MAHMUT MAKAL

LA NOI ÎN ANATOLIA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

MAHMUT MAKAL

LA NOI ÎN ANATOLIA

ÎNSEMNĂRILE UNUI ÎNVĂŢĂTOR TURC

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Coperta și ilustrații *de D. Negrea*
În românește de *Margareta Bărbulă*

CUVINT INAINTE

Autorul acestei cărți, Mahmut Makal, e un tînăr învățător turc. N-are decît douăzeci și unu de ani, iar cînd și-a publicat însemnările n-avea decît șaptesprezece. E fiu de țăran sărac dintr-un sat al Anatoliei Centrale. Cînd a terminat școala elementară, la vîrsta de zece ani, a intrat într-un institut sătesc, pe care l-a absolvit la cincisprezece ani, fiind numit învățător într-un sat apropiat de cel natal.

Aceasta e toată biografia autorului. Restul e cuprins în cartea însăși, care ne apare ca o mărturie proaspătă, fără nici un fel de podoabă, scrisă direct, uneori cu naivitate. Autorul n-a urmărit să facă „literatură" și, totuși, documentul acesta atît de viu, atît de grăitor în simplitatea lui de raport, în stilul lui de proces-verbal, are și o valoare literară.

Valoarea aceasta vine de acolo că locurile, oamenii și faptele cărții sînt trecute prin focul unei dramatice experiențe a autorului, care trăiește, care se zbate, care se luptă — am spune eroic — în mijlocul acestei groaznice stihii a satului Turciei contemporane, al „Turciei moderne", al „Turciei kemaliste". Dramatismul și, uneori, tragismul paginilor lui Mahmut Makal izvorăsc din realitatea însăși, dramatică și tragică. Oglindind-o întocmai, luminînd-o dinăuntrul ei, nu dinafară, imaginea aceasta a satului turc capătă, prin adevărul ei, semnificația valabilă pentru întreaga țărănime turcă, ea pecetluiește obrazul Turciei de astăzi.

Cum arată acest obraz ?

Cumplit şi hidos. Atît de cumplit şi de hidos, încît parcă nici nu-ţi vine a crede că în veacul nostru, într-un stat ce se pretinde „civilizat", mai e cu putinţă o asemenea mizerie materială şi morală, un asemenea mod de viaţă, a cărei grozăvie nu-şi află echivalent decît doar în iadul iobăgiei medievale.

Iaşar Nabi, conducătorul revistei *Varlîc* care a editat cartea la Istimbul, ne risipeşte, însă, îndoiala. Nu. *La noi în Anatolia* nu e o închipuire, nu e rodul vreunei fantezii literare. Cartea redă purul adevăr şi de aceea e „ca un act de acuzare" — recunoaşte editorul care totodată observă că însemnările tînărului învăţător nu reprezintă doar situaţia din cele două sate descrise de el, ci „e o imagine vie a *tuturor* satelor nefericitei Anatolii Centrale". ...În sfîrşit, chiar ziarul *Vatan,* cunoscut sprijinitor al Wall-Street-ului în Turcia, a scris că oricare ţăran turc, citind cartea, poate spune despre satul descris: „este satul meu".

Cînd ştiinţele sociale numesc un asemenea regim „semifeudal", cuvîntul acesta pare, totuşi, a spune prea puţin. Citind, însă, paginile lui Mahmut Makal, îţi dai perfect seama ce va să zică asta în Turcia anilor 1940—1950.

Deschidem cartea şi citim cum trăiesc, înţelegem de ce şi cum mor atîţia oameni în Turcia, unde media de vîrstă nu depăşeşte treizeci de ani. Citim cum şi ce mănîncă, unde şi cum locuiesc; cum dau ei lupta cu foamea, cu frigul — iarna, cu arşiţa — vara; cum se bat femeile între ele pentru bălegarul vitelor: cel mai preţios carburant; cum, tuturor, le sug sîngele păduchii. Ne explicăm de ce oamenii în relaţiile lor sînt aproape sălbăticiţi şi cufundaţi în primitivitate.

Realizăm astfel imaginea exactă a celor ce se petrec acolo, pe podişul anatolian; ne dăm seama de proporţiile răului, de unde vine, în ce dospeşte, cum îl întreţin — pînă la îndobitocire — neştiinţa, superstiţiile şi otrava religioasă.

Citind rîndurile simple dar tragice ale lui Mahmut Makal nu ne va mira că în luna de post a ramazanului, de pildă, „în timp ce părinţii cosesc la cîmp, moartea coseşte copiii; în sat mor zilnic unu-doi copilaşi între o lună şi un an"; că „în primele cincisprezece zile ale postului au murit douăzeci şi doi de copii". Moartea e socotită atotputernică, necruţătoare, ca voinţa lui allah. Asistenţa sanitară este numai pe hîrtie. De aceea îndemnul de a duce copiii la medic rămîne

fără ecou. „N-are nici un rost!“ spun țăranii, ba unii se adresează pur și simplu astfel: „Domnule învățător, poți să înregistrezi copiii ăștia bolnavi ca morți. Că tot nu-i nici o nădejde să se mai facă bine și să trăiască!“...

Așa se exprimă țăranii lui Mahmut Makal, denunțînd o stare de lucruri mai mult decît tragică.

Dar iată ce scrie în această privință ziarul oficios *Zafer:* „In satele Anatoliei, nefericiții de țărani nici nu știu măcar dacă în Turcia există doctori. Femeile nasc fără nici un ajutor medical. Copiii pot supraviețui numai în cazul cînd ies învingători în lupta cu natura, cu murdăria și cu bolile.“

Mortalitatea este extrem de mare, atît la orașe, cît și la sate. Tuberculoza, sifilisul, malaria și alte boli infecțioase seceră în fiecare an numeroase vieți. După comunicările presei turcești, 100.000 de oameni mor anual de tuberculoză.

Subnutriția e starea normală. Pîinea e problema centrală. „Dacă la noi în sat e greu să cîștigi o pîine — spune autorul — pe atît de greu e s-o coci, și mai greu e s-o mănînci... Dar în unele case nici pîinea nu ajunge pînă în primăvară, și cu trei luni înainte oamenii încep să aștepte noua recoltă.

„Femeile și fetele strîng ierburi. Le fierb și le mănîncă. In fiecare casă fierbe o oală pe foc, dar adesea în ea nu sînt bucate, ci durere! Oamenii sînt sleiți de puteri, cu chipurile gălbejite...“

Iată și cum locuiesc acești chinuiți ai foamei: „Casa țărănească e făcută din lut și nu are decît o singură cameră înnegrită de fum, în care oamenii trăiesc, gătesc, mănîncă și dorm. Așa sînt aproape toate casele noastre.“

„In mijlocul casei se sapă o groapă — ai crede pentru plantarea răsadurilor. Dar nu; asta-i soba, tandîrul...“

„In tandîr arde numai bălegar uscat, care se aprinde cu pleavă ori cu paie tocate. Cînd se face focul, toată odaia se umple cu fum; iată de ce pereții și tavanul sînt negri ca smoala. Cînd arde focul, nu poți să stai în picioare. Ca să scapi de el, trebuie să te așezi pe vine, sau să te culci... După ce a fiert mîncarea pentru prînz, iar cea lăsată de cină a fost pusă în tandîr, în oale acoperite, vine rîndul oamenilor să se încălzească. Ca să nu se răcească soba pînă seara, se construiește pe ea un fel de tribună pe patru picioare. Această construcție se acoperă cu țoale. Cît ține iarna, toată familia

se adună în jurul tandîrului şi nu se mai desparte de el... Paturile, adică saltelele, se aşază în jurul tandîrului, în aşa fel ca picioarele tuturor să ajungă pînă la „sobă". Dacă în casă sînt patru saltele, pe fiecare saltea dorm cîte doi oameni, iar în familiile mai numeroase, cîte trei sau patru oameni. În felul acesta, se încălzesc pe tandîr, uneori şaisprezece perechi de picioare."

Dacă ne-am lăsa atraşi de sinistrul „pitoresc" al paginilor lui Mahmut Makal, am ajunge să citim întreaga carte. Fiindcă totul te izbeşte în această împărăţie a mizeriei. Nivelul de viaţă nu depăşeşte decît cu prea puţin treapta pur animalică.

Mizeria morală e la nivelul celei fizice. Minţile oamenilor par tot atît de întunecate ca şi bordeiul lor. Religia stă de veghe ca nu cumva să intre în capul vreunui ţăran ideea vreunei schimbări. Ea hrăneşte zi cu zi, oră cu oră, această mentalitate primitivă. Ea întreţine acel fatalism, menit a împietri sufletele, tăindu-le orice elan, spre a înăbuşi în faşă orice năzuinţă de progres. Mollahii, hafizii, şikii şi alţi profesionişti ai religiei sînt nu numai uneltele cele mai perfide ale stăpînirii burghezo-moşiereşti din Turcia, dar sînt ei înşişi nişte nesăţioşi exploatatori ai mizeriei morale pe care o speculează cu atîta abilitate şi, din nefericire, cu atîta succes.

Analfabetismul e una din principalele condiţii ale obscurantismului. După date de acum cinci ani, numai 10,5 la sută din populaţia ţărănească a Turciei ştie carte. Cît despre femei, numărul ştiutoarelor de carte este şi mai redus: în total numai 8,2 la sută în toată ţara şi 4,2 la sută la sate.

Atît de gravă e starea de înapoiere, încît în majoritatea satelor turce — spune autorul — o cucerire a civilizaţiei ca lampa cu gaz încă nu e cunoscută.

Atît de aspră, de primitivă e viaţa pe care o duce poporul turc, încît iată-l pe autor făcînd o reflecţie mai mult decît semnificativă:

„Am citit într-o revistă că, în viitorul apropiat, se va aplica peste tot energia atomică. Se spune că mîncarea va fi atunci preparată şi servită în două minute... Oare în ce ţară îndepărtată se editează revista asta? Dragii mei, la ce ne trebuie nouă atomul şi alte asemenea născociri? De-am şti să folosim în ţara noastră măcar descoperirile făcute acum o mie de ani! Ar fi de ajuns, ba ar mai şi prisosi!"

Aşadar, cam acesta e modul de viaţă a unei bune părţi din populaţia Turciei. Cîte milioane de oameni vor fi trăind aşa? Nu e greu de aflat, dacă ştim că, după datele recensămîntului din octombrie 1950, populaţia Turciei se cifra aproape la 21.000.000. Dintre acestea, cel puţin 15.000.000 sînt ţărani. Desigur, nu toţi vor fi trăind ca eroii lui Mahmut Makal, dar se ştie că aproape 60 la sută din întreaga populaţia sătească e lipsită de pămînt sau cu pămînt puţin. După declaraţiile din 1949 ale unui deputat turc, 80 la sută din ţărănime era nevoită să muncească pe pămîntul celor 6182 mari proprietari de pămînt.

Relaţiile agrare sînt semifeudale. Sistemul clăcii şi al muncii în arendă e precumpănitor. Despre modul cum apasă aceste relaţii asupra ţărănimii turceşti, însemnările învăţătorului Makal ne dau atît de numeroase şi felurite exemple, încît cartea pare un fel de frescă a mizeriei rurale, aşa cum se vede ea în ţările coloniale. Comparaţia nu e de loc forţată, dacă ţinem seama că în Turcia un fenomen obişnuit este acela de a se vinde sate întregi cu populaţia respectivă, aşa cum s-ar vinde o bucată de pămînt sau un grajd cu vite cu tot! O spune revista turcească *Iagmur ve Teprak:* „Sînt mari moşieri care posedă cîte 30—40 de sate. Ei se poartă cu ţăranii după bunul lor plac. Dacă doresc, pot să-i vîndă împreună cu pămînturile, la licitaţie. In satele care aparţin moşierilor trăiesc mii de oameni care n-au nici o palmă de pămînt, fiind săraci lipiţi pămîntului. Ei îşi schimbă stăpînul o dată cu pămîntul."

Cea mai primitivă tehnică de prelucrare a pămîntului completează imaginea iobăgiei anatoliene. Numai 10 la sută din întregul pămînt arabil se lucrează cu plugul de fier. Din circa 3.500.000 gospodării ţărăneşti, în peste 1.400.000 de gospodării pămîntul se lucrează cu săpăluga, în aproape 1.200.000 cu plugul de lemn („karaspan"-ul) şi numai în vreo 200.000 cu plugul de fier. Maşini agricole există numai în vreo 15.500 gospodării, aparţinînd moşierilor şi chiaburilor. O bună parte din gospodăriile ţărăneşti nu posedă vite de muncă.

Iată, deci, satul lui Mahmut Makal proiectat pe întreaga hartă a Turciei, iată atestată de cifre grăitoare dramatica situaţie a marii majorităţi a ţărănimii turce.

Cifrele acestea, ca şi paginile tînărului învăţător din Anatolia Centrală, au prin ele însele o puternică forţă de demascare.

Ele arată, mai întîi, ce a însemnat în realitate mult trîmbiţata „revoluţie kemalistă" din 1919—1920. Aşa cum a spus I. V. Stalin, ea s-a dovedit a nu fi altceva decît „o revoluţie a unor vîrfuri, a burgheziei comerciale naţionale, o revoluţie care a luat naştere în lupta împotriva imperialiştilor străini şi care în dezvoltarea ei ulterioară e îndreptată, în fond, împotriva ţăranilor şi muncitorilor, împotriva chiar a posibilităţilor unei revoluţii agrare" (I. Stalin — *Opere* vol. 9, pag. 268).

Cei treizeci de ani de guvernare ai partidului popular republican, instaurat la putere în urma acestei revoluţii înguste, au dus ţara într-o situaţie catastrofală. „O dictatură singeroasă a minorităţii fasciste asupra poporului", astfel a caracterizat A. A. Jdanov, în septembrie 1947, regimul din Turcia kemalistă. Istoria ultimilor treizeci de ani a arătat din plin aceasta. Chiar dintru început, dictatura kemalistă şi-a arătat adevărata ei faţă: în 1921 a organizat la Trabzon asasinarea organizatorului Partidului Comunist din Turcia, Mustafa Subhi, şi a altor treisprezece activişti ai partidului, aruncat şi ţinut de atunci în ilegalitate.

Mustafa Subhi demasca necruţător primejdia imperialismului străin care pîndea Turcia. „Imperialiştii anglo-americani nu vor aduce Turciei altceva decît robia", spunea el muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor turci, cărora le atrăgea atenţia că „cei care se află la putere — în numele intereselor celor bogaţi, în numele intereselor rechinilor imperialişti, care-şi îndreaptă privirile asupra Turciei — sînt gata oricînd să jertfească vieţile noastre".

Adică întocmai cum s-a întîmplat. Imperialismul american a pus, între timp, stăpînire completă pe Turcia. Ceea ce a început cu partidul popular republican a continuat şi s-a desăvîrşit cu aşa-zisul partid democrat al lui Baiar, venit la putere în 1950, dar care nu e democrat decît cu numele.

Astăzi Turcia este total înrobită imperialismului american, scopurilor lui războinice. In planurile beliciştilor americani, teritoriul Turciei trebuie să fie transformat într-o bază militară îndreptată împotriva U.R.S.S. şi a ţărilor de democraţie populară, iar poporul turc să-şi dea cota-parte de carne de tun. Brigada celor 4600 de „voluntari" turci, nimicită aproape în

întregime în războiul din Coreea, a constituit, în această privinţă, o pildă macabră.

Dar politica aceasta o plăteşte din greu poporul turc. Din an în an creşte tot mai mult deficitul bugetar. Peste jumătate din buget reprezintă investiţii pentru pregătiri de război: echipament militar, aerodromuri şi porturi militare, şosele strategice. In schimb, pentru instrucţia publică prevederile bugetare abia depăşesc 10 la sută, iar cele pentru ocrotirea sănătăţii sînt sub 5 la sută.

E adevărat că nicăieri, în însemnările sale, Mahmut Makal nu acuză făţiş regimul burghezo-moşieresc din Turcia pentru groaznica stare de lucruri. De asemeni, el nu pune în relief apriga luptă de clasă dintre ţăranii cei mulţi şi mizeri — de o parte, şi cruntii lor exploatatori, moşierii şi chiaburii, pe care-i apără întregul aparat al puterii de stat — de cealaltă parte.

Lupta aceasta ia felurite forme — de la „rezistenţa pasivă" pînă la acţiunea directă. Se citează numeroase cazuri de luare cu forţa a pămînturilor moşierilor şi chiaburilor de către ţărani. Pe alocuri, detaşamentele de jandarmi înarmaţi, trimise pentru „a face ordine", au fost puse pe fugă. Numai în prima jumătate a anului 1949, de pildă, în 22 de vilaiete ale Turciei au fost înregistrate 323 de cazuri de ocupare a pămînturilor moşiereşti de către ţărani, afirmă ziarul oficios *Ulus* (numărul din 30 decembrie 1949).

Ajuns la deznădejde, poporul turc a început să iasă din amorţeala în care au crezut că-l vor ţine pe veci stăpînii lui. Invăţăturile Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie — oricîte oprelişti ar ridica ignoranţa şi obscurantismul — pătrund tot mai pline de îndemn pentru obijduitele mase de ţărani anatolieni. Lupta fraţilor lor din fabrici şi uzine dă oamenilor muncii de pe ogoare curaj şi o perspectivă luminoasă.

Pe drumul care duce la izbînda acestei lupte drepte, însemnările lui Mahmut Makal — deşi cu lipsuri — aduc o importantă contribuţie în cunoaşterea adevărului, cu atît mai valabilă cu cît acest adevăr e surprins în viaţa de toate zilele, în amănuntele lui semnificative.

Participarea directă la cele povestite — ceea ce duce la simplitatea plină de prospeţime a stilului — dă cărţii acea am-

prentă de sinceritate, de lucru trăit, care întreține viu interesul lecturii.

Mărturie autentică despre viața de chin și de amar a satului turc, cartea lui Mahmut Makal se înscrie printre documentele timpului nostru, în lupta pentru demascarea dușmanilor progresului și ai păcii, oriunde s-ar afla ei. In același timp, cartea constituie un sugestiv mijloc de confruntare cu marea realitate a prefacerilor — tot mai cuprinzătoare — de pe întinsul patriei noastre, unde lumea satelor trăiește astăzi în lumina vieții celei noi, lumină ale cărei valuri înecă pe fiecare zi tot mai mult trecutul întunecat.

GHEORGHE IVAȘCU

CITEVA CUVINTE

(Prefață la ediția turcă)

Pe Mahmut Makal nu l-am văzut niciodată. Am aflat despre el datorită poeziilor lui, pe care a început să ni le trimită acum doi ani[1] *din satul unde a fost numit învățător după absolvirea institutului sătesc din Ivriz. Erau versuri slabe. I-am scris acest lucru deschis și l-am sfătuit să studieze mediul în care trăiește și să ne trimită observațiile sale asupra vieții din satul anatolian, observații care să reflecte adevărul.*

După cîtva timp au început să sosească la redacție „însemnările" învățătorului de țară, citite cu plăcere și cu multă înțelegere de cititorii revistei Varlîc. *Aceste însemnări ieșeau de sub pana unui tînăr de șaptesprezece ani, care primise o instrucție superficială, care nu văzuse un oraș, care fusese abia în două localități mai mari, și din lipsă de mijloace, nu citise mai mult de cinci-șase cărți. Insemnările lui se distingeau printr-o netăgăduită maturitate și dovedeau o noblețe a sentimentelor și un spirit de observație care ar fi putut stîrni invidia multor oameni foarte cultivați din Turcia. Stilul însemnărilor lui se îmbunătăți treptat și deveni mai viu. L-am ajutat sistematic. Convingîndu-mă că însemnările sale din ultima vreme prezintă un mare interes pentru cunoașterea realității satului, l-am îndemnat să treacă la o muncă mai serioasă și l-am sfătuit să scrie o carte în care să ne înfățișeze satul său.*

Mahmut Makal a primit propunerea mea cu mare satisfacție; el a folosit cu bucurie această posibilitate de a aduce

[1] Această prefață a fost scrisă în anul 1950.

un serviciu populației satului său — pe care-l iubește atît de mult — și a pornit neîntîrziat la treabă.

Cartea La noi în Anatolia *este compusă din articole care soseau regulat de la Mahmut Makal prin poștă — pe capitole sau în părți separate. Nu m-am putut abține să nu includ în această carte, la capitolele respective, și fragmentele cele mai impresionante din însemnările lui apărute în numerele anterioare ale revistei* Varlîc. *Mi se pare că în această carte este înfățișată, pentru prima dată într-o formă corespunzătoare adevărului, trista realitate a satului Anatoliei Centrale. E adevărat că și mai înainte s-a scris despre situația satului turc, dar erau cercetări economice și sociale sau însemnări ale unor intelectuali care au trecut întîmplător prin sat.*

Cartea lui Mahmut Makal este un rezultat al observațiilor directe ale unui tînăr de la țară, născut și crescut la țară. În aceasta constă marea ei valoare. Oricare altul, dacă ar fi privit totul atent, chiar foarte atent, n-ar fi observat ce a observat și ne-a povestit Makal.

Socotesc că problema renașterii satului turc este cea mai mare dintre problemele ce ni se pun și cred că salvarea va veni numai de acolo. Dar pentru rezolvarea ei, trebuie în primul rînd să cunoaștem satul. Și cartea La noi în Anatolia *constituie primul pas în această direcție.*

E adevărat că nu toate satele din Turcia sînt atît de sărace și nenorocite ca cele descrise în această carte. Totuși în cea mai mare parte a Anatoliei Centrale nivelul de trai și cultural al satului, din păcate, nu este superior acelora despre care se vorbește în lucrarea lui Mahmut Makal.

Printr-o tristă întîmplare, cartea lui Mahmut Makal a văzut lumina zilei într-unul din anii aceia de groaznică foamete, ce se abat asupra Anatoliei Centrale cel mult o dată, de două ori, într-o sută de ani. Ultima parte a însemnărilor a fost scrisă sub impresia foametei mereu crescînde, ce amenință satul în pragul iernii. O asemenea sărăcie nu poate să nu stîrnească compătimire. E greu să-ți închipui ceva mai impresionant decît suferințele omului învins în lupta pe viață și pe moarte cu pămîntul zgîrcit, luptă în care s-a angajat numai pentru a-și putea potoli întrucîtva foamea.

O altă particularitate a cărții La noi în Anatolia *este aceea că ea se întemeiază pe observații care ne obligă să ne gîndim la dezvoltarea și la rezultatele luptei pentru știința de*

carte, care a început după înființarea în țară a institutelor săteşti.

Din această carte veți afla cît suferă tineretul silit să lupte singur cu greutățile de neînvins — tineret care încearcă să aducă lumina culturii în acest cuib al fanatismului, la fel de îndărătnic şi încăpățînat, pe cît de îndărătnic şi încăpățînat este pămîntul sterp. Autorul se oprește la simpla prezentare a acestor suferințe. Aflarea mijlocului de a li se pune capăt este treaba acelora care au depline puteri şi autoritate.

Revista Varlîc *este convinsă că* La noi în Anatolia *este una din cele mai însemnate cărți editate de ea pînă acum. Această lucrare nu trebuie citită ca o simplă operă literară, ci ca un raport, scris în scopul regenerării satului, în scopul dobîndirii drepturilor omenești pentru țăranul turc şi, dacă vreți, ca un act de acuzare. Nădăjduim că intelectualitatea noastră se va trezi cît de puțin din somnolența ei şi va acorda atenția cuvenită acestei probleme.*

*

In cartea aceasta este vorba despre două sate: unul din ele este satul natal al lui Mahmut; în celălalt, care se află la zece ore de satul său natal, a funcționat ca învățător anul trecut. La o lectură atentă le poți deosebi. Intrucît tot ceea ce apare în carte corespunde realității, am socotit că e mai just să nu menționăm denumirile satelor şi să schimbăm numele persoanelor amintite în carte. Ce înseamnă denumirea unui sat? Cartea aceasta este o imagine vie a mai tuturor satelor nefericitei Anatolii Centrale.

Socotesc de datoria mea să sărut fruntea curată a lui Mahmut Makal, pentru că a făcut un lucru atît de important. Doresc ca el să fie o pildă pentru toți învățătorii de țară.

IAŞAR NABI

VIAȚĂ DE CHINURI

La hartă cu iarna

Anatolia Răsăriteană are o faimă proastă. Noi locuim în Anatolia Centrală. Am în faţa ochilor suferinţele de la noi şi mă gîndesc plin de groază: „Oare în Anatolia Răsăriteană o fi şi mai greu de trăit decît aici?“ Iată, n-avem locuinţă şi îmbrăcăminte în stare să ne ferească de frig, n-avem hrană nici măcar atîta cît să ne potolim foamea, iar de lemne sau de alt combustibil nici nu se poate vorbi. Intr-un cuvînt, n-avem nimic din tot ce e neapărat trebuincios omului. Atunci, cum să iernezi?

La noi îmbrăcămintea se înnoieşte cu greu, uneori o dată la cincizeci de ani. E de cea mai proastă calitate, din ţesături care nu sînt potrivite nici pentru vară, nici pentru iarnă. Rareori vezi pe cineva cu haină pe el. Mai toţi umblă doar în vestă şi pantaloni. Sînt oameni mai vîrstnici, care îşi cîrpesc, din tunici vechi cazone, cîte o haină pe care o vopsesc în casă şi o poartă, peste cămaşă, cu pantalonii lor cei vechi de cel puţin zece ani, ba uneori o îmbracă de-a dreptul pe piele. Cei mai mulţi tîrîie în picioare galenţi. Incălţăminte de piele, chiar din cel mai prost toval, nu-şi pot cumpăra decît foarte puţini. Vara bărbaţii poartă încălţări făcute de mîna lor din piei de oaie; iarna, cei mai mulţi umblă în galenţi. Rareori pune cineva ciorapi. Şi apoi, iarna

țăranii nici n-au unde să se ducă, cel mult pînă la *kei odasa*[1] și înapoi.

Femeile, deși nu au pe ele decît cămașa, îndură totuși frigul mai ușor decît bărbații. Poate pentru că iarna muncesc mai mult; toată grija gospodăriei cade pe umerii lor. Ele văd de vite, ele cară apă, în timp ce bărbații stau toată ziua înlemniți în casă și dîrdîie de frig. Majoritatea femeilor n-au altă îmbrăcăminte în afara bieților lor șalvari, peticiți.

Țăranului care se încălzește cu bălegar, i se tot spune că „Să arzi bălegarul e o nebunie. Ingrașă cu el pămîntul..." Ba unii, mai deștepți, scriu chiar articole „științifice" pe tema asta. Dar bine, domnilor, judecați și dumneavoastră! Ce să facem? Dacă găsim bălegar pentru încălzit, să stăm cu mîinile în sîn și să ne uităm la el? Cu ce altceva să-și încălzească țăranul vatra, dacă nu cu bălegar? Nu cumva cu păcatele lui? Apoi, domnii ăștia ar face bine să vină să vadă măcar o dată în cîte sate de pe la noi au oamenii lemne ori cărbuni!

Deseori însă și bălegarul uscat și paielé se isprăvesc cam pe la mijlocul iernii și atunci bietul țăran ajunge la mare ananghie. Așa s-a întîmplat și anul acesta. Ne-a năpăstuit o iarnă cumplită, cum numai dușmanului meu aș dori... Gerul s-a desferecat în pragul primăverii, dar tocmai cînd se părea că iarna s-a fost călătorit de pe la noi, vremea s-a stricat din nou: s-a pus pe viscolit, și te pătrundea gerul pînă la os. În satul în care am fost numit învățător nu se găsesc nici sobe și nici tandîre cum poți vedea în alte sate din vilaet, ci numai vetre, în jurul cărora stau oamenii și se afumă. Cînd te încălzești lîngă o vatră, fața ți se prăjește, iar spinarea îți îngheață. Vorba ceea: „Martie nu te lasă să ieși din casă și te silește să bagi pe foc și singura coadă de lopată de-o mai ai."

Intr-o zi am văzut o fetiță care alerga de zor pe

[1] Casă unde trag funcționarii de la centru cînd vin în sat; tot acolo se adună uneori țăranii ca să discute despre treburile obștești și să asculte lectura ziarelor.

uliță tremurînd vargă de frig. Îi era plin părul de cenușa paielor arse și, ca să nu vadă albeața zăpezii, își acoperea cu mînuțele ochii înroșiți, care-i lăcrimau. L-am întrebat pe caporalul Remzi ce-i cu ea. Și el mi-a răspuns:

— A stat la o vatră în care ardeau paie și o dor ochii de fum. Oamenii de pe aici zic că paiele sînt „aurul țăranului", atît sînt de prețuite! Bine ar fi, dacă am avea destule. Atunci am arde după pofta inimii!

Remzi spunea adevărul. Țăranii n-au nici paie, nici bălegar. În multe case nu găsești un pumn de făină măcar. De slabe, vitele abia se mai țin iarna pe picioare: rămîne doar pielea și osul de ele. Nimeni nu mai aprinde focul din lipsă de bălegar. Copiii sînt nevoiți să se zgribulească sub saltele, din pricina frigului. Dintre elevii mei numai cincizeci-șaizeci au putut să vină la școală.

De bine de rău, tremurînd de frig, am ținut cursurile pînă la sfîrșitul lui ianuarie. Dar iată că bătu la ușă cea mai aprigă lună — februarie — și situația noastră deveni de neîndurat. Am aflat că numai doi dintre elevii mei mai aveau acasă puțin bălegar uscat. Dar erau copii de oameni înstăriți, și părinții lor aveau fiecare doi boi, dacă nu și mai mulți. Dacă le-aș fi cerut acestor elevi să aducă în fiecare zi pentru școală măcar cîte o bucată de tizic, părinții nu i-ar fi lăsat; în scurtă vreme n-ar mai fi avut nici ei ce arde!

Elevilor cu totul lipsiți, adică celor care-și așteaptă moartea cu resemnare, n-avea nici un rost să le mai cer. Știu că bieții copii ar tăcea, cu capul plecat, și s-ar gîndi: „Ce putem face?" Într-adevăr, dacă ar fi avut ce să dea, n-ar fi pregetat, dar de unde să ia bălegar, dacă nici ei n-aveau de loc?

Și astfel, fui silit să mă lupt singur cu iarna haină. Dar ce puteam să fac? Nu știu cum v-ați fi descurcat dumneavoastră în locul meu, dar eu mi-am spus: „Moartea vine de la cel de sus. Viața cere totuși să lupți, și o viață ca asta e o luptă grea. Dacă mor, cad jertfă acestei lupte; dacă rămîn în

viață, înseamnă că am ieșit învingător." Gîndul acesta mi-a sădit în suflet bărbăția și nădejdea, mi-a dat puterea să lupt.

Cînd simțeam că mi-e cumplit de greu, mă duceam la kei odasa și acolo tremuram de frig laolaltă cu ceilalți : îmi înțepenea tot corpul de ger și de abia mă țineam pe picioare. În fiecare seară, cînd mă culcam, mă cuibăream și mă înveleam cît mai bine, dar parcă îmi pot ține de cald cele cîteva țoale ale mele ?

Ziua omul mai face cîte ceva, se mai învîrtește în dreapta și-n stînga și asta-l ajută să îndure frigul mai ușor. Dar noaptea e o grozăvie : frigul te pătrunde pînă la oase. Uneori, încercînd să filozofez, îmi spun : „Acum m-am obișnuit să sufăr și nu mă mai înspăimîntă nici un fel de lipsuri". Gîndul ăsta mă încălzește și-mi alungă frica. Anul acesta m-a ținut atîta guturaiul, încît începuse să mi se pară că m-am născut cu el. De două ori m-a trîntit la pat ; dar m-am străduit să mă țin tare și să nu-mi pierd curajul. Atunci am simțit ce mare lucru este să nu-ți pierzi nădejdea ! Într-adevăr, dacă pe asemenea geruri nu m-ar fi încălzit o scînteie de nădejde, n-aș fi rezistat nici măcar o zi.

În cele mai friguroase zile ale cumplitei ierni ce a trecut — de-a lungul lunilor februarie și martie — n-am ars mai mult de douăzeci de bucăți de tizic, pe care le-am cerut de pe la oamenii înstăriți din sat, ca să-mi fierb mîncarea. Ca să-l aprind, am ars toate caietele și toate cărțile din casă. Țăranii ațiță focul în sobă suflînd în cărbunii ce mocnesc sub cenușă. La școală, cînd n-avem chibrituri, facem și noi la fel, dar ca să aprindem focul mai repede ne folosim de ziare. Dar mai e oare nevoie să spun că la vetrele noastre, chiar dacă arzi focul două ceasuri în șir, în casă nu se face mai cald decît pe stradă !... Ba mai mult, adesea în încăpere ți-e mai frig decît afară. Atîta vreme cît elevii mei au fost în stare să rabde de frig, nu le-am dat voie să stea în casă. Cînd aveam cursuri așteptam cu nerăbdare recreația ca să ieșim din clasa unde înghețasem în

așa hal, că nici limba în gură n-o mai puteam mișca. Dar era de ajuns să ieșim în stradă, să alergăm puțin încoace și încolo și să respirăm aerul proaspăt, că ne și încălzeam. Și-așa, ca șopîrla abia ieșită de sub pămînt — deci mai mult morți decît vii — așteptam și noi luna aprilie.

Dar ia să mai vorbim și despre alții!

Allah a trimis oamenilor iarna și le-a zis: „Găsiți-vă singuri tot ce trebuie pentru iernat; cine nu-și asigură cele de trebuință va suferi. Cel care-i vrednic să-și conducă corabia prin furtună va ajunge la țărm; cine nu, pe acela îl va înghiți marea." Așa s-a și întîmplat. De bine de rău, oamenii în toată firea au trecut prin iarnă; n-au murit decît puțini în satul meu. Dar copiii! Asupra lor, sărăcuții, s-au năpustit toate nenorocirile... În tot satul n-a scăpat un nou născut, n-a scăpat un singur copil mai mic de un an: toți au pierit. Frigul și bolile necruțătoare au pus capăt micilor vieți. Și ia întrebați-l pe țăran: frigul i l-a luat, ori voia lui allah?

Inspectorul sanitar, consătean de-al meu, are în sarcina sa treisprezece sate din vilaetul nostru. E ceea ce se cheamă un om cu orizont larg! Uneori vine pe la mine și mai stăm de vorbă. Am trimis împreună o scrisoare medicului de județ, în care era vorba de situația de la sate. Ni se spusese doar: „Dacă se ivește vreun caz de boală, comunicați!" Ei bine, am comunicat. Dar în ziua cînd scrisoarea noastră a ajuns în oraș, medicul nu se afla la direcție. Paznicul a spus „vino mîine", dar țăranul care ne dusese scrisoarea nu putea sta și aștepta; cum își termină treburile se întoarse în sat. Trebuie să spun că la noi se merge rareori în capitala vilaetului: o dată pe lună sau chiar o dată pe an. După treizeci și cinci de zile, am scris o nouă scrisoare, în care ne exprimam îngrijorarea că primei noastre scrisori nu i se dăduse nici o atenție. De data asta sosi răspunsul următor:

„Iarna e prea aspră. Intrucît drumurile sînt înzăpezite, ne este cu neputință să ne deplasăm la fața

locului, chiar dacă am reuşi să găsim un camion. Şi chiar dacă am veni, tot n-am putea face nimic. Părinţii să-şi ţină copiii la căldură, să-i bage în pat şi să le dea medicamente contra tusei. Să-i facă să transpire, să le pună pe piept un prosop cald, să-i hrănească mai bine şi să le dea să bea lapte.

Vă trimitem două broşuri; citiţi-le populaţiei. Dacă oamenii vor respecta regimul prescris în ele, mortalitatea va scădea."

V-am redat aidoma, cuvînt cu cuvînt, textul răspunsului. Scrisoarea era însoţită de două broşuri: *Igiena apei* şi *Pojarul,* editate de Ministerul Sănătăţii. Broşurile le-am dat copiilor să le citească, iar eu le-am dat lămuriri acolo unde n-au înţeles. In broşuri găseai sfaturi de felul acesta: „Intr-un litru de apă se pun şase centigrame de acid manganic, hiposulfit şi cărbune de pămînt". Că marafeturile astea s-or fi găsind la oraş, nu zic ba; dar de unde să le iei la ţară?

In timp ce eu ţineam lecţiile la şcoală, prietenul meu, inspectorul sanitar, citea broşurile la kei odasa. Ţăranii nu se arătară bucuroşi la auzul celor citite de el. Bombăneau:

— Astea nu-s sfaturi, ci bătaie de joc! Care doctor poate schimba ceea ce a fost hărăzit de allah? Allah dă, allah ia! Să-i mulţumim lui allah că cel puţin noi am rămas în viaţă! Şi la drept vorbind, ce mare procopseală că n-am murit şi noi! Serile, de pildă, nu facem decît să ne sfădim şi să păcătuim. Copiii, cel puţin, mor fără păcate!

Impreună cu tovarăşul meu, inspectorul sanitar, am întocmit lista celor morţi şi am înaintat-o la vilaet. Satul nostru are în totul 135 de vetre. In comparaţie cu lunile ianuarie şi martie, în februarie mortalitatea a fost mai ridicată. Numai în cursul acestei luni au murit 34 de copii sub un an. 4 au murit în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră. I-am înmormîntat laolaltă. N-am mai trecut pe listă copiii morţi de dezinterie în luna iulie.

Satul nostru este cel mai mare din satele pe care le are în grijă inspectorul Ministerului Sănătății. În vilaetul lui există și sate cu cîte 15, 20 sau 30 de vetre. În cele 13 sate ale lui, inspectorul a înregistrat numai în luna februarie 120 de cazuri de mortalitate infantilă.

Prețiosul bălegar

Să nu credeți că balega înseamnă pentru toți murdărie. Dimineața, cînd păstorii mînă cireada de vite la păşune, și seara, cînd cireada se întoarce acasă, toate femeile și fetele din sat ies cu coșuri, cu oale sau cu saci și, stîrnind praful, se reped să adune de pe drum balega rămasă în urma vacilor. Cele care ies cu mîna goală culeg „trofeele" de-a dreptul în poală: fiecare din ele se grăbește să adune cît mai mult. Uneori, nevrînd să-și împartă între ele bălegarul, femeile se încaieră, se iau de păr și-și aruncă una alteia, drept în față, cîte un pumn de balegă caldă!

Cu balega adunată se lipesc pereții caselor; cînd se usucă, este scoasă și pusă la păstrare, iar pe pereți se întinde alta proaspătă. Vara nu e prea plăcut să treci prin sat; și nu numai pentru că te trăsnește o duhoare grea, dar și din pricină că nu poți scăpa de muștele și tăunii pe care îi atrage tot bălegarul ăsta. Tot din balegă își fac țăranii oalele; au însă grijă să le pună la uscat în locuri unde nu le pot ajunge găinile...

Odată pe înserate, întorcîndu-mă de pe cîmp, unde stropisem fasolea, mă uitam la femeile care, după ce se certaseră, adunau de zor bălegarul, păşind în urma vacilor ce se întorceau de la păşune. Printre ele am văzut-o și pe nevasta lui Kul Hasan, o femeie cu părul cărunt. Cu mînecile suflecate, strîngea la sîn o grămadă mare de balegă. Ca să intru în vorbă cu ea, i-am strigat:

— Ei, mătușă Midjirlî, ce duci în brațe?

Din pricina prafului stîrnit de cireadă, nu putea să mă vadă, dar m-a cunoscut după glas. Mînioasă încă de pe urma certei cu femeile, şi crezînd poate că-mi bat joc de ea, începu să ţipe:

— Lasă-mă în pace! Nu mă face să mă sfădesc acum la căderea nopţii! Degeaba rîzi... În casa dumitale sarea nu se umezeşte, şi îţi dă mîna să rîzi... Poporul munceşte, iar funcţionarii se îndoapă! Dacă ai fi în locul nostru, ai aduna şi tu balegă şi te-ai repezi să le-o iei altora de sub nas!

Cuvintele mele o scoseseră din fire, cînd în inima mea nu era decît compătimirea pricinuită de înfăţişarea ei jalnică!

Chibriturile

Ţăranul n-are prea mare nevoie de chibrituri pentru că în vatră găseşte oricînd bălegar mocnit sub cenuşă. Iar dacă focul lui s-a stins, se duce la vecin şi ia de la el o bucată de bălegar aprins, îl bagă în vatră, suflă în el, pune deasupra un pumn de pleavă şi îşi aprinde focul.

Şi totuşi chibriturile îi sînt de trebuinţă. Cîte nu se pot întîmpla, peste noapte? Se încurcă viţelul în căpăstru, fată oaia, vaca... Nu te mai trabdă atunci inima să aţîţi întîi focul ca să aprinzi opaiţul. De aceea ţăranii păstrează cu grijă chibriturile, cine ştie ce se poate întîmpla! Cîtă vreme nu au nevoie de ele, cutia cu chibrituri rămîne neatinsă pe poliţă. Îşi face omul treburile cu jerăgaiul de bălegar.

Anul acesta, tocmai în toiul iernii, ne-am chinuit amarnic cu chibriturile produse de monopolul statului. Ca să aprinzi o ţigară trebuia să strici o cutie întreagă. Eu n-am de obicei treabă peste noapte, ca ţăranii care se duc să vadă de vite, şi n-am suferit atît de mult de pe urma chibriturilor. Ţăranii în schimb au avut mare bătaie de cap.

La şcoală n-am avut anul acesta aproape de loc chibrituri. Ca să facem focul se duceau copiii prin

vecini şi aduceau de la ei bucăţi de bălegar aprins. Seara aprindeam lampa cînd în sobă ardea încă focul, iar în zilele cînd, neavînd bălegar, nu făceam nici foc în sobă, dam iar fuga la vecini, ca să aducem o zare de foc, cu care să aprindem lampa. Aşa am făcut.

Hrana

Să nu căutaţi la noi hrană variată sau cine ştie ce bunătăţi. La noi în sat oamenii nu cumpără pîine de la brutării şi nu aduc acasă, din piaţă, nici zarzavaturi, nici fructe, nici altceva. Din ce culegi toamna, trăieşti pînă în primăvara închis în cocioaba ta. Pe cît de strîmtorat şi plin de griji şi supărări e traiul nostru, pe atît de săracă şi de neschimbată ne e hrana. Chiar şi orezul care s-ar părea că e ieftin — ca şi ceaiul — sînt un lux pentru noi. Dacă vă vine poftă să beţi un ceai, zadarnic îl veţi căuta la noi, la ţară!

Unei femei i s-a îmbolnăvit copilul. Doftoroaia satului a sfătuit-o să-i dea ceai îndulcit cu zahăr. Cum n-a găsit la nimeni nici ceai, nici zahăr, biata femeie a venit la mine. I-am dat cît zahăr îmi mai rămăsese din cele cinci sute de grame pe care le primisem pe cartelă, şi am scuturat din cutie ultimele fire de ceai. Cred că femeia asta mă va pomeni şi pe lumea cealaltă, pentru „bunătatea" mea. Copilul s-a făcut bine şi de atunci, de cîte ori mă întîlneşte, biata mamă nu ştie cum să-mi mulţumească. M-a copleşit cu tot felul de urări şi de binecuvîntări. Şi cîte nu mi-a făgăduit în chip de mulţumire! Iar dacă nu s-a ţinut de cuvînt, e vinovată oare? Din gură poţi să făgăduieşti multe, dar cum să le împlineşti pe toate?

Am să mai pomenesc aici şi de o altă întîmplare. Citind la şcoală din abecedar am dat peste propoziţiunea „Tată, cumpără-mi miere!" I-am întrebat atunci pe elevi ce este mierea. Din cincizeci şi şase de

copii, numai unul văzuse miere în viaţa lui, dar şi acela în alt sat. Ceilalţi elevi habar n-aveau ce este şi îndată m-au năpădit cu întrebări:

— Domnule învăţător, spune-ne, cu ce seamănă mierea: cu un cal, cu un miel sau cu ce?

Şi n-am putut să-i fac să înţeleagă cum arată!

În satul nostru ţăranii cultivă şi legume. Le sădesc în mai şi încep să le culeagă prin august. Legumele se coc pe rînd. În octombrie le culeg pe cele mai tîrzii. De obicei, pun dovleac şi sfeclă. Luni şi luni de zile, dimineaţa şi seara, ţăranii mănîncă numai dovleac şi sfeclă, în lipsă de altă hrană. Nici măcar terciul din grîu dat la piatră — care iarna este hrana de căpetenie — peste vară nu se mai găseşte. Abia dacă le ajunge făina pînă în primăvară.

În multe case nici pîinea nu ajunge pînă la sfîrşitul iernii. Oamenii încep să aştepte noua recoltă cu trei luni înainte!

Femeile şi fetele strîng ierburi. Le fierb şi le mănîncă. În fiecare casă fierbe cîte o oală pe foc; dar adesea în ea nu sînt bucate, ci durere! Oamenii sînt sleiţi de puteri, cu chipurile gălbejite. E adevărat că unii ţărani în afară de grîu mai cultivă şi fasole şi cartofi, iar cei cu un petic de grădină mai au şi struguri, dacă bineînţeles, nevoia nu-i sileşte să-i vîndă! Dar de aceste bunătăţi se bucură foarte puţini: cel mult şase pînă la zece gospodării în tot satul! Cea mai mare parte din ţărani se hrănesc cu pîine uscată, la care adaugă puţină ceapă şi legume sărate. Şi asta, zi de zi. Pe scurt, „strînge cureaua şi nu te da morţii!"

O femeie — Fatoş — trăieşte cu doi copii în căsuţa ei cu o singură fereastră mică. Familia asta, timp de un an întreg, nu mănîncă altceva decît pîine uscată; numai primăvara şi vara mai adaugă nişte verdeţuri, iar toamna, napi şi dovleci. În casa lor, în afară de sacul cu făină, de o rogojină ruptă şi de cîteva zdrenţe, nu găseşti nimic. Iarnă, vară, mama şi copiii dorm pe rogojină şi se învelesc cu o pătură grosolană de lînă.

Se va îndura poate allah de ei şi le va trimite răbdare, sau îi va izbăvi ca şi pe alţii de asemenea viaţă !...

Ţăranii noştri ţin foarte puţine vite. In tot satul abia în cinci pînă la zece case terciul se face cu grăsime. Cei mai mulţi ţărani îşi gătesc mîncarea cu apă.

S-ar putea spune multe încă despre povestea asta, dar prea e tristă...

Comerţul

Dacă poate cîştiga zece *kuruşi*[1] în zece zile, ţăranul primeşte orice muncă. Pentru un cîştig ca ăsta, ar fi în stare să plece oriunde, chiar şi în cele mai depărtate locuri. Ca să vîndă două coşuri de struguri, vin în satul nostru ţărani de cine ştie unde, chiar din locuri atît de îndepărtate ca Nevşehirul. Uneori şi ţăranii din satul nostru duc la Nevşehir produse, pe care le schimbă pe struguri. Despre alt soi de negustorie, ţăranii de la noi habar nu au. Numai uneori, cînd adună cîteva ouă, se duc să le vîndă în capitala vilaetului, ca să ia pe ele cîţiva bănuţi.

Altceva, ce ar putea vinde oare?

Doi ţărani din satul nostru — fratele lui Gani Ciavuş Hussein şi Tiat Musa — cîştigînd în toamnă ceva bani cu felul ăsta de comerţ, au pus la cale o afacere mai mare. Au cumpărat din sat aproape o sută de curcani şi după ce au chibzuit îndelung asupra locului unde ar putea primi un preţ mai bun pe ei, s-au hotărît să se ducă la Ankara. Auziseră ei că acolo, pentru orice marfă se dau preţuri mari. Şi iată-i plecaţi: în frunte cîrdul de curcani, iar în urma lui un măgar, încărcat cu porumb şi cu alte provizii. Au tocmit şi un păstor care să mîne curcanii. Unul dintre ţărani mergea înainte şi arunca mereu boabe de porumb pe drum, iar păstorul şi celălalt ţăran mînau cîrdul din spate. Şi au mers aşa, fără să se întrebe dacă Ankara e aproape ori departe...

[1] Monedă divizionară.

După cincizeci şi cinci de zile s-au întors îndărăt, osteniţi şi amărîţi. Pierduseră nu numai toţi banii băgaţi în afacerea asta, dar şi măgarul. Să vedeţi ce-au păţit:

— Curcanii au slăbit atît de tare pe drum, încît unii n-au mai putut merge mai departe. Păstorului i-a dat atunci prin gînd să tăiem vreo cinci-şase. Zis şi făcut. I-am fiert şi ştiu că am mîncat şi noi atunci pe săturate. Cu atît ne-am ales! Cinstit vorbind, era bine să-i fi mîncat pe toţi. Dar iată că păstorul Saban începe să se vaiete: „Munca mea s-a irosit în zadar". Munca lui! Dacă şi noi am fi irosit numai muncă! Dar vezi că noi pierdusem şi jumătate din bani.

După cît se pare, ţăranii se învoiseră cu păstorul ca tot cîştigul din afacere să-l împartă pe din două, jumătate, şi jumătate; dacă nu cîştigau nimic, nici păstorului nu-i erau datori cu ceva.

Aici se amestecă în vorbă păstorul:

— Toate astea-s minciuni! În drum spre Ankara, dincolo de Cociasar, chiar stăpînul a făcut de petrecanie unui curcan care trăgea să moară! Opt mi i-au furat noaptea în Omer Hagili. Unul ni l-a luat de sub ochi un mehenghi pentru că, spunea el, avea curcă, dar n-avea curcan. Şi la drept vorbind cine s-ar fi dat în vînt după prăpăditele noastre de păsări? Cap am avut, să le cărăm atît de departe? La Ankara nu s-a uitat nimeni la ele. În toată treaba asta eu am suferit cel mai mult: n-am primit un gologan pentru toată munca mea, încheie păstorul.

După păstor luă din nou cuvîntul unul dintre „negustori":

— Aveam de gînd să mă plîng la Ankara lui Hussem-bei, deputatul nostru, de omul care mi-a luat curcanul, dar pe urmă m-am răzgîndit. Ar fi fost bine totuşi să-l fi ameninţat că o să mă plîng lui. Poate că l-am fi băgat în sperieţi. Dar mai mult am avut de pătimit cînd am trecut prin satele din apropierea Ankarei. Şi dacă n-aş fi tocmit pînă la urmă un camion, toţi curcanii noştri ar fi murit! Credeam că sînt mai tari, blestemaţii, dar m-am înşelat! Nouă

curcani au crăpat şi i-am lăsat în drum ; alţi opt i-am mîncat noi ; pe unul ni l-a luat omul ăla cum v-am povestit, aşa că şi pe ăsta trebuie să-l socotim pierdut, iar pe ceilalţi i-am vîndut pe nimica toată.

Despre cîte am pătimit noi în astea cincizeci şi cinci de zile, nici nu mai vorbesc! îşi încheie el povestirea, îndurerat.

De atunci umblă prin sat o zicală : „Să nu te pîrleşti cu negoţul de curcani la Ankara, ca hogea Hussein şi Tat Musa!"

Problema agrară

Intr-una din zile, făcînd o vizită primarului satului, am văzut ceva ciudat : veneau ţăranii la el pe rînd şi, stînd în picioare, depuneau un jurămînt. Eu trebuia să mă ridic de fiecare dată cînd intra un alt om şi depunea jurămîntul. S-au perindat astfel toţi locuitorii satului. Veli Ciavuş ţinea în mîini coranul şi repeta fiecărui nou venit aceleaşi cuvinte. La început am crezut că îi silesc să jure numai pe acei în care nu au încredere, dar apoi m-am convins că pe toţi ţăranii îi sileau să facă treaba asta, fără deosebire. Pentru aceasta trimiseseră doi paznici să meargă din casă în casă şi să-i cheme pe ţărani la primărie. Fiecare nou venit rostea cuvintele jurămîntului, apoi ieşea fără zăbavă. Intrucît Veli Ciavuş repeta fiecăruia aceleaşi cuvinte, le-am învăţat şi le ţin minte şi acum foarte bine. Iată-le :

„Ascultă, frate! Iată, zece ani au trecut de cînd ne tot purtăm prin tribunale, plătim taxe de judecată şi dăm apă la moară judecătorilor. Asta ne-a adus la sapă de lemn. Nu ne mai rămîne decît un singur mijloc ca să punem capăt certei pentru pămîntul Susuz. Ascultă deci hotărîrea noastră. Noi am împărţit satul în cîteva părţi. Pentru fiecare parte am ales cîte un om curajos şi priceput, care trebuie să-i înarmeze pe toţi oamenii de sub ascultarea sa. Astăzi e vineri. Ni s-a spus că luni ţăranii din satul vecin, vrăjmaş nouă, vor porni să are pămîntul Su-

suz. Vom ieşi şi noi să arăm acest pămînt. Fie această zi — ziua împărţirii pămîntului! Care pe care! Dar să se ştie: orice s-ar întîmpla cu noi, sîntem gata să luptăm. Jur că în acea zi nu-mi voi trăda consătenii. Jur pe credinţa mea, că, venind la Susuz, nu voi da dosul chiar dacă bătaia se va sfîrşi rău!"

Fiecare ţăran cum intra, repeta cu voce tare aceste cuvinte şi pentru a întări că se învoieşte pe deplin cu ele, îşi apăsa de o hîrtie degetul cel mare. Toţi cei de faţă se sculau atunci în picioare.

Aceste cuvinte repetate fără întrerupere de Veli Ciavuş stîrneau în mine o revoltă surdă, în timp ce pe ceilalţi îi întăreau.

Oamenii cu stare din sat aflaţi în casa starostelui priveau dînd din cap la ţăranii care jurau fără să stea prea mult la gînduri. Pe cei şovăitori însă îi ocărau şi-i sileau să facă legămînt.

Atît de mare este prostia noastră, că ne împinge la învrăjbire cu fraţii din satul vecin pentru un petic de pămînt. Aşa rămîn în veci nelămurite, încurcate, problemele agrare ale Anatoliei!

„Hambarele"

Cîţiva ţărani au în curte hambare, dar cei mai mulţi n-au cu ce să şi le facă. In loc de hambar sapă în faţa casei o groapă mai măricică. Eu le zic „puţuri", dar ei le zic „hambare".

După strîngerea recoltei o parte din produse — ca grîul, orzul şi secara — se vînd. O altă parte se macină. Iar ceea ce rămîne pentru semănat sau pentru vînzare, dacă o avea omul vreo nevoie deosebită — şi sigur că rămîne foarte puţin — este păstrat în aceste gropi. In unele sate, pereţii gropii care înlocuieşte hambarul sînt spoiţi cu var, dar în satul nostru nu se face aşa. La noi, fundul gropii e căptuşit cu paie iar deasupra grînelor se aşterne un nou strat de paie; groapa se astupă apoi cu pămînt, care se bătătoreşte cu grijă.

Bineînțeles că grînele băgate într-o groapă ca astea se mai amestecă cu pămînt, așa că la dezgropare boabele trebuie cernute și spălate de cîteva ori. Se mai întîmplă însă că iarna, mai din ploaie, mai din zăpadă, să se adune vreo băltoacă în jurul gropii. Atunci țăranii își pun păturile în cap, iau lopata și încearcă să-și salveze bucatele. Aproape tot timpul trebuie să stea de veghe la „hambarele" lor. Grija pentru groapa cu grîne nu le dă pace niciodată: o păzesc necontenit, străduindu-se mereu s-o ferească de apă. Și totuși apa pătrunde pînă la urmă, și o parte din grîne se strică.

Sînt și cazuri cînd flăcăi din sat fură grînele din gropi ca să-și plătească datoriile la cărți, sau la negustor. E adevărat că fiecare casă are cel puțin un cîine, așa că prea multe hoții nu se fac. Totuși — fie că țăranul are cîine, fie că n-are — el trebuie să stea mereu de veghe.

Intr-o zi a plouat foarte tare și, bineînțeles, toți țăranii au ieșit să trebăluiască pe lîngă gropile lor. Mă duceam spre kei odasa, și i-am văzut grozav de tulburați. Dar dacă le-aș fi spus ceva în asemenea clipe ar fi însemnat să-mi aprind paie în cap.

Lui Sadîk-aga i se umpluse groapa de apă și intrase frica în ai lui. Vîrstnici și copii, toți desculți, cu pantalonii suflecați, scoteau din groapă grînele ude, amestecate cu paie și noroi. Doborît de durere Sadîk se văieta:

— Dacă tot e să-ți pierzi grînele, mai bine să le pierzi în stomac!

Aceeași muncă îndîrjită se desfășura și acasă la Hussein. Sub bătaia ploii, o parte din ai casei scoteau grînele din groapă, pe cînd ceilalți le cărau în casă. Totuși în groapa lor nu intrase apă. Se pare că Hussein se luase la harță cu vecinul său Deli Ciopur, care spusese că are de gînd să pună cenușă în groapa lui, și Hussein fusese nevoit să-și ia grînele. La întrebarea mea dacă pagubele erau mari, Hussein mi-a răspuns:

— Mai bine ar fi putrezit în groapă, decît să le car pe ploaie! Ia uită-te și dumneata! sîntem uzi

leoarcă! Şi-apoi gîndeşte-te! Ce-o să se aleagă de grînele astea? Deli Ciopur ne-a silit să ne chinuim cu căratul, dar grînele tot au să se strice! Să vezi cum s-a întîmplat: Tam-nisam Deli Ciopur a venit la mine şi mi-a zis că lîngă casa lui nu-i loc pentru hambarul meu şi că el o să facă din el depozit de cenuşă. A trebuit să-mi iau grînele! Cum o sta ploaia, o să mă apuc să sap altă groapă în partea cealaltă.

Moara

Acum cinci ani nu era moară în satul nostru. Ca să măcinăm grînele trebuia să ne ducem tocmai la D., cale de zece ceasuri de drum de la noi. Să macini un singur *seclem* [1] de boabe era o poveste întreagă. Trebuia să pierzi două-trei zile pe drum, iar la moară să-ţi aştepţi rîndul alte cîteva zile. Toţi ţăranii din vilaetul nostru se duceau să macine grînele în satul acela.

Dar iată că chiaburul Ciopur şi-a făcut o moară în satul nostru. De atunci o parte din ţăranii care mai înainte se duceau la D. au început să vină la moara lui. Totuşi moara nu ne-a adus mare uşurare. Ea are forma unui puţ săpat în malul povîrnit al rîului care trece prin cîteva sate. Primăvara se fac cozi mari la moară, şi oamenii aşteaptă de seara pînă în zori, fără să închidă ochii. Se întîmplă ca, tocmai cînd le vine rîndul, moara să stea din lipsă de apă, pentru că ţăranii din satele vecine abat apa rîului prin grădinile lor de zarzavat. Vara, rîul nostru seacă de tot, iarna îngheţată, iar cînd e apă destulă şi poţi să macini grînele, aproape că nu-ţi mai vine rîndul, pentru că pe la noi, la o sută de sate, sînt numai patru mori.

Toamna unii izbutesc să macine mai multă făină şi s-o păstreze. Totuşi, cea mai mare parte din ţărani rămîn fără făină încă de la mijlocul iernii. Atunci

[1] Un fel de samar.

sînt nevoiți să scoată grîne din groapă, să le usuce, să le cureţe şi să le ducă la moară în seclem. Dar pe vreme de iarnă, ţăranul nu se hotărăşte uşor să pornească la o treabă atît de anevoioasă şi împrumută făină de la cei care au putut să macine mai multă.

Ţăranii din satele vecine, pentru a se asigura cu făină încă din toamnă, bucuroşi se duc mai departe, şi rămîn cîteva zile la moara din satul D., unde boabele sînt măcinate mai bine şi mai mărunt decît în satul nostru. Şi eu mi-am măcinat grînele tot acolo. Moara din D., ca şi cea de la noi, nu este proprietatea satului. A fost construită de un bogătaş din capitala judeţului şi-i aduce venituri frumuşele. Tot ce este necesar pentru moară, ca de pildă pietrele şi celelalte, sînt aduse din oraşul Nevşehir, deci de la o depărtare de zece zile de drum.

S-a întîmplat ca şi primarului nostru — care stă cu cei trei fraţi ai lui — să i se termine făina în februarie. În casa lor au însă vreo douăzeci şi cinci de suflete şi e lesne de înţeles că atîta liotă nu poate fi hrănită cu făină luată pe datorie! La întrebarea mea, de ce nu şi-a dus din toamnă grînele în satul D. să le macine, primarul a răspuns:

— Să nu-mi vorbeşti de asta! Noi ne-am construit moară în sat ca să nu ne mai ducem la D.; şi dacă ne-am duce şi acum acolo, toţi ar avea drept să-şi bată joc de noi!

Pîinea

Dacă la noi în sat e greu să cîştigi o pîine, pe atît de greu e s-o coci, şi mai greu e s-o mănînci. Şi-n satul meu de baştină situaţia e cam aceeaşi. Numai că acolo pîinea se coace pe nişte grătare mari, în tandîre. Aici însă nici astfel de cuptoare nu se găsesc; grătarele se fac înguste şi sînt puse de-a dreptul în vatră.

Să nu credeţi că pîinea de la sat este la fel cu aceea de la oraş. Pîinea noastră seamănă cu o turtă

mare, şi foarte adesea e atît de prost coaptă, încît cu greu o poţi mistui. Cine poate, s-o mănînce sănătos! Se întinde ca guma şi parcă-i carton muiat.

Ah, de-aţi şti cît de greu e să coci pîine la ţară! Cred că munca asta chinuitoare scurtează viaţa femeilor noastre la jumătate! Unele dintre ele coc pîine, toamna, cîteva săptămîni la rînd. Işi fac provizii mari de turte; pe urmă, pînă-n primăvară le mănîncă înmuindu-le în apă.

In satul meu se coace însă în fiecare zi pîine proaspătă. Toată greutatea acestei munci atîrnă pe umerii femeilor. Ele frămîntă aluatul noaptea, ca pînă în zori să poată coace pîinea pentru ziua următoare. Iar dacă n-o scot la capăt totdeauna, bărbaţii lor le bat şi le ocărăsc. Cînd se coace pîine, toată casa se umple de fum şi miroase a ars. Femeile care se îndeletnicesc cu treaba asta au mereu ochii înlăcrimaţi din cauza fumului, iar sudoarea amestecată cu funingine curge de pe ele, gîrlă. Dacă m-ar întreba cineva despre chinurile iadului, i-aş răspunde: „Unul este coacerea pîinii aşa cum se face în satul nostru".

Să ai zilnic pîine proaspătă e bine, dar eu trebuie să mă supun obiceiurilor celorlalţi ţărani. Făina mi-o păstrez în casa lui Gani Ciavuş, iar la el se coace pîine doar la cincisprezece-douăzeci de zile o dată. Ca să nu-i pricinuiesc supărări, sînt nevoit să mă hrănesc cu pîine uscată. In ziua în care se face pîine, mănînc cinci-şase turte proaspete, căci nu trece mult şi ele se întăresc ca piatra. Înainte de a le mînca, trebuie să le ţin în apă o oră întreagă sau să le înfăşor într-o cîrpă udă. Numai un om lihnit de foame e-n stare să mănînce aşa ceva! Cu mare greutate înghit pe zi două-trei turte de-astea nenorocite; şi cînd te gîndeşti că femeia lui Gani Ciavuş îmi coace cîte treizeci-patruzeci de turte o dată! S-a întîmplat într-un rînd să nu le pot isprăvi nici în două săptămîni; Gani Ciavuş a venit neliniştit la mine şi mi-a spus:

— In locul tău, eu de mult aş fi murit, atît de puţin mănînci. Degeaba dai vina pe pîinea uscată. Pricina este că prea te laşi furat de cărţile tale. Nu

înţeleg ce găseşti în ele? Omului îi ajunge dacă citeşte o singură carte, şi chiar atîta-i prea mult, pe cînd tu ţi-ai pus dinainte un morman întreg! Dacă n-ai citi atît de mult, sînt sigur că ţi-ai mînca toată pîinea.

— De vină nu sînt cărţile — am răspuns eu — ci pîinea voastră greu de mistuit! Şi eu sînt ţăran. Nu ştiu cum coace turtele maică-mea, dar sînt mult mai bune ca ale voastre. Voi le faceţi prea tari.

Gani Ciavuş se împotrivi:

— Nu te teme! N-o să păţeşti nimic! Stomacul tău e doar de la allah...

Mi-am spus odată părerea că, pentru sănătatea ţăranilor, ar trebui în primul rînd o brutărie în fiecare sat, dar şi la aceasta fratele lui Gani Ciavuş a găsit ce să răspundă:

— Pîinea de oraş se mistuie într-un ceas, iar a noastră în cinci. Dacă am mînca pîine ca la oraş, ne-ar ajunge oare cîtă făină avem?

Despre cei care înhamă măgarul la plug

Pămîntul este principalul mijloc de trai al ţăranilor din satul nostru, dar ce greu poţi scoate ceva dintr-un asemenea pămînt! De aici ni se trage şi sărăcia. Ca urmare a diferitelor împărţiri şi reforme agrare, primeşti zece-douăzeci *deniumi* de pămînt, pe care le lucrezi cu chiu cu vai. Toată viaţa ta atîrnă de acest pămînt. Ca să-l lucrezi însă, îţi trebuie o pereche de boi.

Un plug de lemn mai are ţăranul, dar de unul cît de simplu de fier nu-i în stare să-şi facă rost. Să cumpere boi e ceva şi mai greu, deoarece o pereche de boi costă cel puţin şase sute de lire. De unde să ia omul atîta bănet? De aceea, neavînd putinţa să cumpere un bou, cei mai mulţi ţărani folosesc pentru toate muncile măgarii; unii îşi înhamă măgarul alături de bou, dacă-l au. Cîte unul se miră de asta!

bou cu măgar! Ei sînt înhămaţi tot aşa şi la *diuven*[1], în timpul treierişului. Chiaburii îi numesc pe ţăranii care înhamă măgari, „necredincioşi". Şi pentru ce? Nu-şi spun şi ei rugăciunea? Şi dacă nu înhamă măgarul, ce să facă? Doar să se înhame ei la plug!

Mai ales feciorii lui Hagi Ahmed se slujesc de măgari. În 1936, şi-au cumpărat un măgar berc cu care au arat pămîntul zece ani încheiaţi, înjugîndu-l împreună cu un boulean micuţ, crescut de ei; tot satul se minuna de rezistenţa măgarului. Acum fiii lui Hagi Ahmed s-au despărţit. Unul dintre ei s-a făcut păstor, celălalt a rămas plugar şi ară, ca şi mai înainte, tot cu măgarul; numai că acum are altul: cel fără coadă a răposat.

Dacă viaţa ţăranilor noştri e atît de grea, de vină sînt în primul rînd cîmpiile sterpe, neroditoare. Cea de a doua cauză e lipsa năzuinţei spre o viaţă mai bună. Mai exact, convingerea că „cea mai bună zi este ziua de azi".

Maşinile nu-s de noi

Zilele calde de primăvară ne-au ajutat să uităm suferinţele îndurate în timpul iernii. Ştim că peste şase luni aceleaşi chinuri vor reîncepe. Totuşi, primăvara te amăgeşte: ţi se pare că zilele călduroase n-au să se sfîrşească niciodată. Vara omul îşi mai adună puterile ca să poată îndura cît mai bine o altă iarnă.

În zilele călduroase ţin lecţiile cu copiii afară pe pajiştea înverzită. Alături ară ţăranii. Cineva începe să îngîne cîntecul: „La şcoala din Kaiseri am fost eu jandarm..." Şi eu fredonez ceva, încetişor. În timpul recreaţiei copiii cîntă inişorul albastru de primăvară. În zilele astea calde, lipsurile, iarna, frigul

[1] Batoză primitivă de lemn făcută din scînduri căptuşite cu pietre ascuţite.

şi oboseala s-au îndepărtat, s-au şters din minte. Soarele este cea mai mare binefacere pentru om.

In inimă-mi răsună cuvintele scriitorului Iakub Kadri: „O, mîhnita ţara mea! De plîns sînt acei ce nu ştiu să te iubească!"

Mă scol în picioare şi întinzînd mîna înainte, de parcă aş da o poruncă, vreau să repet, să strig aceste cuvinte; dar de teamă să nu fiu luat drept nebun, mă aşez din nou la locul meu şi-mi plec fruntea.

Stau cu şcolarii mei pe mica pajişte Kotin bunar de la Avarîm kol. Alături muncesc pămîntul vreo şapte-opt ţărani. Unii au înjugat vaci, alţii măgari. Ţăranul Ali, fiul lui Hussein, lucrează pămîntul cu sapa. Foarte aproape de noi ară Hogea Isa. Şi-a înjugat vaca alături de măgar, iar el păşeşte în urma plugului său de lemn. Sora lui, o fată de optsprezece ani, s-a înhămat la grapa pe care a îngreuiat-o cu o piatră mare, şi boroneşte pămîntul arat.

Hainele de pe ea sînt rupte, picioarele goale, faţa numai zbîrcituri şi mîinile crăpate. Elevii mi-au povestit că fratele ei a silit-o să piseze cu picioarele goale nişte scai şi mărăcini. Picioarele i s-au făcut numai răni şi a zăcut o mulţime de vreme, dar acum s-a făcut bine. A suferit, dar în schimb picioarele ei sînt ca de piatră; „nu mai are nevoie de încălţăminte", spun oamenii. Sudoarea curge de pe ea în şiroaie murdare, galbene, acoperindu-i ochii. Copiii spun că tălpile ei sînt într-adevăr ca piatra; nu mai simte acum dacă păşeşte pe pămînt moale, prin mărăcini sau pe pietre. Pîrîie hainele pe biata fată cînd se încordează la grapă.

Vaca s-a oprit ostenită. Isa a deshămat-o şi ară înainte numai cu măgarul. Îmi spun copiii că un măgar poate să reziste cît zece vaci, ba-l întrece şi pe stăpîn. Şi mai spun că de n-am fi noi acolo, Isa s-ar înhăma alături de măgar, dar se sfieşte de noi. Intr-adevăr îl văd pe Isa băgîndu-şi gîtul în jug, dar aruncînd o privire spre noi, zîmbeşte cu amărăciune şi îşi scoate capul.

În timpul acesta fata trăgea grapa fără odihnă. Cînd Isa s-a apropiat de noi ca să bea apă, am intrat în vorbă cu el.

— În fiecare zi lucrezi așa? l-am întrebat eu.

— Da, domnule Mahmut.

— Și cît pămînt izbutești să ari într-o zi?

— Uneori zece pași, alteori cincisprezece.

„Ca o broască țestoasă!" gîndii eu.

— Și de ce ai desjugat vaca?

— Nu poate îndura atîta trudă.

— Dar măgarul?

— El e mai deștept și mai tare. Uneori ne întrece chiar și pe noi.

— Cum, și pe voi?

— Da, uneori și pe noi.

— Dar de Hussein Ali ce spui?

— E mai bine de el, decît de noi... Mie mi se frînge gîtul sub jug, dar lui ce-i pasă? Sapă el greu cu sapa, e drept, dar de semănat tot atîta seamănă cît și noi.

— De ce nu faceți și voi ca el?

— Nu putem, că ne rîd oamenii. Are și munca socoteala ei. Noi o facem cu rînduiala cuvenită.

— Dar recolta cum o să și-o culeagă Hussein?

— O să-l ajutăm noi.

— Și pe voi cine vă ajută?

— Allah!

Pe cînd ne întoarcem spre casă, elevii mi-au povestit că și Demirgi, și Sennan, și Topal Musa își lucrează pămîntul la fel.

La mașini noi nici nu ne gîndim. Am fi bucuroși să putem măcar înlocui omul cu vitele de muncă.

Creșterea vitelor

Nu știu dacă în toată Anatolia Centrală pămîntul este la fel cu al nostru, dar mie mi se pare că la noi e pămîntul cel mai puțin roditor, țarinile care prici-

nuiesc țăranilor cele mai mari suferințe. Livezile de fructe și cîmpiile înverzite din unele vilaeturi, oamenilor de la noi li se par un vis.

A venit primăvara. Semănăturile au încolțit, de bine de rău, dar iarba crește atît de mică și de rară încît vitele nici nu pot s-o apuce cu dinții. Ca plugari, țăranii trebuie neapărat să țină cîteva vite pe lîngă casă. Dar la noi animalele postesc și mor de foame. Fără să mai vorbim de pagubele bănești, chinurile și moartea vitelor reprezintă prin ele însele un tablou înfiorător. Intr-un sat care numără 350 de vetre au rămas pînă în primăvară numai 1300 de capete de vite. În totul trei cirezi. Numărul cornutelor mari și mici a scăzut în timpul iernii la jumătate. Vacile înțarcă de obicei spre primăvară. Slabe, jigărite, colindă primăvara ca niște năluci, pustiul gol și sterp, trăindu-și ultimele zile. Păstorii o duc ca vai de capul lor din pricina asta. Vezi că nu oricine poate fi păstor ; pentru această îndeletnicire omul se deprinde din copilărie și odată deprins cu munca asta, își găsește în ea o mîngîiere. Cînd nu sînt vite, păstorului îi vine tare greu să se deprindă cu munca la cîmp sau să se bage argat.

Iarna vitele sînt mînate în niște peșteri mari, aflate în locul numit Poiraz-Ini. Acolo li se duce păstorilor pîine și făină, din care-și fac singuri terci.

In fiecare dimineață țăranii cară la adăpostul de iarnă făină sau paie ca să hrănească vitele cît de puțin și să le poată ține în viață pînă la venirea primăverii. Totuși nici jumătate din ele nu ies din iarnă. Și mieii sînt închiși tot în adăpostul de iernat. Pe la ora prînzului nu găsești pe nimeni în sat : femei, fete și copii, toți se duc să dea de mîncare mieilor. Cînd pleacă la peșteri oamenii, satul e pustiu și-ți dă parcă fiori de frică. Numai spre seară se întorc toți acasă.

Intr-o duminică m-am dus și eu cu țăranii să hrănesc mieii. Mulți spuneau că nici n-apuci să fumezi o țigară și ai și ajuns la locul cu pricina — dar am văzut că poți fuma pînă acolo un pachet întreg ; am făcut o oră și jumătate de drum.

Țăranii numesc peșterile acelea, fîntîni. Mieii stau înăuntru și, după ce li se dă de mîncare, intrarea se

astupă bine pînă a doua zi. Adesea mieii şi oile se înăbuşă. Atunci ţăranii jupoaie oile şi carnea o aruncă. Dacă apucă să taie o oaie înainte de a muri, o duc acasă şi o mănîncă. Locul din preajma peşterilor e plin de oi moarte. Un stol întreg de corbi se repede asupra hoiturilor împuţite. La întrebarea mea de ce mor la noi atîtea animale, Mehmet Ciavuş mi-a răspuns :

— În toate e voia lui allah !

Ne-am apropiat de o fîntînă să bem apă. În apă mişunau cei mai scîrboşi viermi pe care i-a creat allah. O femeie ne dădu o găleată, pe care o adusese pentru muls, şi bărbaţii îşi traseră curelele de la pantaloni, le legară una de alta şi scoaseră o găleată plină din fîntînă. De-aţi fi văzut ce apă era ! Dar noi, spunîndu-ne : „Dacă e să murim, să murim împreună !“ băurăm totuşi.

În timpul acesta păstorii au adus turma de oi. Sacii lor mari erau încărcaţi cu miei de curînd fătaţi. Pentru fiecare miel păstorii primesc de la stăpînul lui două ouă. Nici unul din cei douăzeci şi cinci de miei nu era însemnat, dar păstorii le nimereau stăpînii fără greş. Observînd mirarea mea, un păstor mi-a spus :

— Să nu te miri, domnule. Doar capetele noastre n-au încărunţit de florile mărului !

Iar Mehmet Ciavuş adăugă :

— Cînd un cioban pune, de pildă, în sac un miel cu urechi negre, şi îşi spune că e mielul lui Bekir, nu mai uită niciodată al cui e !

Fiecare stă lîngă peştera lui ca să bage înăuntru mieii, dar treaba asta nu se poate face pînă ce nu se adapă toate vitele. Copiii stau la rînd la fîntînă, aplecaţi deasupra ghizdurilor. Fîntîna are un singur jgheab de lemn, vechi parcă de cînd lumea. La început nu puteam să-mi închipui cum sînt adăpate aici trei cirezi de vite, dar am văzut apoi că se poate. Legîndu-şi curelele, bărbaţii începură să scoată apă din fîntînă cu trei găleţi, schimbîndu-se unul pe altul. Astfel în trei ore au fost în stare să adape cele trei cirezi, fiecare alcătuită din cel puţin patru sute de capete. După ce le-au adăpat pe toate şi au mîngîiat mieii, ţăranii au

pornit spre casă. Înainte de plecare unul dintre ciobani ne întrebă ce mai e nou prin sat.

— Nu știu mai mult decît tine. Deocamdată nu se aude nimic nou, am răspuns eu. Dar tu ce poți să ne spui de pe aici ?

— În munții ăștia nu sînt decît eu. De șase luni de cînd stau aici, n-am văzut și n-am auzit pe nimeni ! Am stat doar cu turma și cred că după felul cum arăt, vezi și dumneata în ce hal sînt, îmi răspunse ciobanul, și-și descoperi trupul.

Un jeg negru ca smoala îi acoperea pieptul păros. Cămașa se făcuse scoarță din pricina murdăriei.

— Îți speli vreodată cămașa ? îl întrebai.

— Ce-ți dă prin gînd ! Cum o să ne gîndim noi la spălat ? Ce sîntem noi ?... se miră ciobanul.

Pe cîmp

A venit luna iulie și grînele s-au copt : orzul a crescut de înălțimea unui *kariș*, iar grîul și secara pînă la trei karîși. Familia noastră, ca și toți ceilalți săteni, a început secerișul. Muncind aplecat asupra ogorului zile de-a rîndul, simți că-ți înțepenesc șalele. Orzul îl culegem smulgîndu-l cu mîna ; după munca asta ne dor și mîinile și picioarele de abia le mai simți. Taică-meu, o soră mai mică și unul dintre frații mei lucrează la cîmp cîte o zi și o noapte încheiată, fără să se întoarcă acasă. Eu însă îmi petrec noaptea acasă și dis-de-dimineață, după ce mă spăl și-mi arunc pe umeri surtucul, pornesc în grabă spre ogor. Veți întreba, poate, de ce port haină pe asemenea căldură de cuptor încins ? Pentru că în ținuturile noastre se stîrnește cîteodată din bun senin, un vînt atît de rece, că te taie pînă la oase.

Seara mă întorc acasă într-un hal fără de hal: pielea mi-e jupuită, buzele crăpate, mă înțeapă în șale, mîinile mi-s înțepenite, tăiate de seceră sau rănite de mărăcini. Cînd îmi privesc palmele mi se par labele

zbîrcite ale unei broaşte ţestoase. Cămaşa mi s-a lipit de trup ; părul s-a încîlcit atît de tare că nu-l mai pot descurca ; îmbîcsit de murdărie şi sudoare se transformă pînă seara într-o carapace neagră lipicioasă. Cînd sfîrşesc munca o dată cu apusul soarelui, întîrzii o jumătate de oră pînă îmi scot spinii din ciorapi şi din pantaloni, şi abia pe urmă mă îndrept spre casă. Ca să spun drept mi-e ruşine să mă întîlnesc pe drum cu oamenii. Şi nu pentru că ei au înfăţişare mai arătoasă decît a mea. Nu ! Mi-e ruşine că sînt atît de murdar încît nici nu mai semăn a om. Dar unde să găseşti pe cîmp apă de spălat ?

Se pare că nu fac bine nici că lucrez la cîmp. Oamenii vorbesc prin sat că mie, ca învăţător, nu mi se potriveşte o asemenea muncă. Chiar cînd trudesc din răsputeri împreună cu fratele şi surioara mai mică, tata îmi spune :

— Nu-i pentru tine munca asta ! Nu te mai ţine după noi. Cu două zile mai devreme ori mai tîrziu, tot o dăm noi treaba gata, de bine de rău, şi fără tine !

In drum spre casă mă întîlnesc cu un chiabur :

— Dumitale, domnule Mahmut, ar trebui să-ţi fie ruşine, începe el să-mi turuie. Una e să fii domn, şi alta e să fii plugar ! Cum de nu mă întîlnesc odată cu tatăl dumitale ca să-i spun să nu te mai ia la cîmp... Alaltăieri — şedeam la eleşteul Kavas — cineva mi-a spus că eşti la secerat. Toţi l-am judecat cu asprime pe tatăl dumitale, pentru că te umileşte în faţa celorlalţi oameni de-o seamă cu dumneata...

Dar cel mai mult mă supără că unii ţărani, privindu-mă lung parcă gîndesc :

„Departe-i griva de iepure. Ăsta, domn ? De-ar învăţa şi-o sută de ani, tot ţăran rămîne..."

Şi nu pot să uit sfatul ce mi l-a dat unul, cînd abia sfîrşisem şcoala :

— Acum, dacă ai învăţat atîta, trebuie să cauţi să ajungi guvernator, ori măcar prefect ! Dar dacă ai de gînd să-ţi duci zilele aici la ţară, cu noi, la ce bun atîta învăţătură ?

Oamenii îşi cară spicele de pe cîmp şi le aşază pe un maidan de la marginea satului. Toţi treieră în acelaşi timp, astfel că numai un vînticel să adie şi praful se ridică ca o perdea peste toate împrejurimile. Aria se află în partea de miazănoapte a satului. Boabele sînt vînturate în bătaia vîntului. Aşa se făcea cu veacuri în urmă, aşa se face şi azi!

Anul trecut am citit în ziarul *Ekin*[1], editat de Direcţia producţiei agricole în scopul ajutorării ţăranilor cu sfaturi: *„A face aria în partea de miazănoapte a satului e periculos, deoarece un foc poate izbucni uşor, iar vîntul suflă de obicei din partea aceea"*.

Cînd le-am citit ţăranilor sfatul din ziar, mi-au spus cu dispreţ:

— Ne-am săturat de sfaturile astea fără rost!

În satul nostru umblă o vorbă: „Uşor de ştiut de unde aduni, dacă ai semănat"... Cînd îmi vine în minte zicala asta nu-mi pot opri un zîmbet. Încă de cu seară, ţăranii pornesc cu căruţa la cîmp după snopi (la început spre ogoarele cele mai îndepărtate) şi abia spre dimineaţă ajung acolo.

Spre amiază sosesc la arie cu harabaua încărcată de snopi, iar seara o pornesc din nou la ogor, pentru al doilea drum.

Nu toţi ţăranii au şi haraba şi boi, aşa că cei care n-au boi sau măgari caută să se întovărăşească cu cei care au. Dacă ţăranul nu izbuteşte să se înţeleagă cu vecinul lui, se încurcă treaba. Stă şi-şi tot frămîntă mintea: „Ce-i de făcut?" Cu treieratul le vine mai uşor, pentru că pot să înhame măgarul la diuven cu ajutorul unui jug primitiv făcut dintr-un sac vechi căptuşit cu paie. Greutatea mare-i căratul grînelor secerate pînă la arie. Anul acesta, mulţumită lui allah, grînele n-au rămas pe cîmp. Chiar cei care n-au avut nici boi, nici haraba şi-au cărat grînele cu ajutorul vecinilor, cărora le-au făgăduit în schimb zile de muncă.

[1] Semănatul.

Şi noi am lucrat cu vecinul nostru Duran, colegul meu din şcoala primară. După moartea tatălui său, toată munca cîmpului a rămas în seama lui. Neavînd haraba ne-a propus să lucrăm împreună. Seara Duran porneşte împreună cu tatăl meu la cîmp, după snopi, iar eu cu frate-său Mustafa şi cu frate-meu Ismet plecăm dis-de-dimineaţă cu măgarii la arie. Acolo înhămăm la diuven măgarii — pe al meu şi pe al lui Duran. Rînd pe rînd Mustafa şi Ismet îi mînă în cerc, în timp ce eu adun în claie paiele scuturate de boabe.

Uneori mă duc şi eu cu harabaua la cîmp. Mai ales ziua. Intr-o zi întreagă abia izbuteşti să faci două drumuri. Pe drum unul din noi doarme, întins în haraba, iar celălalt mînă boii. Ziua doarme cel care a mînat boii noaptea. Cînd tata oboseşte şi se culcă, mîn eu căruţa. Allah, ce drumuri sînt pe la noi! Ţi se rupe inima cînd vezi peste tot harabale răsturnate. Pe un drum ca ăsta, la cea mai mică nebăgare de seamă ţi se răstoarnă harabaua şi goală să fie, dar' mite încărcată! Cînd trecem prin locurile cele mai anevoioase ale drumului, îl trezesc pe Duran. E nemaipomenit de greu să înaintezi pe drumul ăsta desfundat, plin de gropi şi de hîrtoape.

Sărim jos şi ne aţinem unul cu grebla, altul cu furca sprijinind harabaua, să nu se răstoarne. Un drum ca ăsta îţi stoarce toate puterile, dar ţăranii sînt gata să se împace şi cu greul ăsta, numai să nu li se răstoarne harabaua. Totuşi nu scapi totdeauna de pacoste. Şi atunci trebuie să încarci din nou snopii şi treaba asta îţi cere multă trudă.

Intr-o zi am plecat cu Duran la Akbair, după secară. Pe drum am dat de bietul Emmi, negru de supărare. I se răsturnase harabaua. O ridicaseră el cu ai lui şi o încărcaseră din nou, dar atunci li s-a rupt jugul şi oiştea, căci unul din boi a căzut sleit de puteri. Fiul lui Emmi se băgase sub haraba şi plîngea ştergîndu-se de lacrimile ce-i udau faţa. Am oprit şi i-am întrebat ce se întîmplase.

— Doar vezi şi tu! bodogăni Emmi. Ştii şi tu că aşa ne chinuim în fiecare zi. Blestemată fie viaţa asta de ţăran!... Praful s-a ales de toată munculiţa noastră.

Abia își mai ținea lacrimile și deodată începu să cînte :

Sînge-i șuroiește boului din bot ;
De te-ai pune jos și l-ai plînge acum
Oamenii din jur te-ar ține de netot.

Emmi e înzestrat cu un talent poetic destul de răspîndit pe aici. În fața suferințelor noastre, versurile se nasc de la sine. Singurul izvor de inspirație al acestor poeți martiri este pămîntul lipsit de dărnicie. Ei nu pot să cînte „vinul dragostei" sorbit din cupe de cristal, căci au băut numai otrava vieții dintr-o cană de lut neagră și murdară.

Emmi cînta înainte :

Boul a căzut și oiștea se frînse,
În biata inima mea durerea se strînse.

Duran se trezi și începu să strige la mine :

— O să întîrziem ! Mînă boii mai repede. Ce, nu l-ai mai văzut pe Emmi pînă acum ? E tot Emmi al nostru, îl vezi doar în fiecare zi. Nu te-au mai înduioșat și altă dată cîntecele și jelaniile lui ?

Pornirăm mai departe. Ajunși la cîmp, mă apucai să ridic cu furca snopii pe care Duran îi așeza în haraba. Cînd o legarăm cu frînghia, snopii se risipiră și a trebuit să-i așezăm din nou. Ca să nu se răstoarne, tot drumul am sprijinit harabaua din două părți : eu cu grebla, iar Duran cu furca. Numai astfel am ajuns cu bine. Nu mai trebuie să vă spun cît ne-am chinuit. La întoarcere îl văzurăm pe Emmi tot pe locul acela. Aștepta pe marginea drumului, să-i aducă cineva din sat o altă oiște !

Tata

În timpul căratului și al treierișului mîncăm în fiecare zi fiertură de dovleac ori de sfeclă. Cît timp lucrăm la arie, sora mea Behidje și mama lui Duran ne-o aduc pe rînd. Mi-e ciudă că nu pot de loc să le învăț să acopere mîncarea, pe care o așază la nimereală, undeva, deoparte pe arie.

La sosirea pe arie deshămăm boii şi chiar măgarii care învîrtesc diuvenul şi-i lăsăm să se odihnească la pîrău, acolo unde sînt duse vitele la păscut. Noi ne aşezăm la umbră sub haraba cu strachina de dovleac la mijloc. În jurul nostru treieratul grîului continuă. Bineînţeles că praful se adună talaz, şi sîntem colbăiţi din tălpi şi pînă-n creştet, dar cu asta nu-mi bat capul — mîncarea să rămînă curată ! Ţi-ai găsit ! Şi mîncarea e plină de praf şi de pleavă. Chiar de-ar fi stat acoperită pînă la vremea prînzului, cît timp îmbuci, abia ai apucat să deschizi gura, că s-a şi umplut de praf ! Cînd aduc vorba de curăţenie, tatăl meu bombăneşte :

— Să-l auzi vorbind ai crede că dumnealui e crescut la Istambul ! Nu uita că şi tu eşti plămădit din ţărînă murdară.

Duran — din prietenie ori din convingere — îmi ţine hangul.

Într-o zi ne-am aşezat să mîncăm dovleac cu lapte covăsit. În lapte intrase atîta praf, că se înnegrise. I-am spus tatii în glumă :

— După cît ştiu, laptele covăsit e alb. Are haz să ştim din ce se face covăsitul negru !

Tata, destul de supărat şi pînă atunci, se înfurie de-a binelea şi se răsti la mine :

— Ar trebui să ştii că un argat înghite într-un an o haraba întreagă de praf. Dacă nu poate înghiţi praful, nici munca lui n-are spor ! Şi tu n-ai crescut tot din praful ăsta ? Praful ne este scump. Cînd ai să mai îmbătrîneşti, după ce vei fi flămînzit destul, abia atunci ai să înţelegi ce-i viaţa !

Mama

Veni şi vremea *ramazanului*[1]. Mama mea, deşi ţine post, „nădăjduind la mila lui allah", munceşte totuşi la cîmp împreună cu noi. În zilele astea de post s-a

[1] Ramazanul — a noua lună din anul arab, în timpul căreia musulmanii ţin post mare. În timpul postului, care durează treizeci de zile, credincioşii n-au voie nici să mănînce, nici să bea, de la răsăritul, pînă la apusul soarelui.

uscat de tot. Văzînd-o cum suferă de la răsăritul pînă la apusul soarelui, eu sufăr de două ori pe atît. Dacă ţinem seama că mai toţi ţăranii care muncesc la cîmp ţin post, putem spune că anul acesta am scăpat uşor: a murit pe cîmp, sub o căpiţă, un singur flăcău. Cu copiii mici povestea e alta: în timp ce părinţii cosesc la cîmp, moartea coseşte copiii; în sat mor zilnic unu-doi copilaşi între o lună şi un an. În primele cincisprezece zile ale postului au murit douăzeci şi doi de copii.

Cînd îi pun mamei vreo întrebare, ea îmi şopteşte: „N-am putere nici să rostesc măcar un cuvînt." Dar asta n-o împiedică să mormăie la rugăciuni cît e ziua de lungă. Iarna, cînd şeicii citesc rugăciunea cu glas tare, femeile se adună în pragul uşii lor, stau tremurînd de frig şi se străduiesc să ţină minte toate cuvintele. Pentru că, nu-i aşa, cine învaţă pe dinafară rugăciunea e pe placul lui allah.

Odată am întrebat-o pe mama:

— Nu te oboseşte rostirea asta necurmată a rugăciunilor?

Ea mi-a răspuns:

— Ce spui, fiule! Doar sînt cuvintele lui allah şi ale profetului său! Dacă n-aş spune rugăciuni, n-aş putea să îndur căldura asta care te topeşte. Mă rog, şi nu mor de foame şi de sete...

De la ogorul nostru pînă la cel mai apropiat pîrăiaş e cale de un ceas. De acolo aducem două-trei cofe de apă de băut. Mama îşi toarnă toată partea ei de apă pe picioarele goale, crăpate, pe cap şi pe piept şi adesea ne roagă să-i mai aducem o cofă. Picioarele-i sînt tot o rană. Dar cînd i-am cumpărat ghete, m-a întrebat:

— Şi cine o să le poarte?

Despre mine

Scriu aceste însemnări pe cîmp. Muncesc şi ca să-mi mai astîmpăr pojarul şi oboseala, mă stropesc mereu cu apă. Grînele s-au copt şi tata munceşte fără argaţi, aşa că trebuie să-i dau ajutor. Cînd muncesc departe

de el, în partea cealaltă a cîmpului, iau cu mine o carte şi hîrtie. Acum, ca toţi ceilalţi, şi eu şi mama întoarcem cu sapa pămîntul de la bostănărie. Căldura creşte ca un talaz de flăcări ; nu mai am putere s-o îndur. Incerc să mă adăpostesc la umbra porumbului pipernicit, mă întind acolo şi scriu.

In sat nu-i nimeni : toţi pleacă la muncă pe cîmp. Nici eu n-am putut să rămîn singur acasă. Răzbat pînă la mine cuvintele cîntecului pe care-l îngînă mama, alături :

In munţi căzut-a neaua ieri şi frigul ne-a cuprins.
De-unde să ştiu că azi va fi un jar nestins?

— Şi dacă am fi ştiut, ce s-ar fi schimbat, mamă ? am întrebat-o eu.

— Cum ce ! ? Ai fi rămas acasă !

De jur împrejur se întinde păşunea veştedă, cenuşie. Totul s-a uscat. Vitele se întorc flămînde de la păşunile pustiite, cu ugerele secate. Se lasă seara şi ne întoarcem pe la casele noastre.

Mîine ne apucăm de culesul mazării. Roata destinului ne striveşte viaţa la fel ca acum o mie de ani ; nimic nu s-a schimbat... O, dacă peniţa mea ar putea reda tot adevărul despre viaţa noastră ! Unde sînt scriitorii noştri, artiştii noştri ? Ar trebui să vadă toate acestea şi să scrie tomuri întregi despre rîurile de sudoare vărsate de noi !

Cînd scriitorul nostru Iacub Kadri a încercat să zugrăvească în romanul său *Iaban* viaţa adevărată a satului turcesc, s-a stîrnit o adevărată furtună, a fost acuzat de calomnie. Dar cel care-şi mai închipuie satele noastre după poezioara : „Cîntă ciobanul din fluier, poetică e viaţa lui..." acela nu-şi cunoaşte ţara. Şi dacă nu cunoşti satul, nu te faci apărătorul lui !

Sărmana Kezban

In satul nostru nu toţi ţăranii au pămînt. La vremea cînd se strînge recolta săracii argăţesc la chiaburi. Unii ţărani fără pămînt pleacă la muncă în

alte vilaeturi, alţii rămîn în satul lor. Biata Kezban, nevasta lui Veisel, care îşi face armata, s-a tocmit la chiaburul Musa pentru zece kile de cereale. În fiecare zi, chiar şi pe arşiţa cea mai cumplită, îşi tîra după ea la cîmp copilul, care cu toate acestea n-a murit. Toţi se mirau şi ziceau :

— Pe cine allah îl păzeşte, acela n-o păţeşte !

Pămîntul nostru de la Kerabogaze se află alături de cîmpul lui Musa, şi noi vedem foarte bine cum munceşte Kezban de dimineaţă pînă seara. Într-o zi, întorcîndu-mă seara acasă, m-am apropiat de ea. Copilul culcat lîngă claie plîngea. Kezban ne vine rudă nouă, rudă mai depărtată. Văzîndu-mă şi-a întrerupt lucrul două-trei minute, mi-a ieşit înainte şi mi-a spus :

— Cinci kile de boabe le-am primit de la stăpîn în bani, pe care i-am trimis omului meu. Din celelalte cinci kile va trebui să trăim cum om putea. Şi se apucă din nou de lucru.

Crupele

Casa noastră stă sub acelaşi acoperiş cu grajdul pentru vite şi cu podul pentru paie. Grajdul şi podul; atît era vechea noastră locuinţă. Pînă acum cîţiva ani noi n-aveam casă : locuiam în grajd. În lipsa mea tata, adunînd cu greu cîţiva gologani, a ridicat odaia în care locuim acum. O parte din avutul nostru — patul şi alte obiecte casnice — îl ţinem în casă. Produsele le punem în nişte oale de bălegar uscat şi le păstrăm sub podul de paie. Şi iată ce s-a întîmplat : vaca a mîncat făina şi fasolea pe care le ţineam în vasele astea. Am pus-o pe mama să mute celelalte oale în casă, dar, din păcate mi-a venit gîndul ăsta prea tîrziu.

E foarte greu să păstrezi alimente într-o încăpere fără uşi, mai ales cînd tot acolo sînt îngrămădite şi paiele. Uneori mama pune în loc de uşă o roată de căruţă, iar cînd e nevoie de roată, îngrădeşte intrarea cu nişte beţe. Boii sînt mai cuminţi, dar vaca,

oricît ai priponi-o, rupe necontenit funia şi mănîncă tot ce găseşte în oale. Iar dacă nu-i nimic în ele, le sparge.

Toată lipsa asta de rînduială îmi strînge inima. Uneori îmi spun: „Trebuie să pui ordine în toate. Luminarea satului începe de la casa ta. Dacă nu poţi face nici atîta lucru, atunci ce rost are toată învăţătura ta?" Şi, pe cît îmi stă în putinţă, încerc să pun ordine în viaţa casei mele. Dar mă gîndesc: „Ce pot să fac? În primul rînd ar trebui să am o locuinţă ca lumea, dar pentru asta am nevoie de bani!"

Iată cum ne-a lovit năpasta:

Alaltăieri seara, pe cînd cinam, am auzit un zgomot dinspre grajd. Mama, apucînd o lampă, ieşi afară. Nu trecu mult şi o auzirăm ocărînd vaca şi jeluindu-se cu glasul ei plîngăreţ:

— Ah, ticăloaso! Într-un an atît de greu te-ai apucat să ne sărăceşti de tot! Şi fasolea şi crupele pentru supă s-au dus! Totul s-a dus! Ce-am să mă fac acum? Unde să mă duc? Mai bine moartă, decît aşa viaţă!

Aruncînd lingurile, tata şi cu mine am sărit în picioare şi-am dat fuga la grajd.

Vaca spărsese oala în care se aflau aproape treisprezece kilograme de crupe. Se umflase ca o tobă. Mîncase pînă nu mai putuse iar restul îl călcase în picioare, amestecîndu-l cu noroi şi bălegarul de pe jos. Mama şedea pe pămînt şi culegea crupele risipite. Tata, furios, apucă un băţ şi începu să bată vaca.

Pînă la noua recoltă mai avem două luni şi, pe o secetă ca asta, nu ştiu zău dacă om putea culege ceva. Am putea să împrumutăm de la vecini, dar nici ei n-au de dat. Crupele de grîu sînt singura noastră hrană de fiecare zi. Dimineaţa facem supă, iar seara terci, din grîu pisat foarte mare.

După oarecare chibzuială mama aduse o sită şi începu să cearnă crupele adunate împreună cu gunoaiele. I-am spus că n-o să iasă nimic din asta, dar ea nu m-a ascultat. N-a izbutit să despartă crupele de murdărie şi pietriş.

— Mai bine să murim de foame, decît să mîncăm murdăria asta, îi spusei mamei. Apoi am luat-o de mînă şi am dus-o în casă.

Ea tot nu putea să se liniştească şi nu înceta să ocărască vaca.

— Dobitoc nerușinat ce eşti... Toate nădejdile mi le-ai risipit. Ce pun eu la foc mîine? Ce dau de mîncare la ai mei?

Cooperativele

In şapte-opt sate din vilaetul nostru s-au înfiinţat cooperative agricole. Aceste cooperative, create cu buna intenţie de a uşura starea ţăranilor, îi duc în cele din urmă într-o situaţie desperată. Ţăranul care împrumută bani de la cooperativă, nu-i foloseşte totdeauna bine. Deseori îi cheltuieşte la întîmplare. De cele mai multe ori cu banii împrumutaţi de la cooperativă, îşi plăteşte datoriile vechi şi-şi îmbunătăţeşte viaţa pentru o vreme, gîndindu-se că peste un an, „allah se va milostivi şi de el".

Dar anul trece repede şi ţăranul se pomeneşte încurcat, neştiind ce să facă. De cele mai multe ori, nu poate să înapoieze la termenul fixat suma împrumutată. Iar dacă datoria trece şi într-al doilea an, procentele cresc atît de mult încît datoria se dublează. Şi atunci ţăranul se vede în neputinţă de a o mai achita. Pricina ajunge la judecată şi ţăranul rămîne pe drumuri. Mai mult de jumătate din locuitorii satelor din împrejurimi, membri ai cooperativelor, sînt daţi în judecată pentru neplata datoriilor!

Dacă te uiţi în registrele cooperativei, îţi vine să crezi că ţăranii datornici sînt nişte milionari. Ca să se poată împrumuta cu cît mai mulţi bani, ţăranul trece în lista averii sale şi ceea ce n-a visat vreodată să aibă. El arată că posedă şi tauri, şi vaci, şi bivoli, şi cai, şi pămînt... cu ghiotura. Chiar dacă în ograda lui n-a călcat picior de vită, pentru a căpăta bani cu împrumut, el se înscrie în registru cu turme şi cirezi întregi. Abia cînd portăreii vin să pună se-

chestru pe avere, se dovedeşte că ţăranul n-are nimic din tot ce a declarat.

Şi atunci portăreii zăpăciţi nu ştiu ce să facă.

Avem şi noi o cooperativă în sat. Deşi ţăranii se roagă: „Să te ferească allah să ai de-a face cu cooperativa", totuşi nu se pot stăpîni să nu facă împrumuturi. Omul face mai întîi un împrumut ca să-şi poată plăti o datorie mai veche, şi apoi povestea se repetă aşa la nesfîrşit. Mai adesea ţăranul împrumută banii ca să-şi cumpere boi. O pereche de boi costă şase sute de lire. Un credit ca ăsta trebuie achitat în trei rate. Dar se întîmplă uneori şi altceva: n-a apucat ţăranul să plătească rata a doua, că unul din boi i-a şi pierit. Iarbă nu avem destulă, şi boii, aduşi la noi dinspre părţile de răsărit, rareori rezistă aici. În cazul acesta nu-i rămîne omului decît să mai cumpere încă un bou şi să-şi mărească şi mai mult datoria.

Anul trecut tatăl meu s-a hotărît să cumpere o pereche de boi cu şase sute de lire. Trei sute de lire a luat de la cooperativă. A dat două sute din ei ca prima rată pentru boi, iar o sută i-a cheltuit pentru alte nevoi. A venit toamna. Cooperativa a cerut bani — trebuia achitată rata a doua — dar noi n-aveam bani şi nici n-aveam ceva de vînzare. Eram destul de strîmtoraţi şi fără asta, dar acum începură zile şi mai grele. Căzurăm pe gînduri.

— Ce-i de făcut? îl întrebai pe tata.

— Nici eu nu ştiu, băiete! răspunse el.

Nevăzînd nici o altă ieşire din impas, a trebuit să mă umilesc şi să împrumut trei sute de lire cu dobîndă mare de la chiaburi, ca să achit datoria la cooperativă. Dar acum trebuie să luăm din nou de la cooperativă o sumă şi mai mare, ca să putem plăti noile datorii şi mai trebuie să achităm şi rata a treia pentru boi, fără să mai vorbim şi de alte nevoi.

Astfel, împrumutînd de la Ali ca să-i plătim lui Veli şi de la Veli ca să-i plătim lui Ali, ne-am îndatorat cu patru sute de lire. În timp ce ne băteam capul cum şi ce fel, procentele creşteau şi acum... numai allah ar mai putea să ne scoată din necaz. Ţă-

ranii care n-au putut să facă la timp rost de bani şi au fost daţi în judecată, ne mai şi invidiau:

— Uite, ei nu şi-au pierdut capul, ca noi, au făcut ce-au făcut şi şi-au plătit datoria, spuneau ei.

Ah, dacă aş putea să-i scap pe toţi de datorii!

Trăim pradă unei nelinişti sfredelitoare; ne e teamă să nu cumva să ne moară boii. I-am spus tatii:

— Ferească-ne allah, dar ce ne facem, dacă se întîmplă o nenorocire ca asta?

— Fiule — mi-a răspuns tata — atunci altă ieşire n-avem decît să ne punem noi jugul de gît, iar fiul meu mai mic Ismet să ne mîne din urmă. Şi dacă ne-o fi dat să pierim, mai bine moartea decît o viaţă atît de chinuită.

Amară durere

Pe la mijlocul iernii, nouă, ca de altfel tuturor sătenilor ni s-au terminat paiele. Cu mare greutate au dus-o ai mei pînă în primăvară. Vitele slăbiseră atît de tare, încît îndată ce-a venit primăvara, ne-am apucat să smulgem iarba cum încolţea, ca să le hrănim măcar cît de cît, să nu se prăpădească. În timpul vacanţei de vară m-am dus acasă în satul meu. Aveam de ales între două munci: sau să ar pămîntul cu boii, sau să smulg iarbă. Deşi mi s-a spus că e mai uşor să smulgi iarbă, am preferat să ar decît să colind de dimineaţă pînă seara pe dealuri şi prin văi, ca să strîng un sac de iarbă.

Şi iată c-a trecut şi luna iunie. Din pricina galenţilor mi s-au umflat picioarele. Pămîntul e tare ca piatra şi plugul de lemn doar îi zgîrie faţa. Sărmanii boi sînt sleiţi de puteri, flămînzi şi suflă greu. Le dau jumătate din turtele mele, dar cît poate să le ajute asta! Izbutesc să ar cel mult douăzeci de paşi pe zi, şi sînt zile în care abia ar cinci paşi! De oboseala mea nu mai ţin seamă, dar cînd mă uit la boi mi se rupe inima. În două luni am reuşit să arăm cu totul aproape cincisprezece deniumi de pămînt.

De cînd lucrez la cîmp am încetat să mă mai sinchisesc de mine şi umblu foarte murdar. Dar ce mă doare mai mult e că n-am timp să citesc şi să scriu. Aşa sînt eu : cînd nu citesc şi nu scriu, viaţa nu mai îmi face nici o plăcere. Dar e destul să pun mîna pe o carte, ca să mă înviorez din nou. Am plimbat cu mine în buzunar o carte aproape trei săptămîni şi în tot acest timp n-am putut citi o singură pagină.

Într-o zi m-am întors de la cîmp grozav de obosit. Abia mai respiram de istovit. Sudoarea curgea şiroaie de pe mine. Într-o oră am schimbat de cîteva ori cele două cămăşi pe care le am. Cei de acasă îşi lăsaseră toate grijile celelalte şi se îngrămădiseră lîngă patul meu. Au chemat două babe şi le-au pus să mă descînte. Mă scuturau frigurile. Tata şi mama plîngeau lîngă mine. S-au adunat vecinii. Seara, după ce-am înghiţit două linguri de supă fierbinte, am adormit. Cei din casă s-au bucurat. Vecinii s-au împrăştiat şi s-a făcut linişte. Deodată am auzit ca prin vis vocea mamei, care încerca să mă trezească.

— Mahmut, Mahmut, băieţaşul meu, scoală-te.

Eram leoarcă de năduşeală, dar mama se străduia să mă dezvelească.

— Am să răcesc mamă, i-am spus. Ce s-a întîmplat ?

— Fiule, nu-i timp de bolit acum ! Un bou trage să moară, îmi răspunse ea.

Vestea mă zgudui. Mama se temea să-l scoale pe tata : dacă se prăbuşeşte de durere ! Din ochi îi curgeau lacrimi. Îmi povesti printre suspine :

— Am auzit deodată un zgomot în grajd. Am aprins opaiţul şi am ieşit afară. Cînd mă uit, boul zăcea, bătînd pămîntul cu picioarele şi cu capul, gata să-şi dea sufletul. Doamne, ce ne facem acum ?

Iată cea mai mare durere ! Am uitat îndată de toate suferinţele pe care le îndurasem la cîmp. Oare avea să se abată asupra noastră şi pacostea asta ?

Şi eu care mă supăr că nu pot să citesc ! Oh, să nu mai iau toată viaţa o carte în mînă, numai boul să ne trăiască ! Mi s-a făcut negru înaintea ochilor.

Nu mai știam ce să fac. M-am sculat din pat abia ținîndu-mă pe picioare, mi-am aruncat pe umeri paltonul cel vechi și, clătinîndu-mă, am pornit spre grajd, sprijinit de mama. Tata și copiii dormeau.

Boul bolnav zăcea cu picioarele întinse. Celălalt bou, lîngă el. De obicei noi priponim boii noaptea, dar în seara trecută mama îi dezlegase. Pipăii boul bolnav și încercai să-l ridic, fără să izbutesc. Capul mi se învîrtea și abia mă țineam pe picioare. Nu știu zău cine era mai greu bolnav, boul sau eu!

Îl trezirăm pe tata, iar mama chemă rudele și vecinii.

În grajd se adună lumea ca la bîlci. Mi s-a făcut rău; m-au luat pe sus și m-au băgat în pat. Niciodată nu mai simțisem ca atunci dorința de a uita de toate și de a nu mă mai gîndi la nimic. Capul îl simțeam prins într-o menghine, iar pe trupu-mi bolnav, parcă se prăvălise o stîncă uriașă ce mă strivea sub greutatea ei. „Mai bine ar fi să mor, decît să mai trec prin astfel de zile, mă gîndeam eu, dar îmi spuneam îndată, încercînd să-mi dau curaj: Asta-i viața, trebuie să ne chinuim și să răbdăm pînă în ceasul morții. Ține-ți firea, Mahmut, ține-ți firea!“

Multă vreme s-au tot foit cei din grajd. Vecinii căutau să-l liniștească pe tata: „Tu să fii sănătos...“ Au scos apoi boul din grajd și l-au așezat lîngă poartă. S-au mai văicărit și acolo o bucată de vreme. Apoi au plecat. Tot era o mîngîiere că vecinii împărțeau durerea cu noi. Eu zăceam în pat și gîndurile triste nu-mi dădeau pace. Oricît mă străduiam să mă liniștesc, să-mi îndrept atenția în altă parte, gîndul mi se întorcea mereu spre cele întîmplate. Dacă boul murea, pămîntul nostru nu se mai putea lucra, recolta avea să putrezească pe cîmp, și grînele rămîneau netreierate. Și-l auzii pe tata spunînd că totuși, trebuie să trăim și că suferințele și văicărelile noastre nu pot micșora nenorocirea.

Dar gîndurile astea nu m-au liniștit. Scrie, pare-se într-o carte: „Nu te lăsa doborît de durere, gîndește-te la viață“. N-am citit cartea asta. Să vină au-

torul ei să stea în locul meu şi să încerce să nu se lase doborît de durere! Se spune că trebuie să trăieşti învingînd totul, dar aici, chiar dacă trăieşti, nu găseşti vieţii nici un rost!

Mama cu ochii plini de lacrimi îi trezi pe copii şi le povesti ce se întîmplase. Copiii izbucniră în plîns şi fugiră în stradă pe jumătate dezbrăcaţi să se uite la bou.

Am întrebat-o pe mama:

— Ce-i cu vita?

Ea mi-a răspuns:

— Unchiul zice că dacă vrea allah, se va însănătoşi. Crede că boul a mîncat vreo iarbă veninoasă; dar asta nu-i chiar atît de primejdios.

Auzind-o, m-am mai înveselit puţin.

Pesemne că copiii îşi împărţiseră boii între ei. Ismet zicea că boul roşcat e al lui, iar Neorie şi-l alesese pe cel bolnav. Şi în timp ce Neorie plîngea, amărîtă, Ismet intră în casă şi se culcă. „Ah, biata mea surioară, sărăcuţa de ea — mă gîndeam — Ismet s-a bucurat că nu s-a îmbolnăvit boul lui, ci boul soră-si! Bine că s-a mîngîiat măcar cu asta".

In zori i-au dat boului iaurt cu usturoi şi animalul s-a putut scula în picioare. Dar se clătina încă de slăbiciune.

Bucurie

După durere, allah trimite uneori oamenilor cîte o bucurie. Altfel cu greu ar putea îndura chinurile vieţii. Şi noi am avut zile fericite, după care au urmat altele pline de durere. Şi am trecut prin unele zile nespus de grele, care s-au înseninat datorită vreunei bucurii neaşteptate.

In noaptea cînd s-a îmbolnăvit boul, cu mare greutate am dus-o pînă dimineaţa, cînd, ca să nu mă mai chinuiască în pat gîndurile negre, m-am hotărît să mă scol şi să ies afară, să-mi umplu pieptul cu aer curat. Durerea de cap îmi trecuse. Am răsfoit o

carte. M-am plimbat. Mă simţeam ceva mai bine. Seara ne-am culcat, dar în timpul nopţii, mă trezi mama din nou şi-mi anunţă plină de bucurie că măgăriţa noastră fătase un măgăruş. De data asta mama îi sculase mai înainte pe tata şi pe copii. Toţi se îngrămădiseră în grajd. M-am sculat şi m-am dus după ei. Ne sălta inima de bucurie. Allah se îndurase. Ieri ni se rupea inima de supărare, iar azi ne creşte de bucurie. Boul începuse şi el să se înzdrăvenească.

Tata îi spuse mamei:

— Ce bine că pentru măgăruş nu trebuie să plătim nici un ban. Pînă ce măgăriţa va îmbătrîni, măgăruşul o să crească şi o să-l punem pe el la treabă.

După un obicei de-al nostru, i-am îndreptat măgăruşului urechile. Apoi tata i-a suflat în nas şi i-a şoptit la ureche:

— Ai grijă să nu rămîi niciodată în urma mamei tale, altfel te mănîncă fiarele! Apoi ni se adresă nouă: Acum spuneţi-i voi să fie curajos.

Mama îi şopti măgăruşului ceva la ureche, iar după ea şoptiră şi copiii. Eu mă zăpăcisem şi priveam aiurit acest tablou. Tata s-a supărat. Ar fi vrut să sar şi eu în sus de bucurie, ca şi ceilalţi copii, şi să şoptesc ceva la urechea măgăruşului.

— Văd după ochii tăi — îmi spuse tata — că tu nu semeni cu ceilalţi copii ai mei. Te uiţi la toate cu nepăsare. Nu te interesează nimic. Dar şi tu trebuie să fii la fel ca noi, să faci ceea ce facem noi! Nu să stai să te uiţi la toate ca un străin!

Vrînd-nevrînd, a trebuit să şoptesc şi eu ceva la urechea măgăruşului. Pe copii însă n-am mai putut să-i dezlipim de lîngă el. In cele din urmă tata şi cu mine am ieşit, iar mama şi copiii au rămas în grajd pînă dimineaţa. Cum s-a făcut ziuă copiii au dat fuga pe la toate rudele şi le-au împărtăşit bucuria noastră. Unchiul Ali le spuse:

— Pentru că măgăriţa voastră a fătat un măgăruş, şi încă de parte femeiască, să corăsliţi primul lapte, şi atunci totul are să meargă bine.

Iată încă un sat

Într-o sîmbătă, la 17 septembrie, Gelal Ozcelik, prietenul meu, inspectorul sănătății, îmi trimise veste că se duce în satul M. unde era o epidemie de tuse convulsivă. M-am hotărît să mă duc și eu cu el. Am vizitat toate casele din sat și cu ajutorul localnicului Nuri Altînbaș am întocmit lista noilor născuți și a morților. In satul acela, care numără 13 vetre, se născuseră în patru ani 29 de copii, dintre care muriseră 13. Adică 45 la sută.

Toți copiii din sat erau bolnavi de tuse, și măgărească și obișnuită, deși încă nu venise iarna. Am încercat să lămuresc cauzele epidemiei. La început mi s-a spus că, neavînd în sat apă curată, locuitorii beau apă murdară, pe care trebuie s-o aducă și pe aceea din satul vecin, cale de douăzeci de minute de mers. In satul M. nu există nici fîntînă, nici izvor, și în general nici un fel de apă curgătoare.

Altă explicație mi-a dat Hadji :

— Cauza principală, domnule, e sărăcia noastră. La noi nu se pomenește hrană caldă și toți sîntem cu totul subalimentați. De aici și bolile...

Din cei unsprezece copii bolnavi de tuse măgărească se pare că unul singur fusese dus la doctor, care îi făcuse o injecție. Dar injecția nu i-a fost de folos și bietul copilaș a murit. Și acum nimeni nu se mai gîndește măcar să se ducă la medic. Fețele tuturor copiilor sînt străvezii. Într-o casă am găsit doi copii : unul șchiop ; celălalt avea trahom la un ochi.

Cum intram într-o casă, țăranul, gospodarul, ne spunea din prag :

— Tot n-o să ducem copiii la doctor, că degeaba îi ducem.

Unii cereau :

— Domnule învățător, poți să înregistrezi copiii ăștia bolnavi ca morți. Că tot nu-i nici o nădejde să se mai facă bine și să trăiască.

Am intrat într-o casă în care se adunaseră șase dintre stăpînii celor treisprezece gospodării. Aveau atîtea necazuri, încît nici nu mai știau cu care să în-

ceapă. Peste vară nu strînseseră nici un fel de recoltă. Cînd pomeniră de asta, le dădură tuturora lacrimi în ochi. Din cele treisprezece gospodării din sat, şase se uniseră împreună, cu mic, cu mare, şi s-au tocmit să muncească cu ziua toţi la un loc, deşi nu aveau decît patru harabale hodorogite. Membrii celorlalte şapte familii se duceau în satele din vilaetul Konia, şi se băgau ucenici sau ciobani. In satul M. numai trei oameni ştiu carte : învăţaseră să citească şi să scrie după noul alfabet.

Am întrebat care e cel mai bogat ţăran din sat. Mi l-au arătat pe Nuri Altînbaş : doi boi, o vacă, nouă oi şi trei găini.

Cînd am început să iau note, Nuri Altînbaş îmi spuse :

— Nu le mai scrie degeaba, domnule, că în iarna asta tot o să fiu nevoit să le tai.

Cît despre pămîntul lui şi recolta pe care o adunase, mai bine să vă redau chiar cuvintele omului :

— Ah, domnule Mahmut, frate, toate suferinţele noastre vin din lipsa de pămînt ! Noi, de acasă, sîntem cinci fraţi, dar nu avem cu toţii laolaltă decît cincizeci de deniumi de pămînt. Ăst an am semănat patruzeci de kilograme de grîu, şi am cules în totul treisprezece. Şi sîntem cu toţii şaisprezece guri ! O să suferim de foame. O familie atît de mare nu se poate hrăni cu pîine de la brutărie. Dar ce să mai vorbim degeaba de brutărie, că bani de cumpărat n-avem !

Mi-au spus şi alţi ţărani durerile lor. Toţi mi-au vorbit de puţinătatea paielor şi de lipsa nutreţului şi a pîinii, care îi sileşte să-şi taie vitele, căci altceva n-au ce să facă.

Nuri continuă :

— Nu ne ajung paiele, domnule Mahmut ! Ăsta-i cel mai mare necaz al nostru. Trebuie să ne vindem boii. De cinci ori i-am dus la tîrg, dar n-am căpătat nimic pe ei. Pentru un bou de trei sute de lire, dacă ţi se dă acum treizeci de lire... Vai de capul nostru ! De cît să dau boii pe nimic, mai bine îi tai şi-i mănînc cu ai mei! Tare mi-e teamă c-o să-mi moară copiii !

Nici nu ştiu încotro s-o apuc. Vorba ceea, din bătrîni: „In apă erau, dar şi acolo i-a ars focul". Aşa şi cu noi.

— Dar afară de cele treisprezece kilograme de grîu, nu mai ai nimic? l-am întrebat eu.

— Ce ciorilor să mai am? Nimic, dacă nu punem la socoteală cei zece kuruşi pe care i-am găsit săptămîna trecută pe drum, întorcîndu-mă de la cîmp. Toată nădejdea mea e în mila lui allah. Dar cred că anul ăsta ne pune capac la toţi! Cum să ieşi în vară cu treisprezece kilograme de pîine? Poate că allah se va îndura de noi, ne va arăta unde ne stă scăparea, poate că va insufla simţul milosteniei robilor săi bogaţi, ca să ne ajute. Altfel, nu ne mai rămîne altceva de făcut decît să strîngem din dinţi şi să ne aşteptăm moartea! Numai moartea ne poate mîntui! Că dacă o fi să murim, s-o găsi cineva să ne scoată hoiturile din casă!

Ascultam vocea răguşită a lui Nuri şi notam în grabă în carnet povestirea lui amară. Ţăranii se uitau cînd la noi, cînd unul la altul şi dădeau din cap în tăcere, întărindu-i spusele. Se vedea limpede că Nuri adunase atîta durere, încît avea ce povesti zece zile la rînd.

— Nu ne dă mîna să plătim un paznic de noapte — urmă el — iar la îmbrăcămintea noastră ţi-e şi groază să te uiţi. Pe nişte ţoale peticite cere telalul mai bine de două sute de lire — că la îmbrăcăminte nouă nici vorbă să ne gîndim! De-am avea pîine — fie şi uscată — toţi am fi mulţumiţi...

Nuri avea încă multe de povestit, dar pe mine mă durea mîna de atîta scris. Voiam de altfel să stau de vorbă şi cu ceilalţi ţărani.

— Şi noi trăim la fel, spuseseră într-un glas ţăranii.

Iar unul dintre ei, Osman, zise:

— Şi eu am cules numai zece kile de orz! Nici sămînţa de-am băgat-o în pămînt n-am scos-o! Anul ăsta grîul nici n-a încolţit. Dacă n-am fi semănat orz, am fi pierit de tot. Şi ce să facem cu orzul ăsta? E atît de puţin, că nici nu ştii cum să-l împarţi: să

hrănim vitele, să-l mîncăm noi, sau să-l lăsăm de sămînță ?

Osman nu era din satul acela. Țăranul Deko se întoarse spre el spunînd :

— Măi, nărodule, tu te mai gîndești și la hrana vitelor ? Taie, omule, boii și hrănește-ți copiii cu ei !

— Tu, Deko, ai vorbit drept ! Nu-i mare lucru să-i tai — răspunse Osman — dar vezi că la noi în sat nici cu ce ne încălzi nu avem !

Cînd se mai liniștiră, Nuri începu să-și depene amintirile :

— Anul trecut și anul ăsta n-au murit atît de mulți oameni. Dar acum vreo opt-zece ani, s-a ivit ciuma în satul nostru și molima a bîntuit atît de nemiloasă, că numai din casa noastră au fost scoși zece morți ! Allah mi-e martor...

Memo adăugă :

— Fiule, pe atunci totdeauna era așa. Țin minte că răposata maică-mea povestea că în anul de foamete 1887 se alesese cu totul cu un șinik de orz. Două luni încheiate nu s-au hrănit decît cu apă, la care adăugau un pumn de făină de orz. Fără grăsime și fără sare... In anul acela au pierit de foame, în sat, cincizeci de suflete !

După el luă cuvîntul țăranul Veli :

— Nu ne rămîne altceva de făcut decît să ne apucăm de tîlhărit. Ieși la drumul mare și-i spui drumețului : „Hei, drăguță, ia descalecă frumușel de pe măgar, și pune jos tot ce ai în buzunare și în desagă". Pe urmă, să tot trăiești !

Apoi oftă, și-mi spuse :

— Dragă domnule, scrie tot ce-ți spunem noi aci, și fie ca tot ce ți-am povestit să nu rămînă numai pe hîrtie. Spune ocîrmuirii despre starea noastră și să vedem, poate o face ceva...

Țăranul Osman — omul din celălalt sat — se amestecă :

— Și dacă ne-am duce în alte vilaeturi să muncim, ne-ar tocmi măcar să scuturăm praful la moară? întrebă el.

Se apropia seara. Cerîndu-ne iertare de la ţărani pentru oboseala ce le-am pricinuit-o, ne-am pregătit de plecare.

— Să ne vedem cu bine! A noastră e vina că v-am ţinut atîta, răspunseră ei. Drum bun şi allah să vă dea sănătate!

Ne-am despărţit de ei şi pînă în seară am ajuns acasă.

Semînţele

Conducerea vilaetului dădu cuvenita atenţie situaţiei prezentate de noi. Poate că era îngrijorată din pricina recoltei proaste. A luat deci hotărîrea să se dea ţăranilor, prin banca agricolă, grîu de sămînţă şi s-a anunţat că luni, 19 septembrie, se va distribui şi în satul nostru. In ajun, seara, delegatul îi vesti pe ţărani că „fiecare trebuie să-şi aducă un act de identitate şi patru fotografii. Să nu lase nimeni să-i scape prilejul: de cu noapte trebuie să pornească la oraş după semînţe. Altă distribuţie nu va mai fi... Seara au datoria să se prezinte la primarul satului". Pînă să spună toată poliloghia asta, lui bietul Hamdi, ciobanul satului şi delegatul lui, i se taie răsuflarea.

Seara, ţăranii se adunară la primărie.

Toţi începură să vorbească de greutăţile lor. Ţăranii spuneam că trei kilograme de boabe de grîu de cap de om, aşa cum s-a spus că vor da, e foarte puţin. „Cît pămînt se poate semăna cu atîta sămînţă? întrebau ţăranii. Nu face să alergi ceasuri pentru o mînă de grîu!"

Mustafa, fiul lui Isa Ciavuş, grăi:

— Ar trebui să ştiţi că guvernul aşa are obiceiul. Binele lui nu face nici cît o ceapă degerată. Dar ce credeţi voi, că guvernul o să vă dea grîul din depozitele lui? Prin sate sînt mulţi ţărani săraci. Dacă guvernul poate să ne dea fie şi trei kile, să-i mulţumim şi pentru atît!

Ţăranii se înţeleseră să ia totuşi grîul de sămînţă, să-l vîndă acolo pe loc, iar cu banii, să mai astupe

din găuri, că aveau destule. Iar cei cîţiva care nu voiau să-şi vîndă grîul, nu ştiau de unde să facă rost de bani să aibă de cheltuială la oraş. Se hotărîră să ia cu ei nişte fasole de vînzare, sau să vîndă cîte un kil din grîul pe care urmau să-l primească pentru sămînţă : altă cale nu aveau.

Primarul spuse :

— S-ar putea, prieteni, să trebuiască să aşteptaţi în oraş o zi, poate chiar două. În orice caz luaţi cu voi pîine şi altele de-ale gurii ; altfel s-ar putea întîmpla să vă faceţi de rîs, se va spune că nu v-aţi gîndit...

De cu noapte trebuia ca fiecare să încalece pe măgar şi să pornească spre oraş, ca să sosească înainte de deschiderea birourilor Direcţiei. După ce se înţeleseră asupra plecării, ţăranii se împrăştiară pe la casele lor.

N-au mai rămas în primărie decît primarul, membrii partidului [1] şi cu mine.

Veli Ciavuş îmi spuse zîmbind :

— Te văd că tot notezi, domnule Mahmut ! Ei, scrie, scrie! (Trebuie să vă spun că de la o vreme ţăranii nu se mai arătau supăraţi cînd vedeau că-mi fac tot timpul însemnări). Mi-au mai rămas două harabale de paie şi şase capete de vite — mari şi mici — iar bălegar de ars n-am de loc. Nu ştiu ce-o să ne facem. Anul ăsta parcă toate ne ies pe dos. Poate că aşa o fi voia lui allah, nu ştiu. Azi nevasta mi-a născut un copil. A născut în grajd. Acum, am o grijă mai mult.

Intră în vorbă şi Hussein.

— Dacă ar putea şti copiii noştri ce amară viaţă îi aşteaptă, mai bucuroşi ar fi să nu mai vadă lumina zilei. Dar o dată ce s-au născut, pricep ei tare repede ce viaţă îi aşteaptă.

Am spus atunci în glumă :

[1] E vorba de fostul partid guvernant în Turcia, partidul popular republican P.P.R., care a stat la putere pînă la 14 mai 1950, fiind înlocuit cu un alt partid, tot burghezo-moşieresc, aşa-numitul partid democrat.

— Ce vă tot plîngeţi atîta? Că dacă ar căuta cineva în gropile voastre, ar găsi la fiecare cîte o sută de kile de boabe!

— Pentru numele lui allah, nu vorbi aşa, domnule Mahmut! se sperie Veli Ciavuş. Las' s-o spună alţii, nu dumneata care ştii bine că în satul nostru mulţi ţărani s-au ales anul ăsta în totul cu două-trei kile! Chiar cel mai bogat dintre noi — Şaban — n-a adus acasă mai mult de zece-douăsprezece!

— Dar atunci din ce trăiesc ţăranii? am întrebat eu.

— Toamna din pepene cu pîine, răspunse Veli Ciavuş. Ne mulţumim şi cu pîine uscată, iar ceea ce numeşti dumneata trai, domnule Mahmut, asta-i taina fiecăruia. Nimeni nu ştie cu ce se hrăneşte vecinul şi ce lipsuri îndură. Ăsta nu se poate descrie. Şi chiar dacă ai scrie dumneata, ce-ar înţelege cititorul? Trebuie să trăieşti sub acelaşi acoperiş cu mine şi să vezi cu ochii dumitale cum se chinuieşte bietul Veli Ciavuş...

Peste două zile, ţăranii care plecaseră la oraş după seminţe s-au întors. Numai patru cu cele trei kile de sămînţă primită în oraş. Toţi ceilalţi îşi vînduseră grîul, iar banii îi cheltuiseră pentru nevoile cele mai grabnice. Îşi făcuseră oamenii socoteala: „Să rămînem datori guvernului doar pentru gîndul lui bun!“

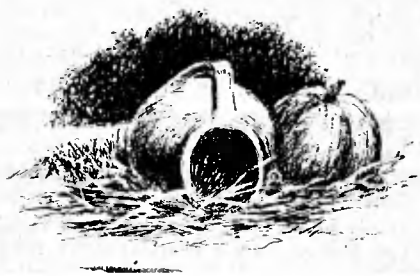

TABLOURI
DIN VIAȚA SATULUI

Călătorie „în jurul lumii"

Din satul unde sînt eu învăţător, pînă în satul în care am văzut lumina zilei, e cale de zece ceasuri. Aproape o zi întreagă de mers. De o parte şi de alta a drumului se ridică numai dealuri mohorîte, acoperite cu tufişuri întunecate. Drumul ăsta trebuie să-l fac de cinci-şase ori pe an, şi totdeauna pe jos, deoarece călătoria cu măgarul pe „şoseaua" asta este un blestem. Chiar şi atunci cînd drumurile sînt impracticabile, eu merg pe jos şi tot ajung acasă în zece-unsprezece ore.

La 15 septembrie trebuia să mă prezint la şcoală ca să fac înscrierea şi primirea copiilor între şapte şi şaisprezece ani, iar după aceea să încep cursurile. Bagajul avea să mi-l aducă tata mai tîrziu; cu mine am luat numai strictul necesar. Am strîns totul într-o servietă pe care am pus-o pe spatele măgarului, iar eu am pornit pe jos. Alt chip nu era.

Am plecat pe la şase dimineaţa. La început măgarul nu voia de fel să se mişte din loc; apoi se urni totuşi, dar mergea foarte încet — pesemne că se îmbolnăvise. Începuse să-mi pară rău că luasem cu mine geanta şi măgarul... Nici gînd să încalec pe spinarea bietului dobitoc, cînd el abia se tîra. Dacă nu ne-am fi depărtat prea mult de sat, l-aş fi lăsat în drum. Să mă întorc înapoi, nu voiam. Şi am mers aşa mai departe: măgarul înainte, eu după

el, scos din sărite de încetineala paşilor lui şi împingîndu-l cu mîna din cînd în cînd de la spate.

Se făcuse nouă şi era destul de cald. Deasupra muntelui Hasan se ivi un avion. Zbura dinspre Adana spre Ankara. Muntele Ekedji, cu care eu trebuia să mă lupt din greu, fu trecut de avion în două clipe.

Făcînd din cînd în cînd cîte un popas scurt, mi-am continuat drumul cu măgarul, dar către zece abia străbătusem a treia parte din calea pe care o aveam de străbătut. Mă mîniai pe măgar, deşi îmi dădeam seama că degeaba mă supăr. Apoi am trecut eu înainte şi-am început să-l trag de căpăstru, dar nici aşa n-a mers. Mă cuprinsese desperarea. În amurg, avionul zbură din nou deasupra noastră, întorcîndu-se de la Ankara ; noi în vremea asta nu făcusem mai mult de doi kilometri !

În tot lungul drumului n-am întîlnit ţipenie de om. Doar muştele care roiau, sîcîitoare, în jurul măgarului, şi l se vîrau în ochi. Norocul nostru că luna ne lumina calea. Atît măgarul bolnav, cît şi eu, eram rupţi de oboseală. Simţeam o durere atît de cumplită în genunchi, că nici nu mai ştiam cum merg. Urechile îmi vîjîiau, gîtlejul mi se uscase, mi-era sete, mi-era foame, dar nu mă ţineau puterile nici măcar să scot pîinea din geantă. Clătinîndu-mă de oboseală, ne-am apropiat de sat cînd se porniră să cînte cocoşii.

Şcoala e aşezată ceva mai la o parte. Abia apucarăm să ajungem în poartă, că măgarul căzu, cu totul stors de puteri. M-am întins şi eu lîngă gard şi deşi se iviseră zorile, nu putui ţine ochii deschişi ; mort de oboseală, mă doborî somnul.

După o scurtă odihnă am scos din sac nişte orz şi i-am dat măgarului ; el îl mîncă culcat şi-l văzui că se mai înviorează. Cînd răsări soarele, îl băgai în grajdul vecinului. Două săptămîni am purtat de grijă dobitocului, iar mai tîrziu, cînd veni tata la mine, îl rugai să-l ducă acasă. Tata nu ştia că măgarul a fost bolnav. Cînd i-am povestit ce pătimisem cu el, a început să rîdă :

— Cu măgarul ăsta eu ajung într-o zi şi o noapte la Ankara. Tu pesemne că te-ai dezvăţat să-l mîni! Sau poate că visai pe drum cai verzi pe pereţi şi ai uitat să-l împingi!

Frunze de toamnă

N-am de gînd să scriu despre trista lirică a lui Fuzuli[1] şi nici despre versurile pline de îngîmfare ale lui Baki[2]. Vreau numai să povestesc despre proza vieţii satului nostru, mai simplă şi mai tristă decît versurile lui Fuzuli.

Prin mijlocul satului nostru curge un rîu mititel. In zilele cele mai fierbinţi ale verii, cînd şuvoiul lui seacă, ţăranii îşi aduc apă de la cel mai apropiat izvor. Dar din septembrie, de cînd încep să se scuture copacii şi rîul se înfundă cu frunzele căzute, şi pînă în iunie, ţăranii folosesc apa rîului. Dacă încerci să stai de vorbă cu ei şi să le spui că dintr-o apă atît de murdară te poţi îmbolnăvi şi că mai bine ar fi să-şi aducă tot apă curată, de la izvor, îţi răspund:

— Apa cu frunze de toamnă e bună de leac pentru noi!

Vara ţăranii nu folosesc apa rîuleţului numai din pricină că e prea caldă. In schimb nici nu se sinchisesc că rîuleţul lor tîrăşte o murdărie groasă, noroi şi gunoaie aruncate de tot satul, sau că în el se bălăcesc vitele şi caii. Fiind încredinţaţi că apa asta murdară vindecă bolile, ţăranii continuă să o bea.

Casa ţăranului

Cînd spun „casa ţăranului" să nu credeţi cumva că această casă are podea de lemn, cîteva camere, bucătărie, cămară, baie, toaletă şi tot ce găseşti în-

[1] Mehmet Fuzuli — mare poet din secolul al XVI-lea, autorul poemului *Leila şi Medjinun*.

[2] Mahmut Abdul-Baki — poet de curte turc din secolul al XVI-lea.

tr-o casă bună de la oraş. Casa ţărănească e făcută din lut şi nu are decît o singură cameră înnegrită de fum; în ea oamenii trăiesc, gătesc, mănîncă şi dorm. Aşa sînt aproape toate casele noastre. Intr-o odăiţă locuieşte o familie întreagă. Podeaua camerei este de pămînt; de-a lungul pereţilor sînt înfipte prăjini de care atîrnă oale vechi, crăpate, şi străchini afumate. Cînd i-am spus mamei că ar trebui să arunce oalele astea, ea s-a stropşit la mine mînioasă:

— Mare necaz avem noi cu tine, fiule! Mai bine pleacă de la noi, du-te... Nu ne laşi să punem nimic acolo unde ne-am învăţat să punem şi nici să vorbim aşa cum vorbim de totdeauna. Ce-i cu tine? Nu cumva ţi-ai pierdut minţile?

Tandîrul

In mijlocul camerei se sapă o groapă — ai crede pentru răsaduri. Dar nu; asta-i soba, tandîrul.

In această „sobă" se face focul iarna, o dată pe zi, dimineaţa. Cine o vede întîia oară greu poate înţelege cum se face focul în soba asta în formă de groapă. Pentru ca să tragă, se scobeşte o deschizătură pe afară, sub zidul casei, ca o vizuină de cîrtiţă. Gaura răspunde înăuntru, în tandîr, unde este astupată cu o cîrpă după ce focul s-a stins. Asta, ca să se păstreze căldura în casă. I-am spus odată mamei că e foarte greu să încălzeşti o locuinţă în felul acesta şi că ar fi mai bine să cumpărăm o sobă de fier. Supărată, ea m-a întrebat ce fel de sobă mai e şi aia. I-am explicat şi am încercat s-o conving că e mai bună. Ea a înţeles, dar mi-a spus:

— O sobă ca asta nu ne-ar fi de folos. La noi, pînă nu te vîri pe jumătate în tandîr, nu te poţi încălzi.

In tandîr arde numai bălegar uscat, care se aprinde cu pleavă ori cu paie tocate. Cînd se face focul, toată odaia se umple de fum; iată de ce pereţii şi

tavanul sînt negri ca smoala. Cînd arde focul, nu poţi să stai în picioare din pricina fumului. Ca să scapi de el, trebuie sau să te aşezi pe vine, sau să te culci.

„Tribuna"

Desigur, nu e vorba de o tribună pentru oratori. După ce a fiert mîncarea pentru prînz, iar cea lăsată de cină a fost pusă în tandîr, în oale acoperite, vine rîndul oamenilor să se încălzească. Ca să nu se răcească soba pînă seara, se construieşte pe ea un fel de tribună pe patru picioare. Această construcţie se acoperă cu ţoale. Cît ţine iarna, toată familia se adună în jurul tandîrului şi nu se mai desparte de el. Cînd vreunul dintre bătrîni povesteşte basme înspăimîntătoare, copiii îşi bagă capetele sub ţoalele de pe tribună. Paturile, adică saltelele se aşază în jurul tandîrului în aşa fel ca picioarele tuturor să ajungă pînă la „sobă". Dacă în casă sînt patru saltele, pe fiecare saltea dorm cîte doi oameni, iar în familiile mai numeroase, cîte trei sau patru. În felul acesta se încălzesc pe tandîr uneori şaisprezece perechi de picioare.

Fereastra

Casa noastră are două ferestre, dintre care una nu-i decît o gaură făcută în mijlocul tavanului, tocmai deasupra tandîrului. Ea se acoperă pe deasupra, pe acoperiş, cu o oală sau cu un ulcior vechi. Cît priveşte ferestrele obişnuite, din perete, fiecare casă are una singură, nu mai mare decît o pagină de revistă. Ţăranii nu ştiu că la ferestre se pot întrebuinţa geamuri de sticlă. Ferestrele lor stau deschise şi iarna şi vara. În zilele friguroase, fereastra din tavan se astupă cu o piatră, iar cea din perete

cu o cîrpă. Deschizătura din tavan are rostul ei, de mare însemnătate: ea trage fumul afară, înlocuind astfel coşul.

Luminatul

În oraşele noastre mari lampa cu gaz e socotită de domeniul trecutului îndepărtat. Dar în majoritatea satelor noastre, nici această veche cucerire a civilizaţiei, lampa cu gaz, nu este cunoscută. Cînd am bătut un cui de lemn în peretele tencuit cu bălegar şi înnegrit de fum, cînd am atîrnat în el pentru prima oară o lampă cu gaz şi am aprins-o, mi s-a părut că am obţinut o victorie uriaşă. Copiii spuneau uimiţi:

— Mamă, ia uită-te, arde pe dinăuntru, nu pe la capăt ca feştila noastră.

De cînd am plecat de acasă, părinţii mei n-au mai aprins-o. Cînd i-am întrebat pe mama şi pe tata de ce n-o folosesc, mi-au răspuns:

— Ai să te întorci acasă în vacanţă şi atunci ai s-o aprinzi tu singur. Prea mult gaz se trece la o asemenea lampă! Şi cine ştie, poate să cadă şi să se spargă. Şi-apoi, nici n-avem nevoie de ea!

Locul de păstrare al banilor

Unii ţărani fac la staulele de vite o intrare de-a dreptul din curte, dar de cele mai multe ori se intră în ele prin locuinţa oamenilor. Ţăranul se gîndeşte numai să-i fie vitele în siguranţă; iar duhoarea din grajd n-are decît să pătrundă în odaie, că nimeni nu strîmbă din nas.

Fiul lui Fethi a cîştigat, ca ziler la o construcţie, patruzeci şi cinci de lire. Ca de obicei, el şi-a ascuns banii de hîrtie într-un loc „de nădejde", adică într-o crăpătură din grajd. Dacă pe urmă ar fi astupat crăpătura, cum fac chinezii, nu s-ar fi întîmplat nimic.

Dar viţelul, neastîmpărat ca toţi viţeii, a scos banii cu dinţii şi cei din casă nu l-au observat decît după ce-i mestecase. Au scos ei „mestecătura" asta, dar era prea tîrziu : banii erau pierduţi !

Intîmplarea aceasta mi-a adus aminte de o convorbire avută nu de mult cu un elev de-al meu. Îl întrebasem de ce de atîtea zile nu-şi cumpărase toc. Copilul mi-a răspuns :

— Tata a plecat la lucru, undeva, departe şi mama nu ştie unde sînt pitiţi banii. Aseară am căutat noi o grămadă de vreme în grajd, dar n-am putut da de ei...

Stampila primarului

Nu ştiam pînă acum că funinginea care acoperă pereţii afumaţi ai caselor ţărăneşti are valoare. S-a dovedit însă că şi această funingine poate fi folosită. Şi iată în ce împrejurări :

Am dat un certificat unui elev. El s-a dus cu certificatul la primarul satului ca să-i pună stampila. Cînd elevul a adus înapoi certificatul, am văzut că era mînjit de funingine. Ce se întîmplase ? Primarului i se uscase de cîtva timp tuşul din tuşieră şi de atunci el aplica stampila mai întîi pe peretele afumat şi apoi pe hîrtie. Acum primarul nostru are o inepuizabilă rezervă de tuş !

Ceasul ţăranului

Ţăranii au o mare experienţă în ale vieţii. De pildă, dacă vor să afle umiditatea solului, se aşază pe pămînt ; se uită sub coada caprei şi ştiu cum va fi vremea a doua zi, bună sau rea.

Chiar şi ceasul folosit în satul nostru este rezultatul unor asemenea experienţe de viaţă. E adevărat că mollahul are ceasornic, dar nimeni nu îndrăzneşte să-l întrebe cît e ceasul. Ceasornicul satului este poarta moscheii care dă înspre apus. Pe ea există

un semn, şi cînd raza soarelui luminează semnul acela, ţăranii ştiu că au ajuns la mijlocul zilei şi că e timpul să spună rugăciunea de amiază.

Rugăciunea de după-amiază o fac cînd umbra se întinde peste dealul înalt din stînga şoselei, care duce la oraşul de reşedinţă a vilaetului.

Rugăciunea de seară o spun la apusul soarelui; cea de noapte poate fi rostită la orice oră după căderea nopţii, numai să fie înaintea zorilor. Ţi se dă sfatul „cu cît mai tîrziu, cu atît mai bine". Rugăciunea de dimineaţă o săvîrşeşte mollahul la răsăritul soarelui.

Aţi putea întreba: cum cunosc ţăranii orele de rugăciune în timpul iernii, cînd soarele îşi urmează drumul pe cerul acoperit de nori? Răspunsul este simplu: se roagă şi ei cînd se roagă mollahul. In afară de *namaz*, problema timpului nu interesează pe nimeni.

Vesela

La cîmp hrana lichidă se aduce în oale. Aci este turnată într-o strachină nesmălţuită, spălată, de bine de rău, cu apă rece. Ţăranii mănîncă cu linguri de lemn, vechi de patruzeci de ani, negre ca funinginea şi ciobite. Şi în casa noastră tot cu linguri de-astea se mănîncă. Intr-o zi mi-au dat o lingură de fier, deoarece ai mei bănuiau că nu-mi plac cele de lemn. Nevrînd să mă arăt mofturos şi să mă aşez mai presus de ceilalţi, am aruncat-o şi în locul ei am cumpărat o duzină de linguri noi de lemn. Dar cei de acasă le-au ascuns din prima zi. Aproape în fiecare gospodărie poţi găsi şi linguri noi, dar puse la păstrare! Cînd am întrebat: „De ce nu mîncăm cu lingurile cele noi?" mi s-a răspuns: „Dar astea vechi ce cusur au? De ce nu-s bune?" De voie, de nevoie am început să rabd orice; dar într-o zi mi s-a făcut scîrbă şi n-am putut să mă aşez la masă: tata adăpase măgarul din strachina noastră comună!

Tot timpul cît strîng recolta de pe cîmp, ţăranii nu se spală pe mîini. Cînd l-am întrebat pe tata de ce nu-şi spală ţăranii mîinile, bătrînul mi-a răspuns: „Dacă te speli seara, oasele ţi se înmoaie şi dimineaţa nu mai poţi să lucrezi. Auzi vorbă, să-ţi speli mîinile la cîmp în timpul muncilor ! De unde ai mai scos-o şi pe asta ?“ Şi la drept vorbind, le-ar fi şi greu oamenilor să se spele : mîinile lor, şi îndeosebi palmele, au crăpat. Oblojite cu cîrpe, s-a aşezat pe ele un strat gros de murdărie. Cu mîini de-astea mănîncă ţăranii.

Bineînţeles că dacă nu se spală pe mîini, nu se spală nici pe faţă. Bărbaţii nu se rad cu lunile. Atît tineri, cît şi vîrstnici, lasă să le crească barba. Părul de pe cap şi din barbă se năclăieşte de murdărie. Despre îmbrăcămintea noastră şi mai greu îţi vine să vorbeşti. Cu ce să încep ? Cu murdăria de la subsuori, cu gulerele pline de jeg, sau cu izmenele pe care ai fost nevoit să le rupi ca să-ţi oblojeşti mîna ? Te umflă rîsul cînd te gîndeşti că la noi a fost promulgată o lege care impune populaţiei îmbrăcămintea europeană !

„Raiul“

O dată cu sosirea zilelor călduroase, femeile se înviorează. Treptat, starea de deprimare din timpul iernii piere. Se adună laolaltă şi se înşiră pe lîngă gardurile caselor. Cum tot pe lîngă garduri sînt şi locurile care servesc la noi drept umblătoare, duhoarea din jur te trăsneşte.

Femeile îşi scot *feregeaua* [1], îşi pun capul descoperit una pe genunchii alteia şi, fără nici un pic de scîrbă, se păduchesc reciproc de dimineaţa pînă seara.

[1] Pînză cu care musulmanele îşi acoperă capul şi faţa.

Treceam pe acolo cu primarul satului ; femeile, zărindu-ne, au sărit de la locurile lor şi şi-au acoperit feţele cu pînza neagră. L-am întrebat pe primar ce fac ele acolo. Mi-a răspuns :

— Se curăţă de păduchi ! Doar a venit primăvara.

— Dar de ce nu fac asta acasă la ele ? am mai întrebat eu.

Iar primarul mi-a răspuns, răstit :

— Dar ce, acum e chip de stat în casă ? Înăuntru-i frig !

În zilele calde, gardurile puturoase sînt un adevărat rai pentru femei.

Probleme de igienă

De cînd am venit în satul acesta fac baie în grajdul lui Gani Ciavuş, pentru că nu găsesc totdeauna mijloace de transport pînă la oraş. În grajdul acesta sînt zece capete de vite. În colţ se află o piatră mare, murdară, pe care mă aşez să mă spăl, în timp ce vitele se uită la mine. Picioarele goale mi se înfundă în bălegar; dar dacă m-aşi încălţa cu galenţi, nu mi i-aş mai putea trage afară. O scîndură nu găseşti în tot satul. S-o cauţi cu lumînarea. De aceea, vrei nu vrei, trebuie să umbli desculţ prin murdărie. Dar unde să-ţi pui îmbrăcămintea ? Şi asta-i o problemă. După multă chibzuială am găsit o soluţie: mă dezbrac în grajd şi-i dau hainele lui Ismail, nepotul lui Gani Ciavuş, care stă după uşă. Apoi înfig în pămînt o prăjină şi-mi agăţ pe ea rufăria şi prosopul. După ce m-am spălat, îl chem pe Ismail, care-mi dă hainele una cîte una şi cu mare greutate mă îmbrac.

Cînd spun „mă spăl", să nu credeţi c-o fac chiar pe de-a-ntregul. Spălatul meu nu-i decît o zorcăială. În casă nu avem sobă. Apa se încălzeşte într-o oală care zace pe vatră cîteva ceasuri în şir. Dacă ai răbdare, ajungi să te şi speli. Te duci în grajd, unde e frig ca într-o peşteră, îţi mozoleşti oarecum corpul

în murdăria lui, şi apoi o tuleşti repede de acolo, căci mult nu poţi răbda. Pînă să-ţi torni apa caldă pe trup, ea s-a şi răcit ca gheaţa. Te prinde mirarea cum pot să îndure vitele un asemenea frig.

Eu, cel puţin, de bine de rău, mă mai spăl, aşa, cum v-am spus, dar ceilalţi ţărani? Nu de multă vreme am stat de vorbă cu vreo cîţiva elevi din clasa întîi. Băieţi buni, sinceri cu mine. I-am întrebat la care dintre ei e frig acasă. Toţi au ridicat mîna. Iar la întrebarea cine are acasă spălător, a ridicat mîna un singur elev. Dar era fiul unui ţăran înstărit, şi taică-său trăise jumătate din viaţă în capitala judeţului.

Femeile umblă desculţe

In satul nostru abia cinci la sută din femei au încălţări. Toate celelalte umblă desculţe, chiar şi toamna, pe noroi sau iarna, pe zăpadă. Fetele tinere umblă tot desculţe. In schimb capul, pe care-l poartă acoperit cu o broboadă groasă, şi-l împodobesc cu tot felul de mărgele şi zorzoane. Desculţe se duc la munca cîmpului, desculţe se duc cu boii la păscut. Din pricina aceasta, au călcîiele crăpate, murdare şi tari ca piatra.

Djeihun Atif Kansu s-a interesat odată de ce femeile de la ţară suferă mereu de şale. Dar dacă umblă desculţe, nu e greu de ghicit de ce le doare mijlocul!

Visul mollahului

In sat s-a ivit un om bun, Emin Usta. El a descoperit un izvor minunat chiar în mijlocul satului, acolo unde de mulţi ani se tot vedea chiftind apa. Toată treaba captării şuvoiului a făcut-o el singur pentru că n-a găsit pe nimeni care să se învoiască să-l ajute, fie chiar plătit cu ziua. Toţi stăteau lungiţi la soare sau pe lîngă garduri şi nici nu se apro-

piau de Emin Usta. Iar acum satul întreg ia apă de la izvorul lui.

De curînd au început să umble zvonuri în sat. Ci-că mollahul Nedjati Hogea, cunoscut de o lume, ar fi visat că folosirea apei de izvor i-ar supăra pe îngeri şi că lucrul acesta n-are să aducă nimic bun : allah va trimite asupra satului o mare nenorocire. S-ar fi părut că după o asemenea prorocire apa izvorului avea să sece. Dar asta nu s-a întîmplat.

Un om deştept a tălmăcit visul acesta în felul lui. El a zis : „Mollahul a născocit povestea asta ca ţăranii să se ducă mai rar să ia apă de la izvor şi ca să-i rămînă lui mai multă."

Poşta

La început mi se părea ciudat că scrisorile, ziarele şi întreaga corespondenţă, trimisă de cu vară, ajungea la destinaţie abia toamna, iar cea trimisă toamna soseşte la noi în toiul iernii sau chiar primăvara. Dar acum m-am obişnuit şi lucrul mi se pare normal. Cu ce nu se învaţă omul ! Dacă n-aş avea un cunoscut în oraşul de reşedinţă al vilaetului şi nu m-aş folosi de adresa lui, mai toate ziarele şi revistele mele s-ar pierde. La poştă se află un dulap în care se păstrează toate scrisorile şi ziarele. Săptămîni şi luni la rînd, corespondenţa se îngrămădeşte acolo, pînă într-o bună zi, cînd este expediată. Dar faptul că eu îmi primesc ziarele şi revistele prin prietenul din oraş are şi o parte proastă : toate ajung în mîna lui ! Şi nu le citeşte numai el, ci şi cunoscuţii lui, care le dau prietenilor lor. Iar cînd sosesc eu în oraş, nu mi-e uşor să le adun pe toate.

Scrisorile mi se dau deschise iar de obicei revistele care au plăcut în mod deosebit cuiva dispar. Dacă mă rog de vreun ţăran care se duce la oraş să-mi aducă el corespondenţa, toată vina pentru cele pierdute lui i se aruncă în spate. Cînd mă duc eu

la oraș, văd cu ochii mei ce se petrece. Într-una din zile n-am mai putut răbda și m-am plîns :

— Nu-mi pare rău că-mi citiți cărțile ! Citiți-le, dar vă rog nu le mai rupeți și nu le pierdeți. Nu-i frumos.

S-au supărat pe mine :

— Ia nu ne mai bate capul, că nu mai capeți nimic !

La 28 aprilie, a fost expediată din Istambul pe numele meu o scrisoare recomandată. Cînd am primit cea de a doua scrisoare, în care eram întrebat de ce n-am răspuns la prima, mi-am pus în gînd să caut cu tot dinadinsul scrisoarea pierdută. Și am găsit-o, după multă străduință, la oficiul poștal, sub dulap. Dacă nu m-aș fi dus eu însumi la poștă și n-aș fi căutat și răscolit oficiul tot, probabil că scrisoarea ar fi fost găsită abia peste cîțiva ani, cînd s-ar fi reparat clădirea sau poșta s-ar fi mutat în alt local. Cînd l-am întrebat pe șeful oficiului de ce întîrzie și se rătăcesc scrisorile, el mi-a răspuns :

— Crezi că n-avem altă treabă decît să ne ocupăm de scrisorile dumitale ?

Numele

În satul nostru sînt numai cîțiva locuitori — vreo zece, în total — cărora li se spune pe numele lor adevărat. Celor mai mulți, țăranii le-au scornit porecle. Cu trecerea timpului, oamenii se obișnuiesc atît de mult cu poreclele lor, încît își leapădă numele adevărat. Unii nici nu mai știu cum li se spunea la naștere. Tinerii din sat nu cunosc numele adevărate ale bătrînilor și-i strigă cu poreclele lor, iar cei bătrîni nu cunosc numele tinerilor. De regulă poreclele bunicilor trec asupra nepoților.

Cînd îi întrebi pe părinți cum îl cheamă pe copilul lor, ei nu-și amintesc numaidecît ; dar chiar dacă afli numele copilului, nu-ți folosește la nimic, fiindcă,

dacă vrei să-i spui ceva, trebuie să-l chemi tot pe poreclă.

Mare greutate se iveşte din pricina asta cînd e vorba de înscrierea copiilor la şcoală. Cînd mi-am început munca ca învăţător, am rămas descumpănit. Mulţi părinţi schimbaseră sau prescurtaseră numele adevărat al copiilor lor.

L-am întrebat de pildă pe un elev, cum îl cheamă. El mi-a răspuns :

— Hassic.

Ii întreb pe părinţi: acelaşi răspuns.

— Dar cum să-l înscriu ? întreb eu.

Părinţii-mi răspund :

— Copilul a primit numele lui tat'su mare : e nepotul lui Hassic.

Pe urmă am văzut că în sat erau mulţi Hassici, acesta fiind diminutivul a două nume : Hasan şi Hussein. Dar aceste nume se păstrează numai în registre. Ţăranii le uită şi sînt convinşi că numele lor adevărat e Hassic.

Intr-o zi m-am dus în satul C.

Noaptea plouase cu găleata şi în gropile din faţa şcolii se adunase multă apă. Trecînd pe acolo am văzut că un elev se culcase la pămînt şi începuse să bea apa murdară din băltoacă. Pesemne însă că învăţătorul le interzisese să bea din apa aceea infectă, pentru că un alt elev o luă la fugă spre şcoală strigînd :

— Horluc bea apă ! Mă duc să-i spun domnului învăţător !

L-am întrebat pe colegul meu, învăţător, sub ce nume era înscris în registrul stării civile băiatul acela. El mi-a răspuns :

— In satul nostru nu există registru de stare civilă. Copiii poartă poreclele pe care le-au avut bunicii lor. Horluc — smeritul, Saplac — palmă, Keşkeş — terci, Ciullu — cîrpă... sau ca părinţii lor : Airan — lapte acru, Tembel — leneşul, Bîiîk — mustăciosul, Obalî — refuzatul, Fosur — pîrîtorul...

Pentru a deveni muhtar — adică primar — trebuie în primul rînd să fii un om cu stare şi să ai multe neamuri. Ţăranii săraci, înfometaţi, au să vină la tine să-ţi ceară ajutor şi tu trebuie să le dai, ca să-ţi asiguri voturile lor. În felul acesta nu e greu cuiva să ajungă primar. Dar dacă-i în stare să facă faţă funcţiei, cu asta nimeni nu-şi bate capul. Cine are sigiliul primăriei, acela are şi puterea.

După ce a ajuns primar, omul se îmbogăţeşte şi mai mult, iar sărăcimea i se închină şi mai adînc. El poate să-i spună atunci săracului :

— Vino la mine la cîmp, şi-mi lucrează vreo patru zile, că apoi la anul te tocmesc paznic !

Şi aşa îi sileşte pe bieţii oameni să-i muncească fără plată. În multe sate sînt ştiutori de carte, oameni vrednici, dar în cele mai multe cazuri primarul este ales dintre analfabeţi.

Cînd întrebi de ce nu este ales dintre oamenii deştepţi şi cu carte, ţi se răspunde :

— Parcă slujba asta e pentru noi ? În sat vin de multe ori autorităţile, mai-marii vilaetului, şi dacă primarul ar fi ales din sărăcime, cine i-ar mai ospăta?

Un învăţător, răspunzînd unei anchete întreprinse prin sate asupra cauzelor unei atît de mari deosebiri între satele şi oraşele noastre, a spus :

— Pentru ridicarea satului este necesar ca primarul să aibă învăţătură, fie şi mai puţină, dar să aibă. Însă dacă primarul are tot atîtea cunoştinţe cît are un cioban, toate măsurile ce s-ar lua pentru ridicarea satului vor rămîne literă moartă.

Cînd i-am citit aceasta primarului nostru, el mi-a răspuns :

— Că noi nu ştim nimic, e adevărat. Dar de unde să învăţăm, dacă mai-marii noştri ne pun o singură întrebare : „Tu eşti primarul ?“ — „Da, eu sînt“. Asta-i tot. Uneori secretarul îmi citeşte şi-mi explică legile. Eu dau din cap şi el îşi închipuie că am înţeles tot.

Pe la noi umblă o vorbă: „Pînă nu se ridică capul, nu se va ridica nici dosul.“ Şi nu-i primarul capul satului? Numai un primar ştiutor de carte poate ridica satul.

Certuri şi bătăi

Dacă aţi căuta cauzele atîtor certuri şi bătăi, care se sfîrşesc adesea prin vărsări de sînge, aţi ajunge la convingerea că toate au pornit de la nişte fleacuri. De obicei e firesc ca şi cea mai neînsemnată sfadă să ducă la înjunghieri sau la împuşcături, la capete sparte sau la ochi scoşi; după aceea intră dihonia în sat, ura şi răzbunarea la sînge, şi istoria se întinde pe mai multe generaţii. Unul îşi aduce aminte: „Cîndva, unchi-tu i-a făcut cutare şi cutare lucru lui unchi-meu. Am să mă răzbun pe tine pentru el...“ Copiii, care nu înţeleg încă nimic, sînt crescuţi în spiritul acesta de vrăjmăşie din cea mai fragedă pruncie. Adesea numai pentru că eşti sau nu de partea uneia din tabere, te alegi cu capul spart dacă nu şi mai rău.

Iată un caz: Deli Mehmet s-a logodit şi prietenii lui i-au cerut să le facă cinste. Deli a încercat să scape de ei, dar n-a fost chip. Numai că prietenii lui prea l-au luat peste picior şi prea s-au ţinut scai de el. Şi Mehmet şi-a ieşit din sărite: a pus mîna pe brici şi l-a crestat puţin la beregată pe Ahmet, feciorul lui Moll Hasan. După isprava asta, gata şi nenorocirea! Pînă la urmă, lucrurile s-au descurcat aşa: Mehmet i-a plătit bani grei lui Moll Hasan, ca să nu-l dea în judecată, iar Ahmet a spus, cui l-a întrebat, că s-a întîmplat un accident şi s-a dus la spital.

Dar să vedeţi acum altă păţanie: Cîinele lui Kundalî l-a muşcat pe cîinele lui Ak Redjeb. Pînă aici, toate bune. Dar n-a trecut nici un minut şi între Kundalî şi Redjeb a izbucnit o ceartă la cuţite şi oamenii au început să-şi arunce unul altuia tot felul de ocări.

Cearta are şartul ei : cine ocărăşte mai tare, acela-i mai viteaz. Şi cu cît cei doi se răţoiau şi răcneau mai tare, cu atît mai mult se înfuriau. Răguşiseră de atîta strigăt. In jurul lor se strînse tot satul, şi asta-i întărîta şi mai rău. După ocări ieşiră la iveală nişte cuţite şi un revolver. Femeile şi copiii începură să arunce cu pietre în cei care se certau. Vreo doi săteni, făcîndu-se că vor să-i despartă, începură să care la ghionturi în dreapta şi stînga. Ak Redjeb Hasan puse mîna pe revolver, iar Kundalî apucă un pumnal uriaş. Ieşi un vălmăşag fără pereche. Şi răniţi, cîţi frunza !

A doua zi cei doi voinicoşi îşi scoaseră în vînzare ultimele bucate din casă ca să dea mită jandarmului şi să muşamalizeze treaba. Altfel ar fi fost tîrîţi prin judecăţi. Iac-aşa! Dacă n-ai nimic de făcut, stîrneşte o ceartă cu scărmăneală, ca apoi să te trezeşti şi lipsit de ultima bucăţică de pîine şi cu viaţa primejduită.

Şi care fusese pricina încăierării ?

Pricina era că, vedeţi dumneavoastră, Kundalî, despărţind cîinii, nu trăsese un picior cîinelui său, ci javrei lui Ak Redjeb.

Intr-o zi ne-am dus în satul A. Nici n-am ajuns bine acolo, c-a şi început o bătaie. Parcă nu ne aşteptau decît pe noi ! Ce se întîmplase ? Kel Hasan şi Durmuş, fiul lui Kiuciuk Hagi, porunciseră unui meşter să le facă nişte lăzi de aceeaşi mărime. Şi, pe cînd jucau domino în magherniţa aceea igrasioasă, plină de pînză de păianjen, au făcut o prinsoare, fiecare, că în lada lui vor încăpea mai multe lucruri. Se hotărîră să încerce. Cel care pierdea rămăşagul, trebuia să plătească celuilalt o oca de zahăr. Numai că intră şi un al treilea în vorba lor :

— Nu vă certaţi degeaba, măi băieţi ! Uite, vă dau eu bani pentru o oca de zahăr şi încetaţi ciondăneala !

Dar vorbele nepoftitului îi întărîtară şi mai mult pe cei doi. Şi bineînţeles se certară mai departe, aruncîndu-şi unul altuia tot felul de cuvinte de batjocură şi de sudălmi grele. Unul spuse că dacă lada

lui se va dovedi mai mică, o s-o spargă. În toiul certei, veniră la rînd cuţitele şi revolverele: la început s-au bătut numai ei doi, dar pe urmă se luă la încăierare toată lumea care se adunase în prăvălie. Fratele lui Kiuciuk Hagi îl împuşcă pe fiul lui Kel Hasan. Peste tot erau numai răniţi... Era tocmai vremea prînzului şi copiii se întorceau de la şcoală. Stîrniţi de întărîtarea celor mari, se împărţiră şi ei în două tabere şi se luară şi ei la bătaie.

Pînă la urmă, fiul lui Kel Hasan fu dus la spital mai mult mort decît viu, iar „prietenul" lui ajunse la închisoare. Şi măcar dacă lucrurile s-ar fi terminat aici! De-aţi şti cît rău şi-au mai pricinuit, una alteia cele două tabere, după această întîmplare! L-am întrebat pe Hasan, tatăl băiatului mort — murise la spital:

— Cum s-a petrecut nenorocirea?

El mi-a răspuns:

— Ca să spun drept, cearta cu lada a fost numai un moft. Omul, ca să-şi verse mînia, caută cearta cu lumînarea şi uşor găseşte nodul în papură!

Ehei, pînă la cultură mai e mult!

Ţigările

Ca şi tineretul neştiutor de carte din oraşe şi tîrguri, şi la ţară cei mai mulţi tineri încep să fumeze o dată cu vîrsta şcolară. Chiar şi în buzunarele unor băieţandri cu pantalonii rupţi şi fără un sfanţ — care nu sînt în stare să-şi cumpere un fir de ceai cînd îi apucă frigurile — ai să găseşti un pachet de ţigări. Bieţii copii sînt victimele monopolului de stat al tutunului. M-am luptat multă vreme cu pacostea asta, deşi mulţi îmi spuneau că e greu să se lase cineva de fumat, ba chiar peste putinţă. Ştiind că ţăranii cred mai mult în ceea ce e scris pe hîrtie, decît în vorbe, le-am citit şi le-am lămurit cîteva ar-

ticole din revista *Semiluna verde*[1]. În primul rînd m-am străduit să-i dezobişnuiesc de fumat pe cei mai nevoiaşi, care n-aveau nici ce să mănînce. I-am făcut să se lepede de iarba dracului pe vreo zece oameni, care de un an n-au mai pus o ţigară în gură şi care spun tuturor că le-a trecut tusea şi că respiră mai lesne. Printre ei este şi ciobanul Kodja Mustafa, în casa căruia nu găseşti nici o mobilă, nici o ţoală şi nici o bucăţică de pîine. În fiecare dimineaţă colinda pe la săteni ca să capete cîte o turtă. Allah i-a dat opt copii. (Aş vrea să ştiu de ce le dă allah atîţia copii oamenilor săraci?) Doi dintre băieţii lui mai mari erau ciobani în valea Haiman, iar el le cheltuia şi simbria lor pe tutun! De mic copil fuma cîte două pachete de ţigări pe zi. Faţa şi mîinile îi căpătaseră o culoare galbenă. Se spune că pe vremuri fusese vestit în sat pentru forţa lui. Într-adevăr, Mustafa are o statură de uriaş. Cu greu l-am convins să-şi dea doi băieţi la şcoală. A trecut o săptămînă, o lună, şi copiii lui n-aveau nici caiete, nici tocuri. El încerca să scape, cu tot felul de vorbe-n vînt.

— Astăzi le cumpăr... mîine le cumpăr. Şi apoi la ce bun să înveţe atîtea? Doar n-au să se facă guvernatori! Dacă ştiu să citească, le ajunge!

Dintre toţi cei pe care i-am convins să se lase de fumat, tocmai cu ciobanul ăsta am avut mai mult de furcă. În cele din urmă, cuvintele mele îşi arătară rodul şi asupra lui. În faţa mea aruncă cutia îndesată cu tutun! Îşi dădu cuvîntul că nu mai fumează. Am ars pe loc tutunul în vatră. Şi iată c-au trecut patru luni de cînd nu mai fumează, iar copiii lui vin acum la şcoală cu caiete şi tocuri. Mi-a adus într-o zi patru pachete de ţigări, pe care le ascunsese, să le aibă ca rezervă. M-am dus cu el la prăvălie şi am luat în schimbul ţigărilor caiete şi peniţe. Acum Kadja Mustafa se laudă:

— Înainte eram numai pe jumătate om, dar acum sînt tare ca un cui: unde mă baţi — acolo intru!

---

[1] Revistă editată de societatea pentru lupta împotriva alcoolului şi fumatului.

De cîte ori ne întîlnim îmi mulţumeşte şi mă binecuvîntează.

Aceste mici fapte bune, pe care reuşesc să le săvîrşesc, învingînd mii de greutăţi de tot felul, mă bucură ca pe un copil. Ele sădesc în mine nădejdea că mîine voi putea face mai mult.

Cînd te uiţi în jur şi începi să te gîndeşti, ţi se rupe inima: n-avem nici lucrurile strict necesare pentru viaţa de toate zilele, n-avem ace, aţă şi alte mărunţişuri. Nu găseşti nimic din toate acestea în magherniţa umedă din sat, în cîrciuma unde în loc de scaune sînt trei pietre mari şi două lăzi sparte, în care a fost cîndva zahăr. În rafturi însă vezi şiruri întregi de sticle de rachiu şi vrafuri de pachete de ţigări. Ce păcat că oamenii cheltuiesc fără nici o părere de rău pe otrăvuri, banii pe care îi adună gologan cu gologan, lipsindu-se de lucruri folositoare! La noi toate sînt pe dos!

Femeile

Tinerii noştri se poartă cu mult respect faţă de cei mai în vîrstă. Dar respectul şi teama cu care femeile se uită la soţii lor n-au pereche. Lipsa de drepturi a femeii de la ţară nu se poate compara cu situaţia la care a ajuns femeia dintr-un centru civilizat. Numai în primele luni după căsătorie bărbaţii îşi mai cruţă soţiile. Măritîndu-se, femeia devine pentru totdeauna roaba bărbatului ei. Ea trebuie să i se supună în toate. Bărbatul stă culcat în pat şi comandă: „Adu-mi asta, fă-mi asta" — şi femeia n-are dreptul să-i spună nici un cuvînt. Seriozitatea şi moralitatea unei femei se măsoară după respectul ce-l poartă bărbatului, care are dreptul s-o ocărască, s-o jignească, s-o bată, iar soţia nu cutează nici să crîcnească. Se străduieşte, sărmana, să intre în voia bărbatului, dar bărbaţii îşi bat atît de des nevestele pentru tot felul de motive — uneori chiar fără nici un motiv

— încît bietele femei se zăpăcesc şi nu mai ştiu ce trebuie să facă şi ce nu.

Ţăranul nu are noţiunea „tovarăşei de viaţă". An de an, femeia îmbătrîneşte. Şi atunci bărbatul începe să o mai considere om.

Femeia trebuie să stea cu gura acoperită. O acoperă cu un capăt al pînzei pe care o poartă pe cap şi are voie s-o descopere numai cînd mănîncă. Dar femeile nu mănîncă o dată cu bărbaţii. Femeia nu poate sta de vorbă cu un om pe care-l întîlneşte... O fată tînără, mai ales dacă e logodită, n-are dreptul să răspundă nici măcar prin gesturi şi prin mişcarea capului unui bărbat, sau să spună ceva unei femei mai în vîrstă decît ea, mai cu seamă cînd îi este rudă. N-are voie nici să-i privească în faţă. Şi dacă e adevărat că pe lumea cealaltă ni se va ţine seama de fiecare suspin pe care l-am scos aici pe pămînt, apoi ţăranca noastră poate fi sigură de fericirea veşnică.

Intr-o zi, Kara Niazi a observat că femeia lui, care se afla în mulţimea de oameni îngrămădită în faţa unei case unde se serba o nuntă, nu-şi acoperise gura. Pe loc dădu fuga acasă, apucă o coadă de topor şi în faţa întregii lumi îşi bătu nevasta, fără să ţină seama că ea nu prinsese de veste că îi scăpase din dinţi capătul basmalei, dar că pînă la întoarcerea lui, îşi acoperise gura. Intr-un cuvînt, dacă n-ai nimic de făcut, omule, uită-te la toate nedreptăţile astea şi cugetă!

L-am dojenit pe Kara Niazi. L-am întrebat dacă nu-i e ruşine. Dar el mi-a răspuns :

— Mie să-mi fie ruşine? Nevestei mele să-i fie ruşine! Dacă e femeie, să-şi cunoască lungul nasului!

Uneori vin la mine femei ca să mă roage să dau drumul de la şcoală copilului lor sau să-mi vestească că s-a îmbolnăvit. Chiar şi în aceste cazuri, femeile spun ce au de spus prin gesturi şi clătinări ale capului. Dacă un om care nu ne cunoaşte obiceiurile noastre ar asista la aceste scene, ar crede că nefericitele sînt mute din naştere!

Mai este la noi şi un alt obicei: femeile fac loc bărbaţilor să treacă înainte pe drum. Oricît de bătrînă ar fi, e datoare să facă loc pe drum oricărui bărbat sau băiat trecut de şapte ani. Dacă o femeie — chiar una cu o povară în spate — merge pe drum, în urma ei vine un bărbat, încă de la două sute de paşi ea trebuie să se dea la o parte şi să aştepte să treacă el întîi.

Dacă, întîmplător, o femeie nu face aşa, e împroşcată cu batjocuri. Femeia e atît de speriată încît chiar dacă bărbatul i-ar spune: „Mergi, nu aştepta", ea n-ar porni înainte ci ar lua-o în urma bărbatului. Ca un paria.

Unchiul meu Hussein a dus-o într-o zi în oraş, la doctor, pe nevastă-sa, Uzun Aişa. Doctorul a întrebat-o ce i s-a întîmplat şi ce o doare. Dar în afara unor ciudate semne n-a putut primi nici un răspuns. A răspuns soţul ei pentru ea. Plecînd de la doctor, ce s-a gîndit Uzun? „In patruzeci de ani de cînd sînt însurat am venit acum pentru prima oară la oraş! Hai să-mi tratez nevasta cu halva!" Se îndreptară spre o prăvălie unde se vindea halva — bărbatul mergînd bineînţeles înainte. Deodată se uită înapoi şi văzu că nevastă-sa, acoperită cu basmaua, tremurînd de frică şi de emoţie stătea cu faţa întoarsă spre un gard. Unchiul-meu o întrebă:

— De ce te-ai oprit?

Ea îi răspunse:

— Pe aici trec atîţia bărbaţi! Cum să le-o iau înainte?

Copiii

E uşor de constatat că viaţa dusă în izolare transformă omul într-un sălbatic. Lîngă şcoala noastră locuiesc trei familii de ţărani. In fiecare familie sînt cîte trei, cinci sau chiar mai mulţi copii. Locuitorii acestor trei case, aşezate puţin mai la o parte de sat, duc o viaţă şi mai înapoiată decît consătenii lor.

Iarna nu ies din casă decît pentru nevoile firești. De doi ani îmi port gîndul la copiii din casele acestea. Ori de cîte ori mă uit într-acolo, văd pe cîte unul șezînd pe vine, aproape de tot de ușa casei. Afară de cămășuțe, n-au nimic pe ei. Cu pantalonași nu i-am văzut niciodată. În zilele friguroase, țîșnesc afară din casă pentru nevoi și fug imediat îndărăt. În zilele însorite stau să se încălzească lîngă gard. Vîrstnicii, ca și copiii, își fac nevoile lîngă pereții casei. Pe urmă femeile presară deasupra cenușă din vetre. Distanța dintre ușa casei și murdării nu e decît de doi pași. Abia se deschide ușa, și peste toate se reped găinile, care aduc apoi murdăria în casă.

N-am văzut niciodată pe vreunul din țăranii ăștia rănind sau măturînd pe lîngă casă. Toate murdăriile care se îngrămădesc în timpul iernii rămîn așa pînă în primăvară cînd sînt întrebuințate la grădinile de zarzavat. Vecinul meu are trei copii. Aceștia s-au sălbăticit de tot. Cu mari stăruințe am reușit să-i îmblînzesc și să-i apropii de mine. Și mai greu mi-a fost să-i fac să vorbească ; numai după multe încercări au început să scoată și ei cîte un cuvînt. Dar îndată ce le fac semn că vreau să le dau zahăr, vin în fugă. Erau murdari din cap pînă în picioare ; le-am tăiat unghiile — crescuseră de un centimetru — le-am spălat fața, mîinile și picioarele cu săpun. Dar într-o zi, tatăl lor s-a apropiat de mine și mi-a spus, tulburat la culme :

— Domnule învățător, te rog foarte mult să nu-i deprinzi pe copii cu curățenia; gonește-i departe de dumneata și nu-i mai răsfăța cu zahăr. Au să se strice ! Au să înceapă să înțeleagă mai multe, și atunci o să fie rău de ei !

Cînd i-am vorbit de murdăria de lîngă casă mi-a răspuns :

— Din moși-strămoși așa am apucat. Ceea ce spui dumneata, cu dreptate spui. Ar fi bine dacă toată murdăria asta s-ar afla ceva mai departe de casă. Dar sărăcia noastră nu ne îngăduie să facem asta. Sîntem toți desculți și cînd e frig nu putem să ne depărtăm prea mult pe afară.

Cei care mor şi cei care trăiesc

Unul dintre vecinii mei avea nouă copii. Era un om cam pisălog. Venea adesea pe la mine şi stăteam cu el de vorbă. Într-o seară a venit şi mi-a spus că a luat cu împrumut de la cooperativa agricolă trei sute cincizeci de lire. Din banii aceştia a plătit nişte datorii vechi — a dat două sute cincizeci de lire, dar n-a scăpat încă de ele — iar cu o sută de lire a arvunit un bou, cu nădejdea că o să poată plăti şi restul mai tîrziu. M-a rugat să-i scriu o scrisoare stăpînului boului, urmînd ca el să plece în noaptea aceea în oraşul de reşedinţă al vilaetului şi de acolo să trimită scrisoarea împreună cu banii la Nevşehir.

După ce i-am scris scrisoarea, multă vreme nu se hotărî să plece. Nu ştia cum să-mi mulţumească. In cele din urmă luă cana cu apă şi spuse:

— Arunc apa asta şi-ţi aduc alta proaspătă.

Luă cana şi plecă. Peste cîtva timp fiul lui cel mai mic îmi aduse cana înapoi şi, cu lacrimile curgîndu-i şiroaie, îmi spuse că tatăl lui mă cheamă la el. Mă speriai. Nu ştiam ce să fac, mai ales că băiatul nu se liniştea de loc. „Ce s-o fi întîmplat?“ mă gîndii eu, şi alergai la vecin. Nefericitul zăcea pe o pătură lîngă vatră, cu ochii tulburi, încremeniţi. Nevasta, plîngînd amarnic, îl sprijinea să nu cadă. Copiii plîngeau şi ei în hohote. Nu înţelegeam ce se întîmplase. I-am pipăit omului pulsul: murise. In faţa lui era întins un şervet. Nevastă-sa îmi povesti că, întorcîndu-se de la mine, îi ceruse pîine şi ceapă, dar n-apucase să mănînce decît cîteva înghiţituri, adică „atît cît i-a fost dat să mănînce“, îşi încheie ea povestea.

Băiatul care venise la mine alergă să vestească prin tot satul moartea tatălui. S-au adunat în grabă vecinii. Începură să vorbească despre răposat. Era greu de desluşit ce spuneau: se auzeau numai văicărelile văduvei, printre sughiţuri:

— Cui ai lăsat tu atîţia copii?

Toată noaptea au plîns. Dimineaţa l-au înmormîntat.

Dar să lăsăm mortul şi să vorbim despre cei care au rămas în viaţă, despre familia aceea formată din atîtea suflete. Rămăseseră banii pentru bou, dar cu suta asta de lire trebuiau plătite datoriile: trei sute cincizeci de lire la cooperativă, patru sute de lire pentru boi. Tatăl murise, lăsînd datorii de şapte sute cincizeci de lire. Cînd capul familiei trăieşte, de bine de rău, o mai scoate la capăt. Dar după moartea lui, familia rămîne într-o strîmtorare jalnică. Vorbind cu un alt vecin de-al meu despre soarta familiei acesteia nenorocite, mă apucă jalea. Dar vecinul mă linişti:

— Tu, băiete, nu te pierde cu firea! Oare n-ai şi tu necazurile tale? Altceva decît să moară n-are ce să li se întîmple!

— Da, într-adevăr, lor, ca şi măgarului lui Nastratin Hogea, n-o să li se întîmple nimic altceva decît să moară. Şi omul care spunea cuvintele acestea era încredinţat că un mai drept-credincios ca el nu puteai găsi nicăieri.

Căsătoria şi familia

Fetele se mărită adesea înainte de a împlini cincisprezece ani.

Biata copilă se pomeneşte măritată cînd încă nu înţelege nimic din viaţă. În doi ani s-a şi ofilit şi începe să îmbătrînească. Cum se mărită, se îmbolnăveşte. Foarte multe tinere măritate, după ce bolesc un an, doi, mor. Şi atunci oamenii spun:

— Pesemne că era bolnavă de mai înainte, dar pînă nu s-a măritat nu s-a ştiut...

Pentru părinţi, nunta unui băiat însemnează o adevărată ruină. Ca la vinderea unei vite, pentru o fată se cere o mie de lire şi după multă tocmeală se învoiesc în jurul a cinci sute de lire. Iar pretendenţii care nu sînt în stare să plătească atîţia bani, sînt numiţi „putrezi" şi nici un tată cu fete de măritat nu s-ar uita la un astfel de mire.

Ca să nu-şi ruşineze fiul cu o asemenea poreclă, părinţii se înglodează în datorii pînă în gît şi plă-

tesc pentru mireasă suma convenită. Iar feciorii părinţilor care nu s-au învrednicit să plătească atîţia bani rămîn holtei. De pildă, cunosc o familie, familia lui Cinarlar. Într-o singură casă locuiesc patru fraţi. Tatăl lor a murit. Fraţii n-au nici boi, nici pămînt. Muncesc ca argaţi. Cei doi fraţi mai mari sînt însuraţi, iar ceilalţi doi — unul de treizeci şi doi de ani, celălalt de douăzeci şi opt de ani — sînt holtei. Nu izbutesc să strîngă bani şi de aceea nu pot să se însoare. Fratele cel mai mare are trei feciori: unul de nouăsprezece, altul de douăzeci şi trei, iar celălalt de douăzeci şi şase de ani. Pe oricine ar cere în căsătorie aceşti cinci burlaci, sînt refuzaţi. Cunoscîndu-le situaţia grea poţi spune că nu e nici o nădejde că vor reuşi vreodată să se însoare. Şi colac peste pupăză, îşi mai şi bat joc oamenii de ei că din pricina sărăciei nu-şi pot găsi neveste.

În sat există un joc: „de-a ariciul". Un om îşi pune o pătură de pîslă în cap şi face pe ariciul. Dacă îi place cîntecul pe care ceilalţi îl cîntă în jurul lui, începe să danseze; dacă nu, face pe supăratul şi rămîne nemişcat. Şi cînd i se cîntă cuplete ca „a venit un peţitor, şi-ţi cere fata de zor", ariciului nu-i place şi nu se urneşte din loc.

Dar să-i lăsăm pe burlaci şi să trecem la cei care reuşesc totuşi să se căpătuiască. Aici, la noi, nu se pomeneşte de căsătorie civilă; toţi se căsătoresc numai religios. Unii părinţi îşi însoară feciorii cînd sînt încă copii, cînd băiatul nici nu ştie ce-i aceea însurătoare. Dar dacă aşa e obiceiul! După cîţiva ani flăcăul îşi aduce în casă fata pe care o iubeşte, iar pe prima nevastă, care nu-i place, o goneşte, sau o ţine mai departe la el, dar ca slujitoare, ca pe ceva care-i poate fi de folos. Numai cîţiva însă — îndeosebi chiaburii — au putinţa să-şi aducă în casă o a doua nevastă. Cei mai mulţi sînt copleşiţi de grija pîinii de toate zilele. N-au timp nici să se gîndească la o altă nevastă. Aceştia ajung să se împace cu soarta lor şi trăiesc pînă la bătrîneţe cu prima soţie.

Chiar în cazul morţii primei neveste, bărbatul nu se poate însura a doua oară dacă e sărac; dar dacă

moare soţul, tatul soţiei — de obicei înglodat pînă la urechi în datorii — se bucură, mai ales dacă fiica rămasă văduvă este încă tînără. O aduce îndată acasă şi din nou o transformă într-un obiect de vînzare şi cumpărare.

Fără îndoială că acest sistem este o cauză a scăderii natalităţii, şi duce chiar la creşterea mortalităţii populaţiei. De pildă în satul D. sînt tot atîţia văduvi cît şi bărbaţi însuraţi; mulţi dintre ei au rămas văduvi cu zece-douăzeci de ani în urmă. Şi asta cînd în sat sînt destule fete şi văduve care stau la părinţi şi aşteaptă să se plătească pentru ele un preţ potrivit!

Mortalitatea şi natalitatea

Ca rezultat al propriilor mele observaţii, şi pe baza informaţiilor pe care le-am primit de la primarul satului şi de la cîţiva oameni competenţi, am întocmit o statistică a mortalităţii şi natalităţii pe timp de patru ani, în satul N. în care sînt învăţător şi în satul D. unde m-am născut. Păstrez lista în care am indicat, în ordine alfabetică, numele capilor de familie. N-are rost să le înşir aci. Mai folositor ar fi să arăt concluziile statisticii.

In satul D. în care locuiesc 350 familii, s-au născut în patru ani 226 copii şi au murit în aceeaşi perioadă 134. Prin urmare, în patru ani, populaţia satului a crescut cu 92 oameni. Cei mai mulţi copii au murit înainte de a împlini un an, unii la naştere, alţii în primele luni de la naştere. Cauza: lipsa îngrijirilor necesare.

In satul N., în care sînt 135 de vetre şi 708 locuitori, în 97 de case s-au născut în patru ani 163 de copii, din care au rămas în viaţă 96 şi au murit 67. In afară de ei, în aceeaşi perioadă au murit şi 40 de vîrstnici. In felul acesta în sat s-au născut 163 de oameni şi au murit 107 — adică în patru ani populaţia satului a crescut cu 56 de oameni!

În aceşti patru ani mortalitatea noilor născuţi a atins în satul D. un procent de 36 la sută, iar în satul N. de 41 la sută. După cum se vede, procentul mortalităţii la copii e foarte ridicat.

În satele din Turcia, natalitatea este mare. Acolo unde nu s-au ivit epidemii, populaţia creşte în număr chiar şi în cele mai rele condiţii de trai. Dar această creştere ar putea fi şi mai mare.

Pentru a mări ritmul de creştere a populaţiei, trebuie să se găsească mijloacele de stăvilire a ridicatei mortalităţi infantile. În sate aproape nu se ştie ce înseamnă îngrijirea copiilor. Dar chiar dacă s-ar şti, condiţiile grele de viaţă nu i-ar da ţăranului putinţa să se folosească de aceste cunoştiinţe. Dacă în primele zile ale vieţii copilul n-a murit de vreo boală organică, se prăpădeşte totuşi, pe zi ce trece, din pricina hranei proaste. Iarna, copiii mor de frig, din cauza fumului şi a lipsei de aer din locuinţe; vara mor pentru că mama n-are timp să vadă de prunc. Ca şi toţi ceilalţi ai casei, din primăvară pînă în toamnă, mama trebuie să muncească la cîmp de dimineaţă pînă seara: pliveşte, seceră, strînge recolta... Înfaşă copilul şi-l pune într-un coş pe care şi-l aruncă în spinare. În timp ce ea munceşte din zori şi pînă-n noapte, copilul plînge undeva pe cîmp. Într-o zi mama abia izbuteşte să-i dea copilului să sugă o singură dată, stînd în picioare, ca vai de ea, şi asta numai dacă are lapte. Dar multor mame le seacă laptele din pricina hranei proaste. Şi cum să aibă lapte, dacă femeia, afară de ceapă, castraveţi şi pîine nu mănîncă nimic!

Am socotit că 90 la sută din copiii care mor vara, mor din pricina diareii. Cînd copilul se îmbolnăveşte de diaree, mama nu mai nutreşte nici o speranţă că-l va vedea iar sănătos; ea ştie că micuţul va pieri. Şi de data asta deci, cauza principală a morţii micuţului este mizeria. Ce poate face o mamă dacă n-are nici măcar doi metri de pînză, ca să înfaşe copilul? Ce pot face părinţii care nu sînt în stare să-şi hrănească pruncul cu lapte de vacă, dacă mamei i-a secat laptele? Cum pot ei să-şi salveze copilul în

asemenea condiţii ? Dacă un copil a trecut cu bine de primii ani, el va fi în stare să se împotrivească în oarecare măsură greutăţilor vieţii, chiar suferind de foame şi de frig. Copiii care au scăpat cu viaţă pînă la trei ani — anii cei mai periculoşi — pot chiar nădăjdui că vor ajunge la bătrîneţe !

Însemnările mele

Şi iată şi tichia de mărgăritar pentru capul chelului ! Am cerut să se cumpere un ceas pentru şcoală. Dar nimeni n-a încuviinţat cererea noastră. Şi nu-i de mirare. Oamenii, care cu greu au înţeles chiar necesitatea tablei din clasă şi a băncilor pentru elevi, nu pot privi decît cu nepăsare pretenţia mea de a obţine un asemenea obiect de lux ca ceasul ! Sfatul bătrînilor şi-a spus cuvîntul:

— Cu omul ăsta e un chin... La ce-i trebuie lui ceas ? Satul nostru trăieşte din moşi-strămoşi după sfîntul ceas al lui allah ! De ce să nu fie bun ceasul de pe cer şi pentru şcoala asta musulmană ?

Primarul satului s-a dus anume la oraş şi s-a plîns inspectorului şcolar :

— Învăţătorul nostru ne tot cere să-i cumpărăm ceas ! I-a intrat gîndul ăsta în cap şi pace ! Ce vrea să facă cu el ? Scrie-i să se lase păgubaş de trăsnaia asta ! O să mă duc eu în fiecare zi la moschee şi o să-i trimit vorbă prin paznic cît e vremea. Pesemne că vrea să aibă ceas ca să cunoască timpul, nu-i aşa ? Pentru asta să nu ne pună la cheltuieli de prisos...

Inspectorul, care citise pesemne în revista *Varlik* una din însemnările mele — e vorba de *Ceasul sătesc* — răspunse :

— Se vede treaba că în satul vostru s-a găsit într-adevăr mijlocul de a afla din ochi cît e ceasul.

Inspectorul s-a apucat să răspîndească însemnarea mea în tot satul, spunîndu-le ţăranilor : „Învăţătorul vostru a scris la gazetă despre ceasul mollahu-

lui Keleş susţinînd că ceasul ăsta e vechi, fără geam, şi că mollahul îi pune pe ţărani să se roage cînd se lasă umbra deasupra dealului!

Acum ţăranii îl pisează cu asta pe mollahul Keleş: îl întreabă mereu:

— Cum de a aflat învăţătorul unde se găseşte şi ce metehne are ceasul moscheii?

Ţăranii au făcut tot felul de glume pe socoteala notei mele despre ceas. Dar în curînd ei au aflat şi de alte articole ale mele. Odată cineva le-a citit ţăranilor, la primărie, însemnarea mea: *Problema agrară*. Cu toţii au făcut mare haz. Veli Ciavuş a spus:

— Vecini, oare mi s-a întîmplat chiar aşa cum stă scris aici?

Şi ducîndu-se acasă, Ciavuş s-a lăudat faţă de femeea lui că scrie despre el la gazetă.

— Cu mine să nu te mai joci de-acum înainte! Am zis!

In satul C. cineva a citit articolul meu în care scriam cum au jurat în taină ţăranii din satul nostru să pună mîna pe pămîntul satului vecin. Ţăranii din satul C. luaseră această însemnare de la colegul meu, învăţătorul de acolo. Au citit-o şi au ataşat-o ca mărturie la declaraţia lor, scriind: „Dacă vreodată se va întîmpla ceva rău, să se ştie cine-i vinovat!"

Ca urmare, ţăranii din satul nostru s-au văzut puşi într-o situaţie neplăcută. M-au chemat şi mi-au spus:

— Acum ce ne facem, domnule învăţător? Iată unde ajungem dacă baţi toba cu tainele satului!

Cînd am înţeles că lucrurile ar putea sfîrşi prost, le-am ţinut ţăranilor o adevărată cuvîntare, dîndu-le sfaturi cum şi ce să facă. Pînă la urmă am reuşit să-i liniştesc, dar cu cîtă trudă!

Învăţătorii îi povestiră şi lui Memiş Hagi Ahmed despre articolele mele. Ii spuseră că am scris şi despre măgarul lui fără coadă şi despre felul cum îl înhamă alături de bou. Aflînd despre lucrurile astea, Memiş îl opri odată pe drum pe tatăl meu şi-l luă din scurt:

— Spune lui fiu-tău să nu-şi mai ia nasul la purtare! Oamenii îl respectă, dar el trebuie să-şi dea mai întîi seama ce scrie! De ce se leagă de măgarul meu? Dacă vreau, înham măgarul, dacă vreau înham şi pisica! Treaba mea! N-am cerşit pîine la uşa lui!

Cuvintele lui Memiş au fost de ajuns ca să-l scoată din sărite pe tata. Amărît, m-a mustrat:

— Of, fiule, fiule, cu toată învăţătura ta n-a ieşit om din tine! Jur pe allah că n-a ieşit. Ţi-o spun deschis! În timp ce alţii se străduiesc să ajungă în rîndul oamenilor, tu mergi împotriva poporului!

Iar Memiş se răţoia peste tot, plin de înfumurare:

— Cu mine nu-i merge! Nu! Păi ştie el cine sînt eu? Sînt fiul lui Hagi Ahmed, şi dacă mai scrie despre mine, îi crăp capul!

Mi-a trebuit multă trudă ca să-l liniştesc.

Dar să vedeţi ce-am păţit cu Badî Mîstîk! Anul ăsta abia a apucat să strîngă recolta, că au şi rămas ai lui fără pîine! Adunaseră cu totul doi saci de boabe. Dar ce-i asta la opt guri? Pînă la urmă a fost nevoit să-şi vîndă cu o sută de lire pe fiica sa Alişa, care nu avea decît zece ani „cu condiţia că abia peste patru ani să se joace la nuntă". „Acum, poate c-om ieşi în primăvară", socotea el, îngîndurat.

I-au spus şi lui că am scris despre el. A venit atunci la taică-meu şi i s-a plîns:

— Frăţioare, nu mai pot să mă arăt pe uliţă! Fiul tău a scris nu ştiu unde că eu n-am pîine! Mîzgălelile astea ale lui n-au să aducă nimic bun! Nici allah, nici oamenii n-au să se împace cu obiceiul fiului tău. Ce-au să spună sătenii daţi la gazetă, cînd o să citească? Se vede că domnul Mahmut nu se gîndeşte de loc la urmări!

Apoi adăugă:

— Alaltăieri, cînd am auzit de cele scrise, îţi jur pe allah, parcă m-a pocnit cineva în moalele capului! Voiam să vin numaidecît la voi acasă şi să vă fac cu ou şi cu oţet. Îmi venea să-i spun domnului Mahmut că e un măgar, dar m-am răzgîndit. Nu, zău, dacă mi s-a terminat făina şi n-am pîine, ce-i pasă

lui ? Bine că m-am stăpînit. Se spune că din dragoste pentru copil nu arunci cu pietre în cîinele lui. Dacă n-ai fi tu la mijloc, Ismail, n-aş lăsa lucrurile aşa...

Tata se înfurie din nou şi se repezi la mine :

— N-aud despre tine decît vorbe de ocară ! Allah m-a făcut tată, şi de-i fiul cuminte ori prost, de asta nu-i vinovat părintele ! Totuşi, oricum ar fi, oamenii spun : „E fiul tău". Văd că nimic nu-i mai chinuitor decît să suferi din pricina prostiei unui fiu. O, allah, cum m-am săturat de toate suferinţele mele !

Mi-a trebuit mult timp ca să-l îmbunez. După ce s-a mai liniştit puţin, mi-a spus :

— Şi totuşi, mi-eşti tare drag! Imi placi! In timpurile cele mai grele mi-ai cumpărat două pachete de tutun! Ce bine ar fi dacă te-ai mai stăpîni puţin! Ascultă-mă, băiete, e frumos oare să dai în vileag tainele vecinilor tăi ?

In adevăr, nu pot scrie tot ce observ în sat. Dacă pentru fiecare rău pe care l-am dezvăluit în însemnările mele aş fi meritat o condamnare, muream pînă acum de cincizeci de ori ! Cineva i-a citit primarului, de la început pînă la sfîrşit, notiţa mea despre păduchi, apoi i-a dat revista. Primarul a luat-o şi l-a rugat nu ştiu pe cine s-o citească cu glas tare în kei odasa. Ţăranii s-au burzuluit din nou :

— Nu cumva învăţătorul nostru şi-a pierdut minţile ? Nici un copil n-ar face ce face el.

Molla Mehmed spuse :

— Ce-l priveşte pe el dacă în casa mea sînt păduchi ?

S-a supărat şi Hussein :

— Ce treabă are el cu păduchii din pantalonii mei ? Trăim destul de greu şi aşa, fără să ne mai facă şi el de ruşine în faţa întregii lumi !

Ţăranii îl trimiseră la mine pe Gani Ciavuş :

— Spune-i învăţătorului că e un om bun şi plăcut... Fie allah mulţumit de el ! Purtarea lui ne place cît se poate. Nu se uită la femeile şi fetele care trec pe lîngă el, trăieşte în şcoală ca un pustnic. Noi, de pildă, n-am putea trăi aşa. Ce bine ar fi dacă s-ar lăsa de năravul ăsta de a scrie !

Acasă, la fel. Nu mai am trai bun din cauza scrisului. Nu trece o clipă fără ca tata şi mama să nu mă hărţuiască. Uneori încerc să scap cu o glumă. Dar atunci ei se mînie şi mai rău.

— Ne ia în rîs! Nu-i pasă de noi! spun ei.

In satul nostru vin din cînd în cînd cîţiva învăţători. Sînt colegi de-ai mei, dar stîrnesc mereu gîlceavă între mine şi părinţi. Unul s-a dus la mama şi i-a spus:

— Mătuşă Advia, Mahmut a scris despre tandîrul vostru, despre vatra voastră, despre fereastră, casă şi opaiţ! Despre toate a scris!

Mama începu din nou să mă ocărască:

— Altora, allah le-a dat feciori! Mie mi-a dat un bolovan. Şi ţăranii suferă din pricina ta, şi noi suferim.

Dar nimeni nu înţelege ce sufăr eu! Căci nu pot de fiecare dată să scap cu o glumă. Bieţii oameni nu pricep şi pace, că nu ei trebuie să se ruşineze de sărăcia lor...

Să trecem acum la treburile şcolii. Despre mine vorbesc oamenii:

— A scris despre şcoală. A scris că am acoperit şcoala cu stuf, pentru că n-avem bani s-o reparăm mai bine. Despre toate a scris. Dar guvernul n-a dat nici o urmare rîndurilor lui.

Colegii mei, învăţătorii din vilaet, după ce mi-au citit articolele, au compus nişte cuplete batjocoritoare la adresa mea. S-au mirat că scriu despre bălegar şi murdărie.

Mi-a povestit despre asta unul dintre ei, şi m-a întrebat:

— Prietene, ce articole mai sînt şi astea? Cînd le-am citit la reşedinţa vilaetului, ne-a plesnit obrazul de ruşine! Cum ţi-a venit să scrii că viţelul a mîncat banii? Ar fi fost mai bine dacă nu se întîmpla aşa ceva...

Povestea asta cu banii şi cu viţelul a prilejuit o comedie întreagă. Vă amintiţi că am scris despre o femeie căreia viţelul îi mîncase banii? I-am spus şi

ei despre articolul meu. A venit la mine şi mi-a spus, înecîndu-se de obidă :

— Banii mei şi viţelul meu... Banii mei, viţelul meu...

Înţelegînd apoi că numai cu bocitul nu va obţine nimic de la mine, începu să se roage :

— Fiule, Mahmut, m-ai pus pe rug cu scrisul tău! Spune-mi, ce-o să facă acum guvernul cu noi? Nu cumva o să ne arunce vina că hrănim viţelul cu bani? N-o să ne bage la închisoare pentru asta? Fiul lui Kurban, Mirtaz, mi-a spus că da, au să mă bage la închisoare. Ce-o să păţim, spune-mi, dragul meu? Am să-ţi fierb un ouşor! Am să-ţi dau fata, pe allah, că ţi-o dau! Unde să găsesc un ginere mai bun decît tine? Numai scapă-mă de năpastă!

Dintre toţi, numai Gani Ciavuş mă înţelege. Stă ruitor, oricînd şi oriunde, el îi lămureşte pe ţărani, arătîndu-le că greşesc supărîndu-se pe articolele mele, căci sînt scrise în interesul lor. El mă linişteşte şi pe mine :

— Nu pune la inimă ocările lor şi nu te abate de la drumul tău! Doar pentru nevoile noastre te lupţi!

CREDINȚE

Stupefiantul religios

La piaţă, în oraş, se vindeau de cîtva timp, pentru zece kuruşi, versuri religioase tipărite pe un carton subţire. De fiecare dată cînd mă duceam la oraş, dădeam cu ochii de omul cu mutra de vulpe care ţinea la subsuoară un teanc de asemenea cartonaşe şi îşi declama pe dinafară, cu voce tare, versurile. Le rostea cu atîta tristeţe în glas, încît nimeni nu putea trece pe lîngă el fără să-i cumpere ceva.

— Cînd vei muri, şi-n focul iadului vei nimeri, atunci te vei sătura şi cu un pumn de ţărînă...

Glasul, sonor, strîngea de jur împrejur mulţimea şi omul îşi negustorea cartonaşele cu spor. Oriunde intram, vedeam peste tot atîrnate pe pereţi aceste versuri-rugăciuni, tipărite pe carton. La restaurante, în hanuri, în prăvălii şi în case, pretutindeni erau citite şi răscitite. Ţăranii le-au învăţat şi ei pe dinafară... N-ai să vezi unul trecînd fără să asculte glasul omului care de un an întreg strigă fără istov în piaţă, şi toţi, după ce-l ascultă, cumpără cîteva cartonaşe. Toţi.

In orice sat te-ai duce, pretutindeni dai peste aceste cartonaşe cu versuri. Unul le citeşte cu greu, abia desluşind buchiile, iar ceilalţi ascultă cu gura căscată, dau din cap şi cer să le mai audă o dată. De li s-ar citi de o sută de ori şi tot nu s-ar sătura. Cînd le citesc eu, imitînd omul care le vinde la piaţă, sătenii

cheamă asupra mea toate binecuvîntările lui allah. Mai toţi ţăranii care cumpără aceste versuri sînt analfabeţi, dar asta nu-i împiedică să şi le atîrne în casă. „Pe ele e scris numele lui allah şi al profetului său! Asta înseamnă că în casă va intra belşugul." Aşa spun ei.

Într-o zi m-am dus la primarul din D., satul în care m-am născut. Am dat acolo peste o hărmălaie de stătea casa să se dărîme. Toţi strigau în acelaşi timp. Era greu de înţeles ce se petrecea. Se plîngeau de ceva, se certau sau proslăveau pe cineva? Cum m-a văzut primarul a strigat:

— Linişte! Domnule Mahmut, ia citeşte ce scrie pe cartonul care atîrnă acolo pe perete! Citeşte, să audă oamenii!...

Ca prin farmec, toţi se liniştiră, şi eu începui să citesc cu o voce cîntată, uitîndu-mă cînd şi cînd la ţărani; toţi se potoliseră, îşi lepădaseră vrăjmăşiile, uitaseră de truda lor îndîrjită pentru o haină veche şi o bucată de pîine uscată şi începuseră să viseze la raiul ceresc. Primarul le predica:

— Încetaţi certurile! Împăcaţi-vă! Purtaţi-vă gîndul la ceea ce e scris acolo!

Ţăranii se închinară şi-mi spuseră:

— Mulţumim tatălui dumitale. Dumneata, domnule învăţător, ne-ai scăpat azi sufletele! De dimineaţă ne tot certăm unul cu altul.

Apoi se despărţiră, împăcaţi. Iar primarul îmi spuse:

— Ţine minte! Ce-ai citit tu pe peretele acela e mai tare şi decît jandarmii, şi decît armata!

Demonii mei

Sînt în vacanţă, dar muncesc toată ziua şi nu pot să-mi fac timp să citesc şi să scriu. Şi chiar dacă aş avea timp, cum să citesc în gălăgia şi dezordinea asta? În camera noastră — unică şi cu o singură fereastră — stă înghesuit tot tarhatul unei gospodării;

şi totul claie peste grămadă. Oricît i-aş spune mamei; „Lasă-mă să deretic şi să fac rînduială prin casă", nu izbutesc decît să mă cert cu ea. Astăzi deretic, dar a doua zi dimineaţă totul este ca şi mai înainte!

Chiar dacă rămîn singur acasă, tot nu pot să scriu şi să citesc: în afară de dezordine, în odaie e totdeauna întuneric; dacă deschid uşa, năvălesc găinile înăuntru şi tot timpul trebuie să le dau afară. Cel mai bine este să citeşti noaptea. În nopţile răcoroase de vară, tata şi toţi ai casei dorm pe acoperiş, iar eu rămîn singur în casă, găsindu-mi mîngîiere în liniştea care mă înconjoară. De citit, pot citi şi lungit pe pat. Dar ca să scriu, e o treabă mai încurcată. Să nu scriu, nu pot! Parcă ar fi în mine cineva care-mi cere, care mă sileşte să scriu despre toate cîte le văd. Mi se pare că şi oamenii şi animalele şi lucrurile îmi strigă, fiecare: „Scrie şi despre mine!..."

Vreau să povestesc despre satele pierdute din Anatolia. Iar în condiţiile noastre grele de trai, dacă nu-ţi însemni pe loc ce vezi, uiţi şi-ţi piere din minte chiar ceea ce cunoşti foarte bine, şi mai tîrziu nu poţi lega două fraze. Vreau să scriu, dar nu-i chip să-mi găsesc un loc potrivit. Dacă scot din geamantanul meu cărţile şi hîrtiile şi le aşez într-un colţ, a doua zi dimineaţa le găsesc toate împrăştiate; uneori mi le iau fraţii mai mici şi le aruncă în stradă. M-am învăţat ca de fiecare dată cînd termin lucrul să strîng totul la loc în geamantan. Ca găina care-i pe cale să facă un ou, cu aceeaşi nerăbdare aştept şi eu seara, ca să scriu — rînd după rînd — tot ce am văzut. Dar iată că amurgul se lasă şi eu n-am condiţii prielnice de lucru! Cu dezordinea din jur m-am împăcat pînă la urmă. Dar pe ce să scriu? În satele noastre nimeni nu are nici masă, nici scaun!

Într-o zi, am cărat în casă doi bolovani, i-am pus unul lîngă altul, am căutat o scîndură, am aşezat-o deasupra şi mi-am făcut o masă. Nici că-mi trebuia una mai bună. Dar nu trecură nici două zile şi tata a luat şi a aruncat totul afară, bombănind:

— Fiul nostru şi-a pierdut mintea de tot! Nici nu mai ştie de ce să se apuce.

Atunci am luat două geamantane vechi, le-am pus unul peste altul şi mi-am înjghebat altă masă. Eu m-am aşezat pe o pernă. Totuşi, nici din asta n-a ieşit nimic. După cîteva zile am văzut că mi-e greu să lucrez. În cele din urmă, am rezolvat astfel problema: mă aşez jos, pe o pătură, pun o carte pe genunchi şi scriu pe ea. M-am împăcat şi cu asta. Dar într-o noapte, tata, uitîndu-se de pe acoperiş, a văzut printr-o crăpătură că în casă arde lumina. Mînios şi îngrijorat s-a dus într-o fugă la mollah şi i-a cerut să-i dea vreun leac sau un talisman pentru mine; credea că demonii nu mă lasă să dorm. Ce s-o fi gîndit mollahul, că nu se putu hotărî să-i dea tatii nici un fel de talisman. Pesemne se sfiia, ştiindu-mă învăţător. Tata se supără pe el şi-i spuse:

— La toţi le dai şi cînd ne trebuie nouă, te încăpăţînezi! Ce, banii mei nu sînt buni?

Aflînd ce se întîmplase, m-am făcut foc de supărare.

„Minunea"

În satul V., care se află foarte aproape de satul nostru, trăieşte mollahul şeic Murat. Şi iată că se răspîndi prin sate vestea că mollahul Murat se ridică la ceruri şi stă de vorbă cu îngerii. Zvonul acesta m-a făcut curios. Am cercetat şi-am aflat cum a luat naştere: Într-o zi a venit în vizită la mollahul Murat un mollah din alt sat, tocmai pe cînd Murat se pregătea să facă focul în sobă. El i-a cerut celui venit un băţ de chibrit. Întîmplător oaspetele avea la el chibrituri; le-a scos şi i le-a dat. Ţăranii care erau de faţă l-au întrebat plini de uimire:

— Noi, care ne rugăm toată ziua, cum de nu ştim asemenea lucruri?

De aici a pornit zvonul despre „minune".

Şi pe dinăuntru şi pe dinafară

Prin satul nostru curge un rîu mititel. În timpul secerişului, pe o căldură de cuptor, ţăranii, care tocmai atunci ţin post, intră în rîu de două-trei ori pe zi, fără să se mai dezbrace. Setea îi arde pe dinăuntru, iar pe dinafară îi pîrjoleşte soarele. Cum li se usucă îmbrăcămintea, intră iarăşi în apă. Intră toţi, bărbaţi şi femei. Se întîmplă adesea ca maică-mea să nu poată ieşi singură din apă, din cauza slăbiciunii. Atunci îi întind eu mîna şi o ajut.

Alţi ţărani îşi umplu cănile cu apă şi se stropesc; măcar aşa simt şi ei puţină uşurare.

Dacă un om calcă postul, toţi se uită urît la el şi-i pun în seamă tot felul de drăcovenii. Bunicul nostru Djinav Honnuklar îşi ieşea totdeauna din sărite cînd auzea că cineva nu ţine postul. Spunea că oamenii care nu ţin postul, pe lumea cealaltă, au să fie arşi cu fierul înroşit pînă o ieşi fum din ei, iar drept-credincioşii, şezînd pe o pajişte răcoroasă şi înverzită, se vor uita la chinurile celor care n-au voit să-şi împace sufletul dat de allah, postind în numele lui.

Uraganul

Trei zile a bătut un vînt cumplit dinspre miazănoapte, aducîndu-le unora bucurie, altora durere. Hiuso, fiul lui Deli Ahmed, s-a îmbolnăvit de pleurită purulentă. L-au dus în oraşul de reşedinţă al vilaetului şi cu mare greutate a fost salvat. Deoarece arşiţa a mai scăzut puţin, ţăranii slăbiţi de post s-au bucurat la început. Dar vîntul s-a prefăcut în uragan şi a început să împrăştie snopii. Oamenii se frămîntau neputincioşi. Eu stam şi mă uitam la vînzoleala vîntului, dar tata se supără şi-mi spuse:

— Cînd oamenii se uită afară, în timp de uragan, se înverşunează şi mai rău! Din cauza ta au fost

risipiţi toţi snopii! Nu s-ar fi întîmplat nimic dacă tu, ca şi noi, nu te-ai fi uitat!

De atunci nu mă mai uit nici eu!

Da, aşa este!

Secerăm secara la Akbair. Arşiţa încinge văzduhul. Alaltăieri, pe cînd culegeam orz la Ghebekli Tepe, sufla un vînt răcoros. Tata îşi aduce aminte cu jind de ziua aceea şi se plînge că astăzi e atît de cald. Îi explic de ce ne topeşte arşiţa: secerăm acum într-o vale mult adîncită. În jurul nostru numai dealuri. Lanul de orz la care lucram alaltăieri este aşezat pe o culme. I-am spus tatii că acolo şi astăzi trebuie să fie tot răcoare. Aici e zăduf pentru că ne aflăm într-o adîncitură. Tata mi-a răspuns:

— Astea-s prostii, fiule! Nu te osteni să cunoşti tainele lui allah, ai înţeles? Vrei să spui că dacă aici e cald şi acolo e răcoare, acolo este alt dumnezeu?

„Căminele"

Să nu credeţi că-i vorba de căminele-sobe, electrice, sau cu gaz. Astfel de lucruri nu se găsesc la sate. E vorba de „căminele" în care sînt descîntate bolile. Cămine de astea se află cu duiumul pe la noi.

Se întîmplă că pe un om îl dor picioarele, a făcut albeaţă la ochi, s-a îmbolnăvit de stomac sau de altceva. Atunci se duce la cămin, pentru descîntec. În satul nostru este un cămin vestit pentru vindecarea brîncii. Nu trece zi să nu vină cineva acolo. Dar trebuie să spun că dacă nu plăteşti vraciului, „boala nu trece"; şi dacă nu dai destul, nu trece. Acum, fiecărui om i se cere cel puţin o liră.

În satul Kazîl Kaia există un „cămin" în care se ia sînge bolnavului de reumatism. Satul acesta nu-i

departe de-al nostru. Fără să mai vorbesc de bolnavii de la noi care se duc zilnic acolo, la acest cămin vin suferinzi din toate satele învecinate. În Iuva este un cămin în care „se vindecă" dropica. Dar în cămine se descîntă pentru orice fel de boală. Unele au chiar compartimente pe „specialităţi" ca policlinicile!

La cămin nu te poţi duce aşa, pe nepusă masă. Mai întîi trebuie să ţi se ghicească în nisip, apoi se toarnă apă într-un vas şi se aruncă în ea cîteva ace făcîndu-le să-şi îndrepte vîrful spre locul în care se află satele cu cămine. Acul al cărui capăt ruginește arată care cămin va aduce vindecarea şi în ce sat trebuie să plece bolnavul.

Nu de mult mama mi-a spus, după arătarea acului, că sînt bolnav de dropică şi că trebuie să mă duc la vraci. Am cedat stăruinţelor ei, fiindcă n-am vrut să mă cert cu ea. M-am dus la căminul din Iuva, unde un vraci m-a „descîntat". I-am dat şi bani. Se pare că secretul acestei „minuni" a vindecării stă numai în mîna vraciului. Cînd moare unul, transmite „puterea lui", prin atingerea mîinii, aceluia care stă lîngă el. În felul acesta căminele nu îşi încetează activitatea şi bolnavii vin mereu.

Aşa trăiesc şi huzuresc vracii.

Epidemia de „şiki"

În regiunea noastră a izbucnit o epidemie religioasă în toată puterea cuvîntului. Totuşi nici cei mai credincioşi, luaţi în parte, nu ştiu să-ţi spună cărei secte îi aparţin. Din cele unsprezece sate pe care le-am vizitat în septembrie 1947, şi din cele aproape douăzeci de sate despre care ştiu din auzite, cei mai puţini sectanţi se află în satul H. Totuşi şi în satul acesta s-au convertit mai mult de cincizeci, în timp ce satul întreg numără abia o sută cincizeci de gospodării. Chiar şi copiii sînt atraşi de secte şi intră în ele.

Oamenii îşi lasă o barbă lungă, se leapădă de toate cele lumeşti şi se consacră în întregime credin-

ţei lor. Toţi, din toate satele, nu mai fac altceva decît să bată tobele de seara pînă dimineaţa, să-l cheme pe allah şi să repete la rugăciuni pînă răguşesc.

Conducătorul acestor sectanţi este şeicul Mehmet Efendi din satul G. E socotit ca un om vrednic de mare respect. Cel care vrea să intre în secta lui vine şi-i aduce daruri, îi sărută mîinile şi primeşte de la el învestitura. Se povesteşte că Mehmet Efendi îşi face namazul în fiecare vineri în Kaaba [1].

O mulţime de ţărani din împrejurimi vin în pelerinaj la acest Mehmet Efendi. El nu călătoreşte prea des prin sate şi numai puţine au cinstea de a fi vizitate de el. Pelerinii îi aduc daruri de preţ, la care noi nici n-am putea gîndi. Odată, iarna, mă aflam la kei odasa cînd a poposit acolo un grup de persoane în drum spre acest şeic. Toţi erau muraţi de ploaia care cădea încă de dimineaţă. Le-am oferit ospitalitate. Toţi se bucurau de ploaie şi de furtună spunînd că allah le trimisese ca să-i pună la încercare. Prin ele allah parcă le spunea: „Aţi pornit pe un drum bun, dar ia să văd: nu cumva o să vă pierdeţi curajul, şi o să vă temeţi?"

Erau treisprezece oameni. Toţi făceau parte din sectă. Cum se spune la noi, erau toţi „şiki". Cel mai tînăr avea nouăsprezece ani. Ştia pe dinafară coranul din scoarţă în scoarţă.

Porniseră din satul A. şi Adje, aflate la cinci ore de satul nostru.

In ziua aceea, toţi cîţi ne găseam acolo — paisprezece oameni — au dormit în aceeaşi încăpere. Eu a trebuit să mă culc pe duşumea, pentru că nu a fost uşor să aşezi şase paturi într-o singură încăpere. După ce s-au odihnit puţin, s-au ridicat să plece. Unul dintre ei a luat în mînă un fier, pe care mi se pare că-l numesc „ciapana", şi a început să ciocănească tare cu el. Altul a luat toba. Iar cel care ştia coranul pe dinafară a început să-l recite.

[1] Templu din Mecca, unde se păstrează piatra cea neagră, adusă de un înger din cer, după credinţa musulmanilor.

Iarna s-a prelungit şi, anul acesta, n-a fost chip să salvăm recolta. Din cauza asta aproape toţi ţăranii au intrat într-o sectă religioasă. După cum era şi de aşteptat, oamenii începură să se întrebe: de ce le-a trimis allah o iarnă atît de aspră? Şi li se răspundea: „Pentru că robii săi şi-au întors faţa de la el."

Bineînţeles că, pe măsură ce creştea numărul oamenilor intraţi în sectă, lui Mehmet Efendi îi era din ce în ce mai greu să-şi exploateze singur turma de credincioşi. De aceea şi-a luat cîteva ajutoare. A numit cîte un „ciauş", în fiecare sector şi i-a dat dreptul de a instrui oamenii care intră în sectă. În satul nostru l-a numit pe fiul lui Veli Hogea — Hagi Hussein — care a şi primit porecla de „şik Ciavuş". Hagi Efendi ţine legătura cu şikul Murtaza Hogea din satul B., iar acesta are legătură directă cu Mehmet Efendi. Mai pe scurt, Mehmet Efendi l-a numit pe Murtaza Hogea şef al întregului vilaet, iar acesta din urmă numeşte un ciauş peste unul sau mai multe sate.

Hagi Efendi se duce la moschee înaintea tuturor, cînd razele soarelui n-au ajuns încă la semnul de pe porţile moscheii. În timp ce oamenii se adună pentru rugăciune, el face exerciţii, se leagănă într-o parte şi-ntr-alta, se înclină. Înainte de rugăciune merge din om în om şi încearcă să-i convingă să intre în sectă. După ce reuşeşte să atragă pe cîte unul, îl pregăteşte pentru învestitură: îl învaţă cum să răspundă la întrebări, ce trebuie să vorbească şi cum să se poarte faţă de Murtaza Hogea. Pe urmă candidatul îşi face rost, numai el ştie cum, de darurile pentru Murtaza Hogea şi se duce la el, ca să primească învestitura. După aceea este înscris pe lista membrilor sectei şi înscrierea lui este comunicată întîi şeicului principal, apoi întregii populaţii a satului şi chiar populaţiei tuturor satelor dimprejur. După ce a primit învestitura, omul începe să-şi lase barbă. Timp de trei-patru zile colindă satele şi

face cunoştinţă cu alţi membri ai sectei. In timpul acestor peregrinări ţine mereu în mînă un şirag de mătănii din nouăzeci şi nouă de pietre şi merge cu capul plecat. Pe urmă se roagă şi în felul acesta devine un adevărat „şik".

In satul nostru n-au mai rămas decît vreo cîţiva oameni pe care să nu-i fi amăgit Hagi Efendi şi să nu-i fi prins în gheare. Printre ei se află Gani Ciavuş cu fraţii lui. Acesta ştie cum să vorbească cu şikii şi să-i ţină la respect. El le spune:

— Ce rost are să strigi: „Allah, trimite-ne pîine, apă, ceai, cafea?" Mai bine v-aţi curăţi sufletele şi v-aţi pune rînduială în gospodărie, în loc să tot daţi din dosuri, colindînd satele. Atunci o să vedem noi pe cine iubeşte allah mai mult.

Totuşi, după predicile pe care ţăranii le aud de la şeic, cuvinte ca ale lui Gani Ciavuş nu mai au înrîurire asupra lor. Oamenii trec înainte zîmbind şi nu-l ascultă. Eu am aflat, de la cîţiva oameni intraţi în sectă, ce le spune Hagi Efendi şi cum îi convinge. Toţi mi-au dat cam acest răspuns:

— Acela care-l ascultă pe şeicul Efendi şi-l urmează va ajunge în rai, chiar dacă are milioane de păcate. Păcatele vechi i se vor şterge, iar cele noi nu-i vor mai fi puse la socoteală.

Poate de aceea faptele acestor oameni nu sînt curate. Ei nu dispreţuiesc nici şiretenia, nici hoţia. Chiar cel care mai înainte era în oarecare măsură modest şi cinstit îşi pierde aceste calităţi după intrarea în sectă. Despre murdăria lor nici să nu mai vorbim. Închipuiţi-vă cum arată un tînăr care şi-a lăsat barbă! Parcă ar fi o maimuţă. Şeicul principal spune:

— De îndată ce îţi laşi barbă, totul ţi se va ierta. Drept în rai nimereşti!

Ce uşor mijloc ca să ajungi în paradis!...

Într-o zi i-am spus lui Hagi Efendi:

— Ascultă, ştiu că a fi şik înseamnă să fii cinstit şi drept! Dar şikii voştri se poartă tocmai pe dos.

El mi-a răspuns:

— O, allah! Ai devenit ghiaur, Mahmut Efendi!

Şi abia a ajuns la kei odasa, că a şi început să mă bîrfească, spunînd că neg coranul, rugăciunea, pe dumnezeu — într-un cuvînt toată religia.

Dovlecii

După ce intră într-o sectă, oamenii nu mai muncesc. Nu mai muncesc de loc. Se apucă de făcut prozeliţi. Iau o tobă, se înţeleg între ei şi pleacă spre alt sat. Timp de patru-cinci zile zăpăcesc lumea din satul acela şi apoi, alăturîndu-şi noi sectanţi, pornesc mai departe. Colindînd în felul acesta cîteva sate, adună o ceată de o sută — o sută cincizeci de oameni, cu care se duc în satul C., la şeicul principal. Unde se vor adăposti acolo şi cu ce se vor hrăni, la asta nu se gîndesc. V-am mai povestit despre o „minune". La nevoie, se culcă flămînzi lîngă un gard şi visează că se află în rai. Mai mult nu le trebuie.

In cursul acestor peregrinări prin sate, adună tot felul de daruri pentru Mehmet Efendi. Fiecare poartă în spinare un sac. Privindu-i, ai crede că se duc să-şi facă datoria de ostaşi în nisipurile Iemenului. Adună ce capătă în satele prin care trec şi dăruiesc totul marelui şeic. Şi dau mulţi. E o vorbă în popor: „Ce dai nu se iroseşte în zadar". Şi şeicul Efendi e un om sfînt. Dacă el se va ruga lui allah pentru binele lor, într-o bună zi binele va curge din cer asupra lor ca ploaia.

Totuşi oamenii nu-şi pun de loc întrebarea, de ce, dacă aşa stau lucrurile, nu pot scăpa cu nici un chip de nevoi şi mizerie.

Anul trecut, trebuiau să adune bani de la ţărani. Aşa le poruncise Mehmet Efendi. Pentru aceasta foloseau următoarea metodă: se adunau la primărie şi după salamalecuri şi farafastîcuri, se aşezau în locul de cinste şi arătau ţăranilor o hîrtie oarecare, pe care se găsea semnătura şeicului. Primarul se

sfătuia cu țăranii, apoi oamenii începeau să-și care bucatele fie singuri, fie ajutați de șiki, care colindau ulițele cu niște măgari încărcați cu saci și adunau de la sărăcimea satului tot ce aveau. Nimeni nu-i lua la goană. Cum auzeau de numele lui Mehmet Efendi, oricît de sărac ar fi fost, fiecare era gata să-și dea și bucățica din gură.

Toată grămada de daruri strînsă de la țărani de acești „colectori" era apoi vîndută unui chiabur din sat, care aștepta la kei odasa. In felul acesta produsele erau transformate în bani. „Colectorii" puneau banii în brîu și porneau spre satul următor. Ca să adune mai mult și să justifice oarecum aceste cereri față de țărani, spuneau că șeicul Mehmet Efendi era dator cuiva o mie de lire. In trei zile strîngeau însă mai mult ca o mie de lire. Pentru că țăranul, o dată convins, e în stare să răstoarne și munții!

Ce bine ar fi fost dacă dărnicia lor ar fi putut fi folosită pentru renașterea satului! Dar de această dărnicie profită numai șarlatanii, care-și umplu buzunarele.

Dacă întrebi pe cineva de ce rugăciunile lui Mehmet Efendi, care se bucură de mila lui allah, nu-l ajută să scape de datorii, primești un răspuns în felul acesta:

— O, doamne! Cum de nu ți-ai mușcat limba pînă n-ai apucat să spui asemenea vorbe! Ești un necredincios! Nu-l mînia pe allah! Te va preface în stană de piatră! Vorbele tale au și ajuns pînă la urechile șeicului Efendi. Oriunde și orice ar spune cineva, el pe toate le știe!

Credința lor se trage și ea dintr-o întîmplare petrecută aievea.

Intr-o zi, un grup de țărani cu poveri grele în spinare se îndreptau spre satul C. Pe drum, obosiți, doi dintre ei, care duceau în dar lui Mehmet Efendi niște dovleci uriași, avură deodată o idee: își spuseră că timpul dovlecilor fiind în toi, șeicul mîncase destui pînă atunci și că ar fi fost nepotrivit să-i mai ducă un asemenea dar. Ca urmare, aruncară dovle-

cii prea grei în drum şi porniră mai departe. Dar îndată ce şeicul Efendi îi văzu venind, îi şi întrebă :

— Dar unde sînt dovlecii şi de ce i-aţi aruncat în drum ?

Pesemne că cineva îi văzuse şi avusese timp să-i spună toată povestea.

Întorcîndu-se acasă, ţăranii aceia n-au putut lua nici o îmbucătură în gură, din pricina ruşinii păţite. Li se părea că şeicul vede şi aude tot, şi chemau asupra lor îndurarea lui allah.

Dar şi ceilalţi ţărani sînt la fel de speriaţi. Mai toţi au credinţa că şeicul Efendi aude tot ce se vorbeşte.

L-am întrebat odată pe Gani Ciavuş ce crede el despre povestea cu dovlecii. Mi-a răspuns :

— Ce-aş putea spune ? Atît ne mai rămîne, să ne aşezăm şi să ne apucăm de plîns ! Ba nu ! Trebuie să luptăm cu dîrzenie împotriva acestor şarlatani care jupoaie lumea ! Destul de anevoie trăim şi aşa, dar şikii ăştia mă aruncă în culmea desperării. Ce vremuri ! Dacă socotesc că au atins sfinţenia deplină, să ne lase şi să plece la allah !

Paiele

Şeicul Efendi primeşte daruri şi fără să ceară. Dar dacă are nevoie de ceva, dă de veste neîntîrziat ajutoarelor sale, ciauşilor, care convoacă adunarea şikilor din sat — de cele mai multe ori la ei acasă — silindu-se însă să nu facă prea mult zgomot. După adunare, şikii se răspîndesc prin sate în grupe de trei pînă la cinci oameni şi adună cele cerute de şeic.

Şeicul Efendi are patru perechi de boi, cîteva vaci cu lapte şi o turmă de oi. Iar cînd are nevoie de oameni la muncă, nu duce lipsă de ei : face un semn şi gata !

Anul acesta n-a avut destule paie. Cînd oamenii lui au venit să-l întrebe de sănătate, el a adus vorba

de paie. Şikii se răspîndiră prin sate, spunînd ţăranilor :

— Oare voi nu ştiţi că şeicul Efendi nu mai are paie ?

Acum o să mă întrebaţi : dar ţăranii au multe paie ? Ce să mai vorbim de asta ! În timpul celor şase luni de iarnă au suferit mult de lipsa lor. Dacă vitele şeicului Efendi au fost bine hrănite, vitele ţăranilor au rămas numai cu pielea pe os.

15 aprilie. De două zile plouă fără încetare. În şcoală plouă ca afară. S-a adunat un lac întreg în clasă. Şed pe malul acestui lac şi mă uit la toate lucrurile din odaie, care plutesc pe apă. Dar iată că vine la mine un şik şi-mi spune :

— N-ai nişte zahăr ? Împrumută-ne un kilogram ! Ne ducem la şeicul Efendi şi trebuie să-i ducem ceva !

— Oare pe vremea asta n-aveţi nimic mai bun de făcut ? îl întreb.

Şikul îmi răspunde :

— Aşteaptă oamenii în stradă cu măgarii încărcaţi !

Am ieşit. Ce-mi văzură ochii ! Pe optsprezece măgari erau încărcaţi treizeci şi şase de saci pîntecoşi. Întrebîndu-i ce au în ei, cineva îmi răspunse :

— Paie, domnule învăţător ! Părintele nostru, şeicul, a gătat toate paiele. Ne-am golit pînă la fund magaziile, şi i le ducem.

— Toate bune — am spus eu — dar parcă şi voi vă plîngeţi în fiecare zi că n-aveţi paie ! Acum ce-o să faceţi ?

— O să ne ajute allah ! Bine că-l putem scăpa pe părintele şeic ! Noi om scoate-o într-un fel la capăt. Acu vine vara ! răspunseră ţăranii.

Şi porniră la drum.

A doua zi trecură prin satul nostru ţăranii din satele vecine. Şi ei îi duceau paie şeicului. Pe scurt, sătenii din toate satele astea duseseră şeicului ultimele fire de paie pe care le mai aveau.

Le-am spus ultimilor ţărani pe care i-am văzut trecînd :

— Credeţi că nu are destule? Cu paiele care i-au fost duse, şeicul ar putea hrăni vitele din trei sate! Păstraţi-le pentru voi.

— Ce folos vom trage noi, dacă numai ceilalţi îi duc? au răspuns ei. Pentru asta allah o să-i răsplătească pe ei, nu pe noi.

Le-am spus ţăranilor:

— In satul în care trăieşte şeicul sînt multe paie. Voi însă o să aprindeţi o lumînare şi o să vă văitaţi: ce ne facem, ce ne facem fără paie?

Dar şi la aceasta ţăranii au găsit răspuns:

— Domnule învăţător, tot pămîntul nostru se ţine din respectul pentru acest sfînt părinte. Lui i se datoreşte că allah a trimis belşugul asupra satului C. Toate se fac din voinţa lui allah. Noi ce putere avem?

Încercarea

Ca să te poţi apropia de dumnezeu trebuie, asemenea fachirilor indieni, să treci prin încercarea numită „cile". Dar pentru aceasta ai nevoie, în primul rînd, de încuviinţarea şeicului cel mare. Anul acesta numai doi oameni au primit o asemenea încuviinţare: predicatorii din satul G. şi din satul A.

Durata încercării este de patruzeci de zile. Atunci omul se izolează complet de cei din jur. Pentru asta i se îngrădeşte un ungher din casă cu pături şi cu tot felul de ţoale. O astfel de încercare este numită de ţăranii noştri „erbain", ca postul de patruzeci de zile la dervişi. Omul şade pe pătură, citeşte cărţile sfinte şi-şi deapănă mătăniile. In fiecare dimineaţă i se strecoară printr-o mică crăpătură o străchinuţă cu supă de linte fără sare. Cel care aduce hrana şi cel care o primeşte nu se văd. Apa pentru spălatul ritual i se aduce pe aceeaşi cale. Numai vinerea omul pus la „erbain" este dus la moschee să se roage, dar asta se face fără ca cei din jur să prindă de veste. Acoperit cu un cearşaf negru, el este dus fără zgomot la moschee de doi oameni, în

clipa cînd lumea a şi început să se roage. Indată ce se sfîrşeşte rugăciunea, el este adus înapoi acasă.

Ţăranii din toate satele din jur se roagă ca oamenii să iasă din „cile" bine, sănătoşi.

Anul acesta, aşteptau cu aceeaşi rîvnă cucernică ultima zi de chin a celor puşi la încercare. In sfîrşit, ziua sosi!

Satul G. nu e prea departe de noi. Oamenii din satul nostru se urcară pe măgari şi porniră într-acolo. Găsiră adunată o mulţime de vreo două sute de oameni. Viitorul predicator, acoperit cu cearşaful, a fost scos din casă şi dus la kei odasa. Ţăranii se îngrămădeau în drumul lui: erau încredinţaţi că cine va vedea faţa drept-credinciosului va ajunge în rai. Strigau într-un glas:

— Sîntem gata să ne jertfim pentru tine. Descoperă-ţi chipul! Vrem să te vedem înainte de a muri! Dacă-ţi vom săruta mîinile, nu ne vom mai teme de moarte!

Hafizul [1]

21 februarie. Stăm în casa lui Gani Ciavuş. Afară e un viscol cumplit. S-au întors toţi cei care au fost la moschee şi vorbim abătuţi despre nevoile şi suferinţele noastre.

Deodată uşa se deschide şi intră un tînăr bine îmbrăcat. Gulerul paltonului, ridicat, îi e prins cu un ac. Intr-o mînă ţine un geamantănaş, iar în cealaltă basmaua pe care tocmai şi-a scos-o de la gît. Faţa şi mîinile i-au îngheţat bocnă.

Nimeni dintre noi nu ştie cine este şi de unde vine. Ne uităm la el în tăcere, miraţi — eu, uluit de eleganţa lui şi ruşinat de înfăţişarea mea. Acum nu mă mai deosebesc prin nimic de ţăranii din satul nostru. Sînt încă tînăr, dar faţa mi-e plină de zbîrcituri. Nu m-am mai ras de cîteva zile, iar ochii-mi

[1] Omul care ştie pe dinafară tot coranul (n. r.).

sînt roşii, umflaţi. Curg peticele de pe pantalonii mei; şi unde mai pui că singur i-am peticit. Paltonul, cumpărat pe datorie cu douăzeci şi opt lire, după îndelungate tocmeli cu negustorul din sat, deşi îmi acoperă haina ruptă, abia se ţine pe umeri.

In casă s-a făcut linişte. Toţi se uită la noul venit. Se vedea că nu-i în stare nici măcar să-şi mişte mîinile înţepenite de frig. Doi băieţi s-au sculat şi l-au ajutat să se dezbrace: i-au scos căciula, paltonul, l-au descălţat. După asta tînărul se apropie de noi şi se aşează. Dar noi încă nu ştiam cine-i.

— Fii bine venit! rupse tăcerea Gani Ciavuş. De unde eşti? Incotro ţi-e drumul?

Oaspetele începe să povestească, rar, încruntat.

— Sînt din Kîrşehir. Am învăţat la şcoala teologică din Kaiseri. Am terminat şcoala de curînd şi acum mă duc spre casă. Mi s-a spus însă că la Konia se află un bătrîn mollah. Voiam să mai învăţ cîte ceva de la el, ca să mă ridic şi mai sus. Cu toată viforniţa asta năprasnică, am pornit la drum, dar ajungînd la Konia, am aflat că mollahul a murit. Dar eu nu mai aveam nici un ban. Cu tata sînt certat. De trei ani nu mai primesc de la el nici scrisori, nici bani. La Konia m-am dus la mollahul uneia din cele mai vizitate moschei şi i-am spus în ce situaţie mă aflu. Mollahul acesta, care s-a dovedit a fi şi el un om învăţat, m-a dus la moschee. Acolo am recitat din coran şi toţi m-au ascultat în extaz. (In casă domnea liniştе: toţi aveau privirile aţintite asupra lui. Tînărul hafiz crescuse în ochii lor.)

El continuă:

— Mi-au adunat optzeci de lire. Cu şaizeci mi-am cumpărat paltonul ăsta de pe mine, iar douăzeci de lire le-am oprit, să le am de drum; dar mi s-a spus că nu voi putea ajunge numai cu atît pînă în oraşul meu, şi că trebuie să mă opresc în satul A., de unde o să mă conducă oamenii în satul următor şi numai aşa am să ajung pînă în ţinutul meu. Pe urmă mi-au mai spus că, îndată ce voi sosi în satul C., trebuie să-l caut pe şeicul Meh-

met Efendi. Ajungînd în satul acela l-am găsit. Şeicul cel mare are o casă şi în capitala vilaetului şi m-a găzduit la el o zi. Se pare că şi mollahul moscheii e un om cumsecade. Am adunat acolo, împreună cu el, şaizeci de lire. Ieri, şeicul Mehmet Efendi mi-a dat doi oameni care m-au dus în satul vecin. Părintele Efendi m-a rugat să vă transmit tuturor salutări şi a scris această hîrtie (o scoase din buzunar) : „În satul C. învăţătorul e un prost : i-a îndemnat pe ţărani să nu-mi dea bani. Oamenii au făcut gălăgie, s-au certat cu şikii lor, şi l-au luat la goană pe învăţător. La drept vorbind, cine are nevoie de nemernicii ăştia ? Sper că în satul vostru nu aveţi învăţător !"

Şedeam alături de hafiz. Toţi s-au uitat la mine. Şi călătorul a înţeles că eu sînt „nemernicul". Ce puteam face ? Ce era să-i răspund ? A trebuit să rabd şi această jignire. În jurul meu sînt munţi de întuneric, munţi înalţi, negri. Mă înconjură ignoranţa. Chiar dacă ai fi pasăre călătoare, tot n-ai fi în stare să te salvezi. Aici un om se îneacă şi într-o lingură cu apă. Mai uşor faci să treacă o cămilă prin urechile acului decît să poţi discuta politicos, aducînd argumente raţionale şi logice, pentru a-ţi dovedi dreptatea. Din două una : ori te laşi păgubaş, ori pleci din ţara asta. Dar cum să pleci, dacă de picioare îţi atîrnă lanţuri grele ?...

Cel mai bine era să tac. Dar să nu mă întrebaţi dacă mi-a fost uşor. Mai bucuros aş fi intrat în pămînt.

Capul îmi vîjîia. Parcă un demon mă tot împingea, şoptindu-mi : „Nu ierta asemenea jignire ! Nu uita că eşti în satul acesta singurul reprezentant al culturii şi datoria ta este să smulgi limba din gura celui care insultă armata învăţătorilor." Dar ce poate face un singur om ? La drept vorbind, mă întrebam cum aş putea lupta cu puterea întunericului ? Ce limbă înţelege ? Dar nu găseam răspuns ! Şedeam şi mă frămîntam, pe cînd hafizul îşi continua povestirea :

— În satul C. am citit seara puțin din coran și apoi ne-am rugat pînă dimineața. Acolo n-a rămas unul care să nu fi intrat în sectă! Dar voi cum stați? întrebă el.

— Și la noi au intrat toți! răspunseră țăranii.

Nu puteam înțelege cu ce îi farmecă pe oameni. Țăranii aceia, care din zori nu făcuseră decît să tremure de frig și să vorbească despre nevoile lor fără sfîrșit, se înviorașeră și erau plini de însuflețire. Hafizul continuă:

— Nu voiau să mă mai lase să plec din satul acela, dar tot am plecat... Țăranii voiau să mă convingă să rămîn la ei, pînă la primăvară; îmi făgăduiau că vor colinda satele și-mi vor aduce de toate. Cînd am pornit la drum, au adunat cinci-șase kile de grîu, le-au vîndut și mi-au vîrît banii în buzunar. Dar eu mi-am pus nădejdea mai ales în satul vostru. Așa mi-a spus și șeicul Mehmet Efendi. Aștept... Să vedem... încheie hafizul.

În încăpere se iscă o larmă de nedescris:

— Asta nu-i greu de făcut, nu-i greu de loc!

Toți se repeziră să-i strîngă mîinile, să-l îmbrățișeze, să-l sărute. În timp ce mie păreau a-mi spune: „Pleacă de aici, domnule Mahmut! Aici nu-i loc pentru dumneata!“ pe el îl rugau: „Rămîi la noi, nu pleca. Ce crezi că ai să găsești prin alte părți? Tot ce-ți trebuie vom aduna și-ți vom pune la picioare...“

Dar hafizul declară că a doua zi dimineața trebuia neapărat să plece. Își arătă dorința ca țăranii să adune numaidecît tot ce cred ei că i se cuvine și că aceia care vor trebui să-l conducă să fie gata. Țăranii îl liniștiră:

— N-avea grijă! Jurăm pe allah că pe umerii noștri te vom duce!

I-am pus cîteva întrebări tînărului. După spusele lui, avea douăzeci de ani. I-am vorbit cam tăios și asta l-a făcut să se încrunte. Nu m-aș fi apropiat de loc de el, dar cum poți să stai liniștit cînd asiști ziua în amiaza mare la un jaf, la o tîlhărie? Și-apoi,

el atacase pe învăţători, care aduc cu adevărat folos ţării. Dar ţăranii i-au luat apărarea şi mi-au spus:

— Nu te da la el, pentru numele lui allah, lasă-l în pace! Nu eşti de potriva lui. Şezi la tine acasă şi citeşte. Omul aşa trebuie să fie, ca el.

Şi cîte de-astea nu mi-a mai fost dat să aud! Drept să vă spun, situaţia mea fusese şi pînă atunci destul de grea; acum însă ajunsese de nesuportat. Mă simţeam printre ei ca o oaie neagră într-o turmă de mioare albe. Îmi spuneau:

— Pleacă de aici! Ţi-am spus să pleci!

Şi m-au alungat.

Spre seară, ţăranii se pregătiră să meargă la moschee. I-am întîlnit pe uliţă. Văzui că se apropie în fugă şeicul Gelial, care îl ia pe hafiz de mînă şi-i spuse:

— Bine ar fi să nu mai pleci de loc de-aici. Noi ţi-am aduce de toate. Vom fi fericiţi că ne-ai cinstit satul rămînînd aici. Iţi vom încredinţa copiii, să-i înveţi. Şi dacă-i aşa, n-avem nevoie de învăţătorul nostru! Să se ducă unde-o şti.

Vestea sosirii lui făcuse în zbor ocolul întregului sat. Şi nimeni nu uitase să adauge că învăţătorul se dăduse la hafiz. Toţi locuitorii satului, toţi pînă la unul, se adunară în jurul lui. Începură din nou îmbrăţişările şi sărutările. Ce repede i-au făcut pe copii să mă uite şi să-şi îndrepte inimile spre el! Ei, care mă salutau cu drag şi se apropiau de mine oricînd şi oriunde, acum dădeau fuga la moschee ca să-i sărute lui mîna!

Mă durea sufletul din mine. Mă simţeam singur. Afară se învîrtejea un viscol cumplit, dar nimeni nu-l lua în seamă. Inima mi-era sfîşiată de durere. Mi-am adus aminte de nişte versuri:

„Ce poate face omul dacă asta-i este soarta?"

Îmi venea să plîng. Niciodată în viaţa mea nu mai simţisem o durere atît de sfîşietoare. Abia mă mai ţineam să nu izbucnesc în lacrimi.

Pe cînd oamenii se duceau spre moschee, iar eu mă îndreptam spre şcoală, în urechi îmi stăruiau încă cuvintele pe care le rostiseră :

— Ce-i aia învăţător ? Un junghi în stomac şi nimic altceva ! Izgoniţi-l ! Să plece şi să nu se mai amestece în treburile şikilor ! Credeam că-i un om liniştit, şi cînd colo, stă ca o belea pe capul nostru. Se repede la musafir şi-l supără. Scăpaţi-vă de el ! Să plece ! Să plece !

În seara aceea plănuisem să mai stau de vorbă cu Gani Ciavuş şi să mîi peste noapte la el, pentru că la mine la şcoală era un frig de neîndurat. Mai frig decît afară. Şi n-aveam cu ce face focul. Vremea rea mă făcea să mă simt, mai mult decît de obicei, singur şi nefericit. Ajungînd la Gani Ciavuş, am simţit o uşurare. Şi el era supărat pe ţărani şi mă înţelegea foarte bine. Totuşi îmi spuse :

— Nu poţi să rămîi la mine. Cu smintiţii ăştia nu te poţi înţelege. Du-te acasă !

Nu mă puteam duce nici la vreunul din elevi. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să mă întorc la şcoală.

Lampa mea n-avea petrol, opaiţul n-avea ulei, iar în buzunar n-aveam para chioară. Îmi rămăseseră cîteva turte uscate, dar erau peste putinţă de mîncat. Afară viscol, iar în sufletul meu furtună. Mi-era foame. Lacrimile porniră să-mi curgă nestăvilite. Eram atît de îndurerat încît mi se părea că, de-aş fi plîns fără întrerupere cîţiva ani în şir, lacrimile tot nu mi s-ar fi oprit. M-am întins pe pat şi am plîns cu hohote. Mă aştepta un viitor întunecat.

Mă gîndeam că, în clipa aceea, hafizul şedea desigur pe o saltea moale şi povestea ceva. Fiindcă eu nu eram de faţă putea să-i înşele pe oameni în toată liniştea. Poate că acum ne împroşca cu noroi pe noi, învăţătorii. Fără îndoială ţăranii îi sărută mîinile şi picioarele şi sînt mulţumiţi. Fie şi aşa ! Dar atunci, care-i rostul meu în sat ?

La ora asta, în oraşele mari, se transmite muzică prin radio. Restaurantele şi cafenelele gem de lume. O lume sătulă şi veselă. Se rostesc discursuri în

care se repetă mereu cuvinte mari ca „țară“... „patrie“. Cine știe, poate că undeva, un orator spune, chiar în clipa de față, că dezvoltarea satului merge înainte cu pași repezi... Iar în timpul acesta puterea întunericului își continuă drumul cu pași uriași. Totuși nimeni nu vrea să știe ce se petrece în realitate. Pe nimeni nu-l interesează situația adevărată.

După o noapte de coșmaruri groaznice, petrecută într-o stare de semiconștiență, dimineața mă găsi înțepenit de frig.

Pe la amiază, fiul lui Gani Ciavuș îmi aduse cîteva turte proaspete și niște bălegar pentru foc. Allah fie mulțumit de tine, Gani Ciavuș! Cît voi trăi, nu-ți voi uita bunătatea.

Băiatul mi-a povestit că țăranii au stat și au spus rugăciuni cu glas tare pînă dimineața, iar atunci, îndată ce au ieșit din moschee, au început să adune grîu pentru hafiz. După aceea întreaga mulțime l-a condus cu mare alai pînă la capătul satului.

ȘCOALA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

Şcoala noastră

Satul nostru are aproape şapte sute de locuitori. Anul acesta s-a deschis pentru prima dată o şcoală în sat. Temîndu-se că guvernul, dacă i se vor adresa, nu le va aproba decît un acoperiş solid, scump, sfatul bătrînilor hotărî să acopere în grabă, cum o fi, cu paie şi cu stuf, cei patru pereţi construiţi mai înainte. Sfatul bătrînilor se grăbea şi pentru că, provizoriu, ţineam lecţiile în moschee...

Pereţii fuseseră ridicaţi în anul 1945, şi dacă nici anul acesta nu s-ar fi pus acoperiş, s-ar fi dărîmat din cauza ploilor. Mai zidiseră patru pereţi în 1936, şi fiindcă nu apucaseră să facă acoperişul, s-au măcinat, iar ţăranii şi-au împărţit între ei toate pietrele. Chiar dînşii mi-au mărturisit întîmplarea:

— Dacă n-ai fi fost trimis anul ăsta la noi în sat, am fi dărîmat şi zidurile astea şi cinci-zece ani am fi stat din nou fără şcoală. Dar asta nu s-a întîmplat...

Pînă a fost gata acoperişul şcolii, nu ne-a fost uşor să ne facem loc în moschee. Mollahul s-a împotrivit. Spunea: „N-am să dau voie ca în moschee să se deschidă o şcoală nereligioasă." Şi ce spunea mollahul, spunea toată lumea. Cu greu am reuşit să-i conving pe ţărani şi asta numai din pricină că, după cum spun ei, am cîştigat simpatiile populaţiei prin felul meu de a fi. Spuneau: „Învăţătorul nostru nu se uită după fete, nu cască ochii la nimeni, e om cumsecade."

Două luni am ţinut cursurile în moschee. Apoi ne-am mutat în partea acoperită a şcolii. Nu aveam însă nici un fel de mobilă: nici bănci, nici tablă. Ţineam lecţiile şezînd pe jos, pe piei de oaie.

Credeţi că dacă am început cursurile, am făcut tot? Nu. Mai trebuiau convinşi şi părinţii să-şi dea copiii la şcoală. Ei nu voiau să-i dea. Nici nu le pasă de legea nr. 4274 [1]. Imi spuneau:

— Şi tu eşti fiu de ţăran. Va să zică, eşti de-al nostru. Ne-ai plăcut! Numai de aceea ne trimitem copiii la şcoală. Dar, vorbind drept, la ce le trebuie lor învăţătura? Allah ni i-a dat, şi tot el îi hrăneşte. Aşa cum trăim noi, o să trăiască şi ei. Mai bine să pască boii şi să-şi vadă de treabă.

Apoi mi-au spus:

— Copiii noştri să ştie carte numai atît cît să nu fie socotiţi soldaţi proşti, cînd şi-or face armata, şi să poată scrie acasă o scrisoare! Allah ne opreşte să ştim mai mult.

De n-ar fi fost asta, nu şi-ar fi dat copiii la şcoală. Cum se vede, ţăranii se tem de două lucruri: de dumnezeu şi de a se prezenta analfabeţi în armată. Totuşi, în tot satul nu afli mai mult de zece oameni care să ştie carte, şi abia desluşesc buchiile. Noi, învăţătorii, ne străduim însă să-i învăţăm pe copii încă din clasa întîi să citească ziarul. Eu cred că mijlocul de luptă împotriva mizeriei satului se va găsi în însăşi grozăvia acestei cumplite mizerii.

Şcoala religioasă a vilaetului

Prin ziare şi în piese de teatru se vorbeşte mult despre şcolile religioase de odinioară. Cred unii că acum nu le mai avem?

[1] In Turcia există o lege, după care părinţii sînt obligaţi să-şi dea copiii la şcoală; în realitate însă, legea asta rămîne numai pe hîrtie; majoritatea copiilor de vîrstă şcolară nu-şi însuşesc nici măcar o instrucţie elementară, din pricina condiţiilor materiale grele şi a lipsei de şcoli în satele turce.

Astăzi e luni, e ora zece dimineaţa, dar la şcoală n-au venit deocamdată decît zece elevi! Copiii mi-au spus:

— Domnule învăţător, ceilalţi sînt la şcoala lui Isa Ciavuş, la lecţia de dimineaţă. Am fost şi noi acolo şi ne-am şi întors; au să vină şi ei îndată.

Mă cuprinde furia. De unde a mai ieşit şi Isa Ciavuş ăsta? Ia te uită, a deschis şcoală! De cîteva zile tot auzeam vorbindu-se de şcoala asta religioasă. Mai înainte copiii învăţau rugăciunile cu mollahul Nedjati sau cu fiul lui Keleş. Anul acesta mollahul Nedjati s-a îmbolnăvit, iar Isa Ciavuş, ca cel mai meritos ucenic al său, a luat treaba în mîinile sale. Mollahul Mehmet îi găsise îndată clasă. Îi cerusem şi eu locul pentru şcoala noastră, dar nu se învoise.

În cele din urmă, am reuşit să-i atrag din nou pe copii la şcoala mea. Isa Ciavuş se făcuse luntre şi punte ca să-i aducă pe toţi la el. Dar m-am străduit să-i luminez pe elevii mei. Acum lucrurile merg destul de bine, deşi mai sînt încă băieţi care se duc la lecţia lui Ciavuş.

Le-am pus copiilor întrebări asupra acestor lecţii. Am aflat că se ţin numai lunea şi că învaţă acolo pe dinafară rugăciuni din coran. Unul spune „elham", altul „subhane", iar altul „allahiume salli".

Acum o săptămînă nu ştiu ce i-o fi trăsnit mollahului Mehmet prin cap, de l-a alungat pe Isa Ciavuş şi l-a pus să-şi caute alt local pentru şcoală. Dacă s-ar fi întîmplat aşa ceva cu şcoala noastră, am fi rămas sub cerul liber. Dar Isa Ciavuş făcea acum pe mollahul, şi mollahii se bucură de mare trecere. Chiaburii — stăpînii satelor — se adunară numaidecît şi hotărîră că pentru şcoala lui Isa Ciavuş s-ar potrivi vechiul grajd al chiaburului Hussein. Vitele fură mutate în alt grajd. Îşi făcuseră următoarea socoteală: acoperiş să fie, încolo, nu-i nimic că-i grajd! Şi Isa Ciavuş îşi văzu mai departe de treabă. Lunea dimineaţa vezi pe uliţă copiii ducîndu-se spre grajdul lui Hussein, fiecare cu pielea lui de oaie sub braţ. Majoritatea sînt fetiţe.

Intr-o zi, în timpul recreaţiei, am luat cu mine doi băieţi şi am asistat împreună cu ei la lecţia lui Isa Ciavuş. Apropiindu-ne de uşa grajdului, am auzit o gălăgie asurzitoare : toţi „elevii“ citeau într-un singur glas. Am împins uşa. Mollahul Isa Ciavuş s-a ridicat de la locul său, ne-a salutat şi ne-a rugat să luăm loc pe pătura pe care şedea şi el. În încăpere se aflau vreo şaptezeci-optzeci de copii. Şedeau pe blăni de oaie, se înghionteau unul pe altul, rîdeau şi ţipau. Două fetiţe ţineau pe genunchi doi copilaşi, pe care-i legănau în timp ce-şi învăţau rugăciunile. La el, părinţii îşi trimeteau bucuroşi fetiţele, dar la şcoala mea nu le lasă ! La mine am înscrise numai patru fete, şi nici pe acelea nu le-au lăsat părinţii să vină !

N-am vrut să-l jignesc pe mollah şi m-am aşezat, dar nu era cu putinţă să stai acolo multă vreme ; tavanul era atît de scund încît pînzele de păianjen care atîrnau de sus ţi se scuturau în cap. Mollahul îi punea pe copii să recite cu glas tare rugăciuni pe care nici el nu le ştia bine pe dinafară. Spunea rugăciunea cuvînt după cuvînt, iar copiii repetau în cor după el.

Am stat acolo vreun sfert de ceas, dar dacă aţi şti în ce condiţii se ţine şcoala ! In grajd, ca de obicei, e o murdărie de nedescris. Crăpăturile pereţilor sînt pline de tot felul de insecte şi viermi. Pe jos e pămînt, iar blănile de oaie sînt puse de-a dreptul pe bălegar. Aerul, să-l tai cu cuţitul. Dacă i-ai spune unui om în toată firea : „Trăieşte aici o zi şi ţi se va socoti un an !“, n-ar consimţi !

In fiecare săptămînă — joia — ţăranii adună tainul săptămînal pentru mollah : tutun, ţigări, crupe, fasole, grîu... In fiecare zi copiii îi aduc cu rîndul, ori o pernă, ori o pătură ca să aibă pe ce sta. Aduce totdeauna elevul care a fost tras de ureche în ajun. Dacă mollahul îl trage de ureche pe băiatul care recită „elham“, asta-i o laudă şi o cinste pentru el. Drept recunoştinţă, băiatul trebuie să aducă mollahului sau tutun sau altceva. Toate aceste amănunte le-am aflat de la elevii mei.

Timp de cinci zile — de la 15 la 20 aprilie — a plouat fără întrerupere. Prin acoperişul şcolii turna ca afară şi pe podea se adunase o baltă murdară. Ce se întîmplase? Se prăbuşise un colţ al clădirii! Am fost nevoit să dau drumul copiilor acasă. Trebuia să mă gîndesc cum să-mi salvez lucrurile şi chiar pe mine. Aş fi putut să mă mut la cineva din sat, dar acolo aveam să dau, poate, de condiţii şi mai proaste.

Omul sărac n-are multe lucruri. Le-am ridicat pe toate pe prichiciul ferestrei şi aşa le-am salvat pe jumătate. Deoarece podeaua şcolii este de pămînt, am săpat în mijloc o groapă în care să se scurgă apa. Apoi am presărat într-un colţ pămînt uscat şi mi-am îngrămădit lucrurile. Patul l-am aşezat la fereastră şi am întins sus, deasupra lui, cearşaful. În felul acesta am făcut în colţ un cort destul de bun, în care şed la loc uscat, ca pasărea în cuib. Stînd ghemuit sub cort, vedeam groapa umplîndu-se treptat cu apă. Apoi apa pornea din nou spre mine.

Atunci am luat o cutie de tinichea şi am cărat apa în stradă! Cum se umplea din nou, o goleam, şi n-o lăsam să ajungă pînă la cort. Nimeni nu venea pe la mine: toţi aveau necazurile lor. Îmi trăiam viaţa de unul singur. Şedeam lîngă baltă, sub cort, şi priveam cum se măresc treptat şi apoi se pierd cercurile de apă formate de căderea picăturilor mari din tavan. Trebuia să şed cu picioarele adunate sub mine.

Cînd îmi înţepeneau, le întindeam, dar mi le udau picăturile de ploaie ce se scurgeau din tavan. Afară ieşeam numai ca să arunc apa.

Aşa am trăit cinci zile şi cinci nopţi în şir. Să fac focul nu se putea, pentru că hornul iese pe fereastră, şi pătrunde şi prin el apa. Bine că îmi putusem cumpăra mai înainte o spirtieră! Mai aveam cîteva ouă, pe care le-am fiert şezînd sub cort. Pîine, sare şi cîteva ouă! Cu atît am trăit! Uneori mă gîndeam la cîte ceva, alteori dormitam. Să vorbesc

despre toate chinurile mele e cu neputinţă. Şedeam în şcoala asta dărăpănată, la marginea satului, şi nu puteam pricepe ce se întîmplă cu mine. Am început să-mi spun cu glas tare :

— În mijlocul casei mele e o baltă. Lîngă baltă e cortul meu, iar deasupra lui plouă. Sînt eroul unui roman, sînt ostaş pe frontul luptei pentru învăţămîntul elementar. Îndur cu stoicism suferinţele şi mă străduiesc să-mi continuu viaţa care a început acum doi ani şi care nu ştiu cum şi cînd se va sfîrşi.

Am aflat apoi că eu am suferit mai puţin decît alţii în zilele acelea ploioase. Mulţi ţărani erau plecaţi în munţi şi au fost nevoiţi să se adăpostească prin peşteri. Ploaia a muiat pereţii multor case de lut. O casă şi două grajduri s-au năruit din temelii.

Cînd am ieşit în uliţă şi m-am uitat în jurul meu, primul lucru pe care l-am văzut a fost grajdul chiaburului Hussein, unde mollahul Isa Ciavuş îşi ţinea „cursul" : se prăbuşise la pămînt.

„O şcoală excelentă"

Neputînd pune un acoperiş nou clasei, m-am hotărît să ţin lecţiile în odaia mea, unde tavanul era dres „după ultimul sistem". Copiii, şezînd pe pămîntul gol, s-au îmbolnăvit. Aşteptam cu nerăbdare să treacă zilele şi să vină vremea bună.

Acum însă, după trecerea ploilor, praful se adună în valuri în clasă şi îl înghiţim cu nemiluita. Cînd le spun copiilor că în cele din urmă o să ne îmbolnăvim de atîta praf, ei răspund :

— Tot e mai bine să înghiţi praf, decît să-ţi fie frig.

Podeaua şcolii nici n-o mai măturăm. Adunăm doar cocoloaşele de hîrtie. Oricît ai curăţa, degeaba ! Nici nu apuci să termini, că totul s-a acoperit din nou de praf ! Abia îţi speli părul, că imediat ce intri iar în casă, te cuprinde din nou vîrtejul de pulbere.

Totuşi praful nu se mai poate suporta. Dar iată că se apropie din nou iarna. O să fie vai de noi, dacă o să fie o iarnă tot atît de cumplită ca anul trecut şi va trebui să ţinem lecţiile în frig!

Bine ar fi să putem căpăta o sobă, deşi cenuşa şi scrumul gunoiului ars o să umple toată camera. Trebuie să alegem deci dintre două rele: frigul sau praful.

Să-ţi cureţi nasul şi gîtul, care spre dimineaţă se transformă într-un coş de fabrică, nu-i nici asta o treabă prea uşoară. Pielea şi oasele mele, pentru care mă temeam uneori, se dovediră în cele din urmă a nu fi atît de slabe cum crezusem.

Bucătărie modernă

Într-un colţ al camerei mele am pus două pietre şi am înjghebat o vatră pe care-mi gătesc mîncarea. Mîncarea fierbe, e drept, dar fumul îţi mănîncă ochii. Spălatul vaselor e alt chin. Am citit într-o revistă că în viitorul apropiat se va aplica peste tot energia atomică. Se spune că mîncarea va fi atunci preparată şi servită în două minute. Vorba ceia: „Întinde-te masă, strînge-te masă!"

Oare în ce ţară depărtată se editează revista asta? Dragii mei, la ce ne trebuie nouă atomul şi alte asemenea născociri? De-am şti să folosim în ţara noastră măcar descoperirile făcute acum o mie de ani. Ar fi de ajuns, ba ne-ar mai şi prisosi!

Impozitele

Am scris de cîteva ori Direcţiei învăţămîntului public, inspectorului şcolar şi altora, m-am adresat chiar şi primarului satului, încercînd să le atrag atenţia asupra situaţiei în care se află şcoala. Rezultatul? A venit imediat ordinul de strîngere a „salmaei" şi

de alocarea banilor pentru nevoile şcolii. (Ştiţi, desigur, că „salma“ este un impozit aplicat exclusiv la sate.)

Socoteam să adunăm de la ţărani ceea ce datorau pentru acest impozit şi să cumpărăm pentru şcoală geamuri, sobă, bănci. Chiar şi primarul a fost de acord, şi nu ne-a pus beţe-n roate. Paznicul satului a umblat din casă-n casă, dar nimeni nu l-a primit. Unii s-au ascuns, alţii s-au prefăcut bolnavi, iar cîţiva au declarat deschis că n-au bani.

În bugetul satului sînt prevăzute pentru nevoile şcolii 650 de lire, dar în mînă nu ni se dă nici 60 de parale [1]. Văzînd că dacă stăm acasă nu vom aduna nimic, ne puserăm serios pe treabă. Sfatul bătrînilor, notarul satului şi cu mine pornirăm să punem sechestru pe toate bunurile neplatnicilor. Totuşi, chiar de-am fi sechestrat tot ce era prin case şi am fi vîndut „prada“, n-am fi reuşit să adunăm suma datorată de ţărani. Mai toţi sătenii n-au mai plătit acest impozit din 1944! Cea mai mică datorie se ridică la 30 de lire!

Uşa celei dintîi case de care m-am apropiat ne-a fost trîntită în nas, iar oamenii s-au ascuns. Cîţiva membri ai comisiei au încercat să spargă uşa, apoi s-au lăsat păgubaşi. În răstimp, alţi ţărani, văzînd ce se petrece, avură vreme să se baricadeze în case şi să se ascundă. Numai cîţiva oameni cinstiţi ne-au lăsat să intrăm în case. Ne-au rugat să aşteptăm pînă a doua zi. În ziua aceea am dat o singură chitanţă de primire a banilor — 4 lire, în contul impozitului pe anul 1944... Deoarece toate uşile erau încuiate, nu puturăm nici să punem sechestru. (Şi chiar dacă am fi putut intra, ce-am fi găsit de sechestrat?)

Dacă s-ar aduna de la ţărani toate restanţele de impozite, s-ar putea construi cu ele nu una, ci cîteva şcoli. Dar sînt în stare ţăranii să-şi plătească datoriile? De voie, de nevoie, sfatul bătrînilor hotărî să nu mai amîne plăţile şi anul acesta ca în anii

[1] Monedă măruntă în Turcia, egală cu 1/40 piaştri.

trecuți. Sfatul a scris la vilaet să-i trimită jandarmi pentru sechestrarea bunurilor. Jandarmii au sosit, au sechestrat, au ridicat tot ce-au găsit prin case: plăpumi, cîrpe, vase de bucătărie, covoraşe, şi le-au adunat grămadă la primărie.

După cum se vede, va trebui să fac bănci din vase şi podele din cîrpe!

Ziarele

În camera mea aveam mai mult ziare decît lucruri. Un colț întreg era ocupat de vraful de gazete. Totuşi acum nu mi-a mai rămas aproape nici una. Cu mare greutate am putut păstra cîteva, cu care mi-am acoperit lucrurile, ca să le apăr de praf. Nici ziarele în care se aflau articole folositoare pentru mine, şi pe care aveam de gînd să le tai, nu le mai am. Mi le iau țăranii. Şi nu numai ziare, ci şi reviste. De mare căutare se bucură îndeosebi publicațiile de format mare — *Varlîc* şi *Kei Postasî*. N-am putut salva nici un număr din *Kei Postasî*.

Poate vă întrebați ce fac ei cu aceste tipărituri? Bineînțeles că nu le citesc. Le lipesc la ferestre în loc de geamuri, şi obiceiul acesta s-a lățit aproape în tot satul.

Țăranii îmi spun:

— Ajută-ne, domnule învățător, dă-ne un ziar, că ne mor copiii de frig!

La care eu îi întreb:

— Dar mai înainte cum vă descurcați?

Ei îmi răspund:

— Domnule învățător, înainte astupam ferestrele cu o cîrpă, dar acum am văzut că alții lipesc pe ele hîrtie. E mai frumos decît cu cîrpe!

Şi mai spun unii că țăranul nu iubeşte frumosul! Adevărul e că nu-l țin curelele pentru asta.

Gani Ciavuş a fost inițiatorul în întrebuințarea ziarelor. Şi-a astupat cu hîrtie două ferestre destul de mari. În loc de clei, a lipit ziarele cu cocă.

Acum dacă mai vine vreun țăran la mine după ziare, pleacă cu mîinile goale. El se miră:

— Oare toate hîrţoagele alea, care zăceau în colţ, s-au şi terminat?

Cînd îi întreb: „De ce nu cumpăraţi geamuri?“ ţăranii răspund: „Dumneata crezi că altă cheltuială nu mai avem de făcut? Nu vezi, domnule învăţător, că şi pe copii îi trimitem la şcoală fără caiete?“

Încă o pasiune

Mă veţi întreba poate: „De unde ţi-a venit dorinţa asta de a citi ziare?“

La drept vorbind, face să vă povestesc despre asta. Terminasem şcoala primară, dar pînă la intrarea în şcoala normală, nici habar n-am avut că în afară de manuale mai există tipărituri ca ziare, cărţi, reviste, etc.

Trăind la ţară, izolat de întreaga lume, învăţasem pe dinafară o mulţime de cuvinte al căror sens nu-l înţelegeam. Am citit odată, în manualul meu, despre casele de cărămidă, dar în satul nostru se numesc „cărămizi“ plăcile pătrate de bălegar uscat, întrebuinţate iarna pentru foc. De aceea multă vreme am crezut că casele cele mari de cărămidă se fac din bălegar.

Nici eu nu ştiu cum s-a întîmplat, dar din anul al treilea de şcoală normală am început să citesc ziare şi reviste. M-au atras, eram pasionat după ele, dragii mei! Aproape nu mai puneam mîna pe manuale, pentru că tot timpul citeam reviste. Fiecare ziar, fiecare revistă şi carte deschideau în faţa mea o lume întreagă, asemănătoare poveştilor cu zîne. Orizontul meu îngust începu să se lărgească treptat-treptat. Pe măsură ce aflam mereu lucruri noi, îmi creştea setea de lectură. Am învăţat pentru prima oară să gîndesc.

Aflînd adresa redacţiei a două reviste, m-am abonat la ele. Aşteptam cu nerăbdare şi emoţie începutul lunii. Aşteptarea poştei devenise pentru mine o adevărată boală. Mă certam deseori cu poştaşul, pentru

că se mărginea să arunce în biroul administrației toată corespondența pe care o aducea. Iar administratorul, abia cînd găsea cu cale, dădea ziarele învățătorului de serviciu, ca să le distribuie.

Pe mine parcă mă rodea pe dinăuntru un vierme. Nimeni nu-și închipuia cît mă frămîntam și ce simțeam. S-a întîmplat de mi-am luat cu forța ziarele de la administratorul de serviciu. Cînd vedeam pe fereastră cum zac ziarele și revistele nedespachetate, mi se rupea inima: îmi venea să sparg geamul și să le iau de acolo. Mă duceam la director și mă plîngeam. El îmi spunea:

— Vezi-ți mai bine de lecții! Ce fel de om ești tu? La ce-ți trebuiesc ziarele?

Și colegii mei rîdeau adeseori de mine.

La sfîrșit, în ultimul an, ni s-a interzis să citim altceva decît manualele. Abia am putut să îndur acest regim. Dar mai rămăsese puțină vreme pînă în ziua cînd aveam să-mi dobîndesc libertatea. Speram să fiu trimis într-un loc plin de viață, unde să pot primi poștă în fiecare zi. Visam că voi primi cu fiecare poștă cărți, ziare, reviste... Ce bine avea să fie!

Dar, cum se spune, socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg. Am nimerit într-un vilaet unde nu există nici cale ferată, nici alte mijloace de comunicație. Poșta? Stai și așteaptă! M-am abonat la cîteva reviste și ziare. Dacă din patru-cinci numere primesc unul, e bine! In fiecare zi mă interesez cine pleacă la oraș, scriu o scrisoare, dau adresa prietenului meu și rog să mi se aducă de la el poșta. Foarte adesea țăranii uită sau nu găsesc adresa indicată. Mai regulat decît altele primesc revista *Varlîk*. Dar și asta îmi vine cel mai devreme la data de 16, nu la 1, sau mai adesea abia la sfîrșitul lunii. Celelalte reviste le primesc la trei-patru luni o dată. Or fi trimise neregulat, sau s-or fi rătăcind pe drum — allah singur o știe.

Și acum, cînd mă gîndesc la colegii mei care trăiesc liniștiți la țară fără să se zbată și fără să cunoască necazuri ca ale mele, mă întreb dacă, pentru

un cap lipsit de năzuinţi ceea ce se cheamă cultură nu înseamnă mai degrabă o pacoste?...

Nu degeaba a spus Tarandji: „A şti înseamnă a arde fără încetare".

Viaţa

Revistele şi cărţile pe care le primim cu mii de greutăţi, ne aduc aminte că, totuşi, trăim. Dar nu izbutim să ne mai ridicăm moralul şi să aflăm o cît de uşoară destindere. Nu avem putinţa să ne cumpărăm nimic din ceea ce dorim. Odată mi-am pus în gînd să-mi cumpăr un gramofon. Chiar dacă în viaţă nu se schimbă nimic, măcar gramofonul să-mi mai mîngîie din cînd în cînd auzul. Dar nu s-a putut.

I-am povestit despre supărările mele unui coleg de-al meu care locuieşte în oraşul de reşedinţă. M-a sfătuit să-mi cumpăr un aparat de radio cu galenă, fiindcă este mai ieftin decît un gramofon. S-a interesat la un cunoscut de-al său de la Ankara şi a aflat că un aparat de radio, care să funcţioneze bine la ţară costă patruzeci şi două de lire. M-am bucurat, sperînd că voi putea strînge această sumă. Dar au trecut şapte luni şi eu n-am putut economisi patruzeci şi două de lire. Pînă la urmă a trebuit să renunţ şi la visul acesta. E adevărat, în situaţia noastră şi un aparat de radio e tot o tichie de mărgăritar pe capul chelului. Dar, ce să-i faci! Nu totdeauna omul poate trăi fără vise!

De fiecare dată cînd mă duc la oraş iau pe datorie de la negustor tot ce îmi este strict necesar şi la urmă îi dau toţi banii ce-i primesc ca leafă pe trei luni. Deşi nu fumez şi nu beau, totuşi, uneori, nu pot cumpăra din oraş nici ziare, nici bomboane pentru copii, şi mă întorc în sat cu mîna goală.

Niciodată în viaţa mea n-am visat că aş putea avea bani în buzunar. Tot ce cîştig, dau imediat, fără să apuc să bag ceva în buzunar. Odată am împrumutat zece lire de la un prieten de-al meu, fotograf. N-a

trecut nici o lună şi am primit o scrisoare de la el: „Plec la Istambul după materiale, trimite-mi imediat datoria". N-aveam para chioară. Deoarece nu am găsit în tot satul un om care să aibă atîta bănet, a trebuit să mă împrumut, îmbujorat de ruşine, de la patru oameni ca să pot înapoia datoria prietenului!

Radioul şi şcoala

Anul acesta Isa Ciavuş s-a înţeles să predea religia în satul B. pentru o sută cincizeci de kile de grîne. Ieri a venit în satul său natal şi a trecut şi pe la mine. El nu crede că se poate vorbi prin radio. Mi-a spus:

— Doamne apără, cum am putea crede aşa ceva? Cum poţi să asculţi aici o rugăciune pe care o spune cineva în Egipt? În toată lumea se spun atîtea cuvinte pe zi! De ce nu merg toate prin radio?

I-am explicat cum se face emisiunea, dar el se încăpăţînă să nu creadă:

— Pesemne că cineva şade sub pămînt, vorbeşte, şi în felul acesta înşală lumea.

Şi sînt destui oameni care gîndesc ca Isa Ciavuş!

Religia

Ţăranii noştri parcă sînt făcuţi anume ca să slujească religia. Dar pe ei nu-i interesează ceea ce îi învaţă religia: unirea între oameni, înţelegerea, dragostea şi respectul. Sînt nepăsători în faţa îndemnurilor de a fi drepţi şi cumpătaţi în viaţă şi în relaţiile dintre ei. Ei ştiu una şi bună: „În inimă, recunoştinţă faţă de allah, iar pe buze, rugăciunea..."

Noi spunem de pildă că ritualul abluţiunilor se îndeplineşte pentru curăţenia trupului. Însă oamenii de aici, îndeplinind abluţiunea, nu fac altceva decît să întindă murdăria pe mîini şi pe picioare. Nu trece

mult, şi rapănul se usucă iar. Dar încearcă să le spui că „scopul abluţiunii e curăţenia!“ Îţi vor răspunde imediat: „Te-ai făcut ghiaur!“

Elevii noştri frecventează moscheea de la o vîrstă foarte fragedă.

Indată ce ajunge la urechile ţăranilor zvonul că se ţin lecţii de religie, sînt în stare să doboare şi munţii ca să-şi trimită şi ei copiii!

Adesea vin bătrînii la mine şi-mi spun:

— Copiii noştri ştiu acum tot ce i-ai învăţat. Le ajunge! Dumneata, dragă învăţătorule, dă-le drumul pentru rugăciunile de prinz şi de după-amiază! Să nu scape nici o rugăciune.

Îi întreb:

— Ce pot să înţeleagă nişte copii atît de mici din rugăciuni?

Ţăranii îmi răspund:

— Asta-i treaba lui allah, el le primeşte rugile! Noi trebuie să ne îngrijim în primul rînd de lumea de dincolo. Ce-i înveţi dumneata rămîne pe lumea asta. Lecţiile dumitale despre cai şi măgari nu-s decît deşertăciune... Vorbe-n vînt! Fleacuri!

Noutăţi

Din noiembrie, cînd a început iarna, şi pînă la 8 martie — după stilul vechi — numai trei-patru oameni au fost la oraş. S-au dus acolo pentru nişte procese. De obicei ţăranii pornesc cu trei-patru zile înainte de termen şi se opresc pe drum prin sate. La întoarcere ne adunăm în jurul lor şi-i întrebăm ce noutăţi au mai aflat. Dar totdeauna primim acelaşi răspuns: „Afară de iarnă, nu-i nimic nou!“

Să-i vezi pe oamenii ăştia înainte de plecarea la oraş nu-i de loc treabă uşoară. Şi chiar dacă îi găseşti şi-i rogi să-ţi cumpere ziare, la întoarcere mai totdeauna îţi spun:

— N-am putut găsi ziare. Din pricina gerului aspru, prăvăliile erau închise!

De cîteva ori le-am dat scrisori, rugîndu-i să le pună în cutia poştală, dar ei le-au adus înapoi, boţite şi plouate, spunînd:

— Nu ştim unde-i cutia poştală. N-am găsit-o!

Intr-o zi mi-am primit totuşi comanda făcută. Cum printre ţărani sînt răspîndite cu deosebire ziare ca *Kior oglu* [1], care se tipăreşte de două ori pe săptămînă şi apare cu cîteva zile înainte de data fixată, le-am dat o hîrtie, pe care am scris titlul ziarului *Djumhuriet* [2] şi i-am rugat să arate hîrtia vînzătorului de ziare. Mi-au adus însă tot unul din ziarele pe care le aduc de obicei.

Ziarul era din 7 februarie. Vechi deci de o lună şi jumătate. Dar pentru mine era proaspăt. M-am repezit să-l iau, de parcă ar fi fost pîine caldă. Ţăranii ne-au adus şi gazeta oficială a vilaetului nostru, precum şi cîteva scrisori de la soldaţi. Zăceau de multă vreme în prăvălia negustorului la care se aduna corespondenţa pentru satul nostru. Se aşternuse praful peste ele: fuseseră scrise încă din octombrie! Soldaţii cereau să li se trimită ciorapi, mănuşi şi bani. Dar părinţii lor au primit scrisorile la 25 martie!

Ţăranii aşteaptă „noutăţile" cu aceeaşi nerăbdare ca şi mine. Mă roagă să le povestesc tot ce scrie în gazetă.

— Ziarul ăsta — spun eu — nu e tocmai potrivit pentru noi! Nu scrie în el nimic folositor pentru satul nostru.

Ţăranii nu vor să creadă:

— Totdeauna spui aşa, şi pe urmă găseşti multe noutăţi şi ni le lămureşti.

Trebuie să citesc şi să le explic cele citite. I-am obişnuit chiar eu aşa. Citesc:

— Direcţia generală a statisticii a început recensămîntul pisicilor şi cîinilor din ţară.

[1] Foaie reacţionară, difuzată mai ales în armată şi prin sate.

[2] Unul din ziarele revoluţionare ale Turciei.

— Ehei, a dat pacostea peste cîinii noştri! Iar au să-i omoare! Veste rea, spun ţăranii. Ia uită-te: nu mai e şi altceva? Numai de război să nu scrie!

— Pe muntele Kaz au fost găsiţi înghеţaţi cinci călători, citesc eu.

— Inseamnă că acolo e mai rău decît la noi...

Ţăranii încep să-şi aducă aminte că în cutare sau cutare loc au degerat cîndva atîţia ori atîţia oameni. Pe urmă mă roagă să mă uit în altă gazetă.

Iau gazeta vilaetului nostru. E o foiţă nu prea mare.

Prima pagină este ocupată cu cinci-şase anunţuri de căsătorii. Le citesc, iar ţăranii rîd şi spun:

— Să vede că nu sîntem vrednici să ni se trimită vreo gazetă ca lumea. Ce sîntem noi? Pesemne că ei n-au nimic de făcut şi atunci se apucă să scrie de cutare care s-a însurat, de cutare care s-a logodit... Gazeta asta nu merită s-o aştepţi şi s-o citeşti!

Ţăranul nu ştie carte, dar e deştept. In multe probleme se pricepe mai bine decît mulţi aşa-zişi intelectuali. Totul este să li se dea un ziar interesant şi folositor. Cînd va apărea oare şi la noi o asemenea publicaţie, tot atît de necesară ca şi învăţămîntul la sate?

Continuînd să răsfoiesc ziarul dădui deodată peste următoarea informaţie: „Primul-ministru Samsed Ghiunaltai...“ Am rămas uimit: „Dar ce s-a întîmplat cu Hasan Saka? Cînd au avut loc aceste schimbări? Poate că s-a schimbat întregul cabinet?“ mă gîndii eu. Puţin mai jos citii însă că Hasan Saka îşi dăduse demisia din postul de prim-ministru. Un ţăran mă întrebă:

— Ăsta nu-i Hasan Saka, ăla de-a urcat preţul zahărului? E adevărat că noi nu cumpărăm zahăr, dar am vrea să ştim totuşi: noul ministru e altfel de om?

Am aflat pînă la urmă că schimbarea cabinetului avusese loc în ianuarie, dar populaţia unui sat mare ca al nostru a aflat vestea abia la sfîrşitul lui martie. Şi încă din întîmplare!

Tot ce nu-i în legătură cu religia, fie articol, fie carte, fie convorbire, n-are mare trecere la țărani. Nu te uita că te ascultă cînd le citești, că apreciază un lucru drept bun, altul drept rău, și chiar manifestă interes față de ceea ce le citești. La sfîrșit ei tot vor spune:

— La urma urmelor, toate astea sînt de prisos. E adevărat că acum trăim într-o vreme cînd trebuie să știi ce se petrece în lume, dar lucrul de căpetenie este să ne îngrijim pentru lumea cealaltă...

Tot ce nu se referă la religie nu înseamnă pentru ei nimic. Țăranii socotesc de prisos și cele trei-patru cărți pe care eu le-am cumpărat cu atîta greutate. Șoptesc între ei:

— E nebun, săracu! E bolnav. Citește niște cărți care nu scriu despre credință și nu sînt folositoare credincioșilor...

— Păcat de vederea ta! Dar dacă tot îți strici ochii, citește cel puțin cărți religioase, fie și din cele scrise cu litere noi. Va fi mult mai bine pentru tine!

— Stai aici toată ziua singur cuc. Decît să-ți împui capul cu hîrțoagele astea, mai bine ți-ai face abluțiunile și te-ai ruga. Ți-ai îndeplini așa datoria față de allah! Ești om bun, frumos, drept și cinstit. Așa cum te porți cu noi, așa să te porți și față de allah!

Cînd a venit tata la mine, țăranii din sat aduseră vorba despre asta și cu el. Atîta i-au spus, că l-au zăpăcit de cap. Bătrînul mi-a spus răspicat:

— Dacă, începînd de azi, n-ai să te rogi, n-am să te mai socotesc fiul meu! Ce-i cu tine? De ce citești cărțile astea păcătoase? Ceilalți își arată pe față credința lor musulmană, cum se cuvine unor musulmani, iar tu te încăpățînezi ca un nebun să rămîi necredincios? Ascultă numai ce vorbește lumea despre tine. Oamenii au văzut de îndată ce fel de om ești...

Pe scurt, nu pot să se împace cu gîndul că fiecare trebuie să fie liber în credinţa şi convingerile sale religioase!

Iarna istovitoare, aspră şi nesfîrşită, din anul acesta, ne-a şubrezit tuturor sănătatea. În primăvară, pe cînd ţineam lecţiile cu copiii într-o poieniţă, veni într-o zi la noi mollahul Keleş. Avea ochii urduroşi, faţa şi mîinile murdare, buzele crăpate, dinţii îngălbeniţi. Curgeau zdrenţele de pe el. În mîini frămînta şiragul de mătănii din nouăzeci şi nouă de pietre. Mi-e drag totuşi învăţătorul acesta de religie. Îmi place să stau de vorbă cu el. Fiecare frază şi-o începe cu cuvîntul *herif* [1]. Apropiindu-se de mine, îmi spuse:

— Herif, Mahmut Efendi, n-ai ceva de citit? Citeşte tu şi eu am să ascult!

Aveam la mine manualul de şcoală, dar asta nu-l interesa. Atunci am scos din buzunar un volum de versuri. Am citit rar cîteva strofe şi am adăugat:

— Nu cred să-ţi placă aşa ceva, învăţătorule!

El se mînie şi spuse:

— Mahmut Efendi, dar ţie de ce-ţi place? Aici nu se pomeneşte nici de numele lui allah, nici de numele profetului. Nu se vorbeşte nimic despre religie, despre dumnezeu... E o carte de copii? Mai bine atîrnă-ţi la gît coranul şi oriunde te-ai afla, recită din el pe dinafară. Va ieşi din tine un bun hafiz!

Lecţiile de religie

Ţăranii au aflat înaintea mea că în şcoli se vor introduce lecţii de religie şi că manualul s-a şi tipărit. De cîte ori mă întîlneam cu vreun ţăran, mă întreba:

— Cînd începi religia?

Manualul mi s-a trimis, dar am constatat că era întocmit pentru elevii claselor a patra şi a cincea. În şcoala mea nu sînt decît două clase!

[1] Flăcăiaşule.

Țăranii stăruie să mă întrebe:

— De ce nu predai ce ți-a poruncit guvernul? Cum se poate așa ceva?

Și-au pus apoi în gînd să trimită o plîngere împotriva mea. Poate că au și trimis-o.

Încă din primul an al activității mele de învățător, țăranii mă pisau în privința aceasta. Spuneau:

— Pari un om cumsecade. Pentru binele tatălui și al mamei tale, spune-le mai puțin copiilor despre „măgar" sau „cal" și învață-i în schimb religia. Altfel îți închidem școala! Pe la noi rareori vine cîte cineva, așa că nimeni n-o să știe. Tu învață-i pe copii cu mollahul Keleș. Iar dacă o veni inspectorul vostru școlar, alege cu Isa Ciavuș cîțiva băieți, arată-i inspectorului și gata socoteala!

Anul trecut am scăpat de bine de rău. Dar acum țăranii stăruiesc din nou pe lîngă mine. Mă întreabă mereu de ce, dacă și guvernul a dat ordin, nu predau religia! Au început chiar să intre la bănuieli. Le-am spus că mi s-a trimis un manual de religie bun numai pentru clasa a patra și a cincea. Dacă va voi allah, anul viitor o să predau și eu religia. De altfel și acum îi învăț pe copii multe din cele scrise în manualele de religie. De pildă, scrie în ele că toți copiii trebuie să-și respecte părinții, să fie cinstiți și să nu fure.

La aceste explicații, țăranii au rămas uluiți:

— Ce fel de lecție de religie mai e și asta?

Atunci le-am citit într-o zi tot manualul de la început pînă la sfîrșit, dîndu-le și unele lămuriri. Țăranii spuseră:

— Foarte mulțămim, ai citit bine și ne-ai făcut să pricepem tot. Dar cartea asta nu e de nici un folos. În ea nu se spune nici măcar cum trebuie să te rogi!

Le-a plăcut o singură povestire — era vorba de o minune — și mai ales rîndurile unde sta scris că pretutindeni, ori pe unde a călcat piciorul lui Mahomed, foametea a pierit și s-a ivit belșugul.

Un țăran declară:

— Eu am încredere în democraţi[1]. Ei îşi îndeplinesc toate făgăduielile. Anul ăsta numai mulţumită lor s-a introdus religia în şcoli; iar la anul, cînd vor veni ei la putere, au să introducă din nou scrierea musulmană şi fesul. Au să arunce pălăriile păgînilor ăstora...

Vedeţi cum ştie opoziţia să-şi lărgească şi să-şi întărească influenţa? S-a folosit cu destulă dibăcie de starea de spirit a ţăranilor. Dacă opoziţia va declara acum că va interzice totul, afară de predarea religiei, dintr-o singură lovitură şi-a deschis calea spre putere!

Şcolarii şi vacanţa

In mai, anul şcolar s-a încheiat şi eu am plecat acasă. In iunie m-am întors la şcoală şi o lună întreagă am muncit. Am tencuit pe dinăuntru şi am făcut tot felul de mici reparaţii. Elevii mei, auzind că sînt la şcoală, au venit să mă vadă.

Era în toiul muncilor agricole şi rămîneau şi noaptea pe cîmp. Totuşi, aflînd că sînt în sat, au lăsat boii în grija altor copii şi au venit la mine. Celor care n-au putut veni le-am trimis salutări.

Dar nici unul dintre ei n-a venit îmbrăcat ca la cîmp. Au trecut mai întîi pe acasă, şi-au scos turbanele şi şi-au pus şepcile. Care avea haină, a îmbrăcat-o. Dar le-am spus că era mai bine să vină cu îmbrăcămintea lor obişnuită.

Copiii arătau cu totul altfel ca în timpul iernii. Feţele le erau arse de soare şi de vînt şi negre de murdărie; celor mai mulţi le crăpaseră buzele. Toţi

[1] Este vorba de aşa-zisul partid democrat, venit la putere în mai 1950. Prin compunerea lui socială nu se deosebeşte cu nimic de fostul partid guvernant, partidul popular-republican al burghezo-moşierimii. Partidul democrat duce pe plan intern şi extern aceeaşi politică antipopulară şi reacţionară, pe care a dus-o şi partidul popular republican.

aveau părul lung: nu mai fuseseră tunşi de o grămadă de vreme.

Se simţeau foarte ruşinaţi de înfăţişarea lor. Dar eu mă bucuram că în pofida ruşinii, au venit să mă vadă. Le-am spus:

— Fiecare trebuie să muncească, n-aveţi de ce să vă ruşinaţi. Uite, şi eu muncesc, şi nu văd nimic ruşinos în asta.

Mi se pare că nu m-au prea crezut...

Şcoala s-a dus pe copcă

Şcoala noastră a fost construită de mîntuială acum cinci ani din pietre mărunte. Ca aspect nu se deosebea prea mult de căsuţele pe care le fac copiii la joacă. Pereţii, clădiţi fără mortar, în cinci ani au fost mîncaţi de ploi. Ferestrele şi uşile nu se mai ţin. Pe dinafară clădirea nu e tencuită. Pe dinăuntru am lipit eu de curînd pereţii cu bălegar. Aşa arată şcoala noastră.

Pereţii păreau gata-gata să se dărîme cum te rezemai de ei. Cu frica-n sîn am dus-o pînă în primăvară. N-apucasem să mă gîndesc ce era de făcut, că mi s-a îmbolnăvit mama şi am plecat în satul meu pentru două zile — sîmbătă şi duminică. Ce credeţi că am găsit la întoarcere? Peretele din faţă al şcolii se năruise! Ţăranii m-au lămurit: „L-a mîncat ploaia.“ Cînd am luat în mînă o bucăţică de perete de pe jos, pe dată s-a şi fărîmiţat. Fiindcă se dărîmase tocmai partea acoperită a şcolii nu puteam nădăjdui că după atîtea ploi vom fi în stare să salvăm pereţii care de cinci ani stăteau fără acoperiş.

Nastratin Hogea şi-a atîrnat odată haina afară, să se usuce la vînt. În timpul acesta s-a stîrnit un uragan care i-a luat-o. Cînd Hogea a început să se roage, mulţumind: „Slavă lui allah!“, nevastă-sa l-a certat: „Prostule, de ce mulţumeşti lui allah?“ Hogea i-a răspuns: „Păi bine, nevastă, ce s-ar fi întîmplat cu mine, dacă în clipa aia aş fi fost şi eu în haină?“

Aşa şi cu noi : ce s-ar fi întîmplat dacă ne-am fi aflat în şcoală cînd s-a dărîmat ? Să-i mulţumim lui allah că am scăpat ! Dar ce ne facem acum cu şcoala? De reparat, nu se mai poate repara : n-are temelie. Să construim o şcoală nouă — e o poveste întreagă...

Vă amintiţi de nuvela lui Said Faica ? Mă întreb şi eu ca el: „Dacă nici rîsul, nici lacrimile, nici desperarea nu ajută, spuneţi-mi atunci, prieteni, ce-mi rămîne de făcut ?“

Hrana

Uitaţi-vă în ochii copiilor : sînt cu totul lipsiţi de viaţă. Uitaţi-vă la chipurile lor : n-au nici o picătură de sînge. Abia vorbesc şi rostesc cuvintele, cu mare greutate. Aproape întotdeauna au guturai. Merg încovoiaţi... Bine, dar copiii trebuie să fie durdulii, rumeni... vai, unde să găseşti la noi asemenea copii ! N-au împlinit nici zece ani şi sînt istoviţi şi trişti. Iţi face rău să te uiţi la ei.

M-am hotărît să cercetez cum sînt hrăniţi elevii mei acasă. Am întreprins o mică anchetă printre elevii clasei a doua, unde am treizeci şi unu de copii. Am controlat de trei ori : în octombrie, în ianuarie şi în aprilie. În felul acesta am putut stabili cum se hrănesc toamna, iarna şi primăvara.

Sîmbătă 9 octombrie, după prima lecţie, i-am întrebat pe rînd pe toţi copiii ce mîncaseră. În ziua aceea douăzeci şi unu dintre ei veniseră de dimineaţă cu burta goală ; numai zece dintre ei mîncaseră puţină pîine uscată.

In seara de 11 octombrie toţi elevii au mîncat numai pîine uscată cu pepene.

A doua verificare am făcut-o la 20 ianuarie, joi după-amiază. Patru elevi mîncaseră la prînz supă de zarzavat, şase terci de grîu, iar şaisprezece numai pîine uscată. Doi copii n-o găsiseră acasă pe mama lor şi se întorseseră la şcoală flămînzi : ceilalţi, după

împotriviri şi plînsete, mîncaseră turte cu ceapă şi cu sare.

Veni primăvara. Produsele erau pe sfîrşite; doar cîţiva săteni mai aveau o mînă, două de făină: mollahul le adunase încă din februarie ultimele rezerve! Acum şi dimineaţa şi seara mănîncă toţi terci cu lapte acru; şi dacă n-au nici făină, nici crupe, numai lapte acru sau iaurt.

In dimineaţa de 1 aprilie doisprezece elevi au venit la şcoală nemîncaţi, lihniţi de foame. Unsprezece mîncaseră turte uscate, şapte terci cu lapte acru (un elev lipsea). Seara toţi cei treizeci de elevi au mîncat salată şi lapte acru.

Cînd spun „salată" să nu credeţi că e vorba într-adevăr de o salată bună, gustoasă. De altfel, mîncări gustoase nu există pe la noi. Aici se numeşte salată o amestecătură din tot felul de buruieni. Toată primăvara femeile şi fetele colindă zile întregi prin poiene şi prin văi, culeg ierburi comestibile. Pe urmă le mănîncă cu turte, sau le fierb şi fac din ele un fel de supă.

Păduchii

Cînd s-a încheiat anul şcolar 1947—48, văzînd că nu reuşisem să rezolv problema curăţirii copiilor de păduchi, m-am gîndit că în anul şcolar următor, deci primul meu an de predare, va merge bine şi elevii mei n-o să mai fie atît de păduchioşi.

Dar n-a ieşit aşa cum credeam eu. Ca să ştii dacă un copil are sau nu păduchi, nu-i nevoie să-i desfaci gulerul şi să-i cercetezi rufăria. De vreme ce îţi lipsesc mijloacele de a lupta împotriva paraziţilor, ce rost are să-i mai examinezi? Am renunţat la asta, dar am învăţat pe copii să se îngrijească singuri. In timpul lecţiilor sau cînd stau de vorbă cu ei, cîte unul ridică mîna şi dă de ştire că a văzut un păduche pe vreunul din colegii lui.

Să vedeţi ce s-a întîmplat acum cîteva zile. Fiind o zi cu soare am ieşit să ne ţinem lecţiile în aer

liber. Deodată optsprezece elevi ridicară mîna şi spuseră că pe ceafa colegilor care stăteau mai în faţă, umblă păduchi. Copiilor le place mai mult să-şi pîrască tovarăşii, decît să-i apere.

Ca întotdeauna, i-am trimis pe copiii aceia acasă. A doua zi ei au venit cu aceeaşi rufărie.

Am aflat că mamele sau surorile lor îi dezbracă, caută paraziţii şi îi omoară, după care îi îmbracă cu aceleaşi rufe şi-i trimit înapoi la şcoală. Cînd le spun copiilor: „Ia veniţi încoace să vă controlez!", ei răspund: „Am fost controlaţi"... Cum să rabzi atîta murdărie? Ţi se sfîşie inima cînd vezi atîta mizerie.

Cîţiva elevi sînt cu totul lipsiţi de îmbrăcăminte. Poartă rufele taţilor sau fraţilor lor. Îmbrăcăminte de deasupra nu au. Cămaşă şi pantaloni, asta-i tot ce au pe ei.

Odată m-am uitat la rufăria copiilor, pe care ei o numesc curată. Era curată fiindcă fusese spălată şi încă nepurtată, dar tot plină de ouă de păduchi.

Mi-am făcut rost de un pulverizator. I-am chemat la mine pe copii de cîteva ori şi i-am împroşcat cu praf D.D.T. În felul acesta am consumat cîteva cutii de D.D.T. Mîinile, rufele şi chiar trupurile copiilor începură să miroasă urît, dar păduchii tot îi mîncau. A trebuit să-i dezbrac şi să-i împroşc, dar şi mijlocul acesta s-a dovedit ineficace, pentru că păduchii tot n-au dispărut.

Ţăranii ştiu de pulverizatorul meu. Vin deseori şi mi-l cer. La început le dădeam pulverizatorul fără praf. Dar mi-l înapoiau fără să-l fi folosit: n-aveau insecticid şi se sfiau să-mi ceară mie. Abia mai tîrziu am aflat de asta. Acum, cînd îmi cer pulverizatorul, îi întreb dacă au ce le trebuie, şi dacă nu, le dau eu. De-aş avea cîteva sute de lire, aş cumpăra mai multe pulverizatoare şi cîte-o cutie de praf pentru fiecare casă... Dar de unde să am atîta bănet?...

Odată a venit la mine un vecin. Pe cînd stăteam de vorbă, pe gulerul şi pe pantalonii lui se plimbau în voie cîţiva păduchi... Altă dată, un alt vecin şi-a văzut pe pantaloni un păduche şi l-a prins. Mi-a explicat:

— Am fost adineauri la Molla Mehmed şi m-am ales cu cîţiva păduchi pe care i-am omorît; ăsta e numai o rămăşiţă...

Să nu credeţi însă că numai elevii şi vecinii mei au păduchi, iar eu nu! Cu ce sînt eu mai breaz decît ei?

Odată mi s-a părut că umblă pe mine un scorpion. M-am dezbrăcat pe loc şi am găsit un păduche uriaş, aproape cît o lăcustă. Cum reuşise oare să ajungă la asemenea proporţii?

Boala

Cei ce trăiesc bine văd totul în culori trandafirii. Oriunde s-ar găsi, viaţa lor e înfrumuseţată de sentimente înalte ca dragostea, dorul de patrie şi altele. Noi nu cunoaştem aceste sentimente. Sîntem prea copleşiţi de suferinţele noastre. E adevărat că pe vreme liniştită, chiar şi în starea mea de plîns mi se întîmplă să mă hrănesc adesea din amintiri, din întîmplările bune şi rele prin care am trecut. Dar acum totul s-a oprit în loc, deodată.

Vremea parcă s-a mîniat pe noi anul acesta şi toate ne merg pe dos. Abia deschisesem şcoala, cînd iată că s-au prăbuşit pereţii şi timp de o lună şi jumătate am ţinut lecţiile afară, lîngă gard. De la 25 noiembrie n-am mai avut însă unde să le ţin: afară ningea...

Cîtva timp le-am ţinut în camera mea, care tot mai avea un fel de acoperiş. Podeaua e de pămînt. Anul acesta nici unul dintre elevi, oricît i-am rugat, n-a mai adus piei de oaie. Am aflat că părinţii le vînduseră. Iar de bănci, nu s-a mai pomenit încă în vilaetul nostru. N-am putut aduna bani să le cumpărăm. Fereastra n-are geam. Cît timp se află la mine, bieţilor copii le clănţăne tot timpul dinţii, atît sînt de îngheţaţi. Şed pe pămînt şi-şi suflă în degete. Prin fereastră pătrunde ninsoarea şi cade peste ei...

„Ce trebuie să fac în asemenea împrejurări? Să-i las să se prăpădească aici sau să le dau drumul acasă? Mai cuminte ar fi să le dau drumul", mi-am zis, şi le-am dat. M-am dus la kei odasa şi am întrebat:

— Dar de-acum încolo ce vom face?

Mi-au răspuns:

— Ai făcut bine, domnule învăţător, că ai trimis copiii acasă.

M-am supărat:

— Că-mi spuneţi voi că am făcut bine trimiţînd copiii acasă nu e de ajuns. Aşa trebuie să privim lucrurile, cu resemnare? In fiecare zi aud destule vorbe de-astea goale! Trebuie însă să găsim o ieşire din situaţia noastră grea.

Cînd le vorbesc astfel, cîte unul îmi răspunde:

— Fă cum ştii. Fă aşa cum ai făcut anul trecut!

De fiecare dată lasă tot greul pe umerii mei. Toată durerea, toate suferinţele noastre nu vin decît din sărăcie. Blestemată să fie!...

Cînd e vreme rea, copiii care n-au încălţări nu pot veni de loc la şcoală. Mai mult de jumătate din elevii mei sînt bolnavi de gripă. In ultimul timp, în amîndouă clasele dacă am avut în total, douăzeci-treizeci de elevi, dar şi pe aceia a trebuit să-i trimit acasă.

Credeţi că eu am putut să mă păzesc? Mi-au ieşit pe faţă tot felul de coşuri şi de băşici. Să mă rad singur mi-e foarte greu, şi bărbier nu este în sat. Am lăsat să-mi crească barba. De două luni nu m-am mai bărbierit şi de trei nu m-am tuns. Mi-a crescut părul atît de lung, încît îmi acoperă urechile. Mi-e şi silă să mă uit la mine. Cînd elevii nu mă ascultă, le spun:

— De-aia mi-am lăsat barbă, pentru că nu mă ascultaţi.

In sfîrşit, după multe întrebări, unul din elevi îmi spuse de un ţăran care are o maşină de tuns. Era singura în tot satul. L-am chemat pe omul acesta şi l-am rugat să mă tundă. M-a tuns chilug. După aceea m-am bărbierit singur, cum am putut, şi aşa am mai pus puţină ordine în înfăţişarea mea.

E iarnă. Vremea s-a stricat. În ultimele zile am umblat înfofolit cu tot ce aveam şi totuşi de ce m-am temut n-am scăpat : m-am îmbolnăvit de gripă şi-am căzut la pat.

N-am pe nimeni lîngă mine. Sînt singur de tot. N-am nici un fel de medicamente. Legătura cu oraşul s-a întrerupt din pricina noianului de zăpadă, şi nimeni nu pleacă într-acolo. În cele din urmă am găsit un medicament pe care scrie „mentol", şi care pare să fie bun pentru guturai. Trag mentol pe nas, iar seara beau ceai de tei. Bag în soba veche un tizic, îl aprind şi mă culc lîngă sobă, în praf şi fum. Mă învelesc cu tot ce am, dar nu asud. Cum să asuzi, cînd soba nu dă de loc căldură ? De sus ninge, pe jos e pămînt, iar afară-i ger. Cred că-i de ajuns să spun numai atît : aveam o oală de lut în care ţineam apa. Peste noapte, apa din ea a îngheţat şi oala s-a spart.

Fabulele

Iarna, în zilele de sărbătoare, cînd n-avem lecţii, citesc cîteodată cu glas tare la kei odasa dintr-o carte, o revistă sau un ziar. Ne-a intrat în obicei să ne adunăm laolaltă şi să ne spunem părerea despre cele citite. Dacă articolul e uşor de înţeles şi subiectul le place ţăranilor, sînt foarte mulţumiţi. Cu deosebită atenţie ascultă cînd li se citeşte despre viaţa la sat. Am început cu lectura unor articole mai mici din revistele institutelor săteşti. Aşa li s-a trezit dorinţa de a asculta ce le citesc eu. Acum, după ce lasă lucrul, seara, vin nerăbdători să mă asculte. Din cauza cititului cu glas tare uneori mă doare gîtul. Dar văzînd că ţăranilor le place şi că totuşi află cîte ceva nou, nu mai simt oboseala. Din bucăţile literare pe care le-am citit anul trecut, cel mai mult le-a plăcut povestirea lui A. Diundar *Copilăria noastră*. Le-am citit-o de mai bine de zece ori, şi totdeauna au ascultat-o cu mare atenţie.

Din ce le-am citit anul acesta, ţăranilor le-au plăcut mai mult *Fabulele lui La Fontaine* traduse în versuri de Orhan Veli, o traducere cît se poate de bună, împănată cu proverbele populare atît de dragi ţăranilor.

Una din fabule le-am citit-o de cincizeci de ori! Fiecare fabulă era îndată aplicată cuiva, de parcă ar fi fost luată din viaţa ţăranilor din satul nostru. Spuneau: „Vulpea asta seamănă cu Djavid Aga, iar corbul e leit Saraci Irfan."

Cel mai mult le-a plăcut ţăranilor *Muntele a născut un şoarece;* fabula aceasta se deosebea prin noutatea ideii şi prin frumuseţea expresiilor populare, dragi ţăranilor. Cînd am citit-o pentru prima oară, fiul lui Kîr Hasan a tras concluzia:

— Cred că nu greşesc dacă spun că muntele ăsta seamănă cu viaţa noastră!

Cînd l-am întrebat ce legătură vede între una şi alta, mi-a răspuns:

— Cum să nu fie legătură? Poporul aştepta ca muntele să nască un uriaş. Şi cînd colo, ce a născut? Noi nu avem aceeaşi soartă? Ne-ai citit de atîtea ori că se va face şi la noi ba asta, ba cealaltă. Cînd te ascultam, credeam că totul va fi repede îndeplinit. Ei, ce s-a făcut? Uite, să luăm de pildă şcoala noastră. Ni s-a spus că o să ni se facă o şcoală nouă. Am aşteptat, dar nimeni nu ne-a construit nimic. Nici măcar n-au dat cu nasul pe la noi! Atunci ne-am apucat să ne ridicăm noi singuri una. Dar acum şi şcoala asta s-a dărîmat. Noi ştim cît te zbaţi să faci ceva. Ştii şi starea în care ne aflăm. Dar în afara dumitale, o mai cunoaşte cineva? Înainte nu voiam şcoală, nu o preţuiam. Acum ne-ai explicat şi noi am înţeles la ce e bună, dar vezi că, singuri, nu putem dura o şcoală nouă. Dacă guvernul ar construi-o, ne-am bucura din tot sufletul. Nu te uita la ăia care spun că nu ne trebuie! Vorbesc aşa, fiindcă sînt roşi de nevoi! Dacă n-ar avea atîtea nevoi, şi ei ar fi de partea şcolii. Dar în ce stare sîntem noi? Suferi şi dumneata, suferă şi copiii. Crede-ne, ne gîndim mai mult la dumneata decît la noi. Fii fericit! Ni se spune

că totul se va face. Dar trec zece, douăzeci de ani, şi numai cu vorbele ne alegem. Muntele acela a născut cel puţin un şoarece, dar al nostru, nimic.

A vorbit omul aproape jumătate de oră. Credeam că nu mai sfîrşeşte!

Iazurile

In timpul verii apa nu ajunge să umple iazurile. Iazul seacă şi se transformă în gropi.

Ne-am adunat în sat şase învăţători. Toţi activăm în satele dimprejur, iar o parte din vacanţă o petrecem împreună, în satul nostru. Situaţia noastră în timpul vacanţei nu se deosebeşte prea mult de a unui iaz uscat. Trebuie să adaug de altfel că şi în timpul anului şcolar situaţia noastră nu se deosebeşte prea mult de o asemenea groapă.

Anul acesta ne-am adunat iarăşi laolaltă în primele zile ale vacanţei şi ne-am împărtăşit impresiile despre activitatea noastră pedagogică. Uneori reuşeam să-i conving pe tovarăşii mei să asculte unele articole scrise de mine.

Odată, ca să scap de plictiseală, am redactat o gazetă umoristică. I-am pus titlul *Smoala.* Am lucrat la ea o zi întreagă, de dimineaţa pînă seara. Am copiat cîteva exemplare din gazeta asta şi le-am trimis tovarăşilor mei. In oraşele mari gazetele se tipăresc şi se difuzează abonaţilor din toate colţurile ţării. Aşa m-am hotărît să fac şi eu. Preţul anual al gazetei mele era egal cu o zi de post. Hotărîrăm să scoatem gazeta gratuit, să o citim în chip de compensaţie pentru o zi de post, şi în felul acesta să mai treacă timpul. Editorialul începea cu următoarele cuvinte:

„O veste plăcută: proiectul unei legi noi!"

După aceea unul din tovarăşii mei începu să scoată şi el o gazetă cu titlul *Tichia de mărgăritar* şi prin aceasta sprijini gazeta *Smoala.* Găsirăm astfel mijlocul de a aduce oarecare variaţie în viaţa noastră şi de a ne distra. Vorba poetului: „Oricît i-ar fi de

greu, toate le poate îndura omul: şi sărăcia, şi singurătatea şi străinătatea".

Veni şi luna iulie. A început cositul. Uneori găsesc totuşi timp să citesc cîteva pagini dintr-o carte pe care o port cu mine cînd merg la cîmp. Colegii mei însă se adună sub sălciile chiaburului Osman şi joacă „şaizeci şi unu", „şaizeci şi şase" sau domino.

A început postul. Ţăranii nu mai mănîncă aproape nimic.

In cele cinci luni de vacanţă abia dacă am putut citi cîteva cărţi. Adică exact cît o picătură de apă în mare. Trăind astfel ne tîmpim, e indiscutabil. Să joc cărţi nu ştiu şi nici nu-mi place, iar cărţi de citit n-am putut găsi. Timpul liber a trecut pentru mine fără vreun folos.

Reacţiunea

Se spune: „Oricît de sus ţi-ai ridica mîna, altul poate s-o ridice şi mai sus; oricît de mare ţi-ar fi durerea, durerea altuia poate fi şi mai mare." Foarte adesea oamenii, uitînd de ei înşişi, îşi compătimesc prietenii şi cunoştinţele. Intr-adevăr eu, preocupat de durerile altora, adesea n-am timp să mă gîndesc la mine...

Cînd noi, învăţătorii, am pornit să activăm la ţară, ştiam ce greutăţi mari vom avea de întîmpinat. Totuşi niciodată nu ne-a trecut vreunuia dintre noi prin minte că ni s-ar putea întîmpla cele ce vă voi povesti mai jos.

E vorba de prietenul meu Mustafa. Amîndoi am copilărit în acelaşi sat. Impreună am terminat şcoala primară şi împreună am învăţat la şcoala normală. El a fost numit învăţător într-un sat, iar eu în satul vecin.

Am să vă povestesc acum ce-a păţit Mustafa în satul C., unde fusese numit învăţător. Chiaburii şi membrii sectei religioase din acel sat au fost revoltaţi de obiceiul lui de a şedea în casă cu capul neacoperit.

Apoi nu le plăcea că-l vedeau ieşind din cînd în cînd în tinda şcolii. Chipurile, „nu dădea pace femeilor şi fetelor“ ; veranda da spre izvorul de unde ele luau apă.

Veni iarna. Mustafa locuia singur într-una din încăperile şcolii. De două ori a fost atacat de nişte oameni fără nici un motiv. Dar el a răbdat totul. Într-o zi, pe cînd lipsea de acasă, cineva a spart ferestrele şcolii şi i-a furat lucrurile — covoraşele şi celelalte. Pînă în ziua de azi se judecă cu oamenii pe care-i bănuieşte.

Fiind tocmai atunci în drum spre reşedinţa vilaetului am trecut pe la Mustafa. Toate ferestrele şcolii erau sparte. Îi furaseră perdeaua, covoraşul, aşternutul de pe pat. Se făcuse un proces-verbal asupra furtului lucrurilor. Mustafa a dat o declaraţie şi m-a rugat s-o duc la oraş. În oraş am dat declaraţia omului pe care-l însărcina să se ocupe de această chestiune. Acesta s-a uitat, a citit şi a dat din cap :

— Ehei, frumos l-au mai căptuşit ! Aşa păţeşte oricine trage cu ochiul la fete şi la nevestele altora.

La întoarcere am trecut din nou pe la Mustafa şi i-am povestit cum stau lucrurile. I-am spus :

— Ei, frăţioare, pe muntele pe care nădăjduiai tu să te urci, de mult a căzut zăpada !

El a început să plîngă, cuprins de deznădejde. Dar cum puteam să-l mîngîi ? Suspina şi spunea :

— Ce să fac, încotro să mă îndrept, frate ? Cui să-i povestesc ce sufăr ?

Întîmplarea s-a petrecut în februarie. Au trecut şi martie şi aprilie. La şcoală am luat vacanţă. Noi nici în timpul vacanţei nu puteam părăsi şcoala de tot. Colegul meu rămăsese fără lucruri. Trebuia să-şi gătească singur mîncare, să facă diverse treburi şi să păzească şcoala.

Toate acestea nu erau încă nimic... pe lîngă ce i s-a întîmplat la 20 mai !

Se răspîndise zvonul că ar da tîrcoale unei femei, una vîrstnică, pe care o chema Gandila. Oamenii se aruncară asupra lui cu ciomege şi pietre, îl stîlciră în bătăi şi-i învineţiră un ochi. Tot satul sărise asu-

pra lui! L-au umplut peste tot de sînge şi de vînătăi. I-au rupt haina şi-n învălmăşeală i-a căzut şapca. Greu de descris în ce hal l-au adus!

Înghiontîndu-l cu pumnii, ţăranii l-au dus la primarul satului, unde i-au legat mîinile. De acolo cinci dintre ei, cu mînţile întunecate de furie, îl duseră la jandarmerie.

Toată ziua aceea în satul C. a domnit o atmosferă sărbătorească. Ţăranii intraţi în secţia şikilor se rînduiră în cerc şi începură să recite o rugăciune. Îşi exprimau astfel bucuria că scăpaseră cu atîta dibăcie de învăţător. Căci femeia fusese numai un pretext.

Curînd după ce Mustafa a fost dus la jandarmerie, femeia fu urcată într-o căruţă şi dusă în oraşul de reşedinţă al vilaetului, unde o siliră să depună mărturie că el ar fi intrat cu forţa la ea în casă.

Mustafa s-a înglodat pînă-n gît în datorii. Bolnav şi gol a trebuit să se împrumute cu două sute de lire ca să-şi plătească un tratament medical, să-şi facă un rînd de haine noi şi să achite cheltuielile de judecată. Omul a slăbit, iar moralul i-a scăzut foarte mult. Acum nu face decît să umble din judecată în judecată, pentru cele două procese.

E adevărat că una din pricini s-a lămurit. Bătrîna a mărturisit tot. Ea a declarat la judecată:

— Am fost silită. M-au ameninţat că dacă nu spun că a intrat cu forţa în casa mea, n-au să mă mai lase să trăiesc în sat. A trebuit să dau mărturia cum au vrut ei. Dar eu nu cer nimic de la învăţător!

În felul acesta a recunoscut că prima ei mărturie fusese mincinoasă. Dar acum e prea tîrziu. Nimeni nu vrea să-l ajute pe învăţător să-şi capete dreptatea. Toţi îi spun că „îşi merită soarta" şi-i întorc spatele.

Ce poate face acum bietul băiat? Spre cine să se îndrepte în încurcătura asta? Cui să-i ceară ajutor? Cum să se lupte singur cu gloata asta neştiutoare şi sălbătecită?

Vă puteţi lesne închipui cum o să se poarte ţăranii cu el, după dezvăluirea acestei calomnii! Ţăranii nu ţin la învăţători.

Şi iată acum altă întîmplare:

La 7 mai am primit o scrisoare din satul G. de la Iunus Ciavuş. Îmi scrie: „Vino imediat. Învăţătorului i s-a întîmplat o nenorocire". Iunus Ciavuş e gazda la care locuieşte învăţătorul din satul G., colegul şi vărul meu Kenan. În anul 1946, a terminat şcoala normală şi a fost numit învăţător în satul G. Dar ce i se întîmplase oare? cu o săptămînă în urmă închisesem toţi şcolile, pentru vacanţă.

M-am hotărît să mă duc la el. Cînd am ajuns în satul G. şi am aflat ce se întîmplase, am încremenit. Doi ţărani, Hasbi şi Avni, puseseră mîna pe el şi-l aruncaseră în apă, vrînd să-l înece, dar nu izbutiseră. Atunci îl luaseră la bătaie: îi sparseră nefericitului capul, îi învineţiseră un ochi şi-i rupseră mîna. Plin de sînge, plecase spre oraş, nenorocit, ca vai de capul lui.

Dar care era pricina?

Am aflat că Avni pusese ochii pe nepoata sa Halime, care-i plăcea şi învăţătorului. Atunci Avni şi Hasbi l-au pîndit pe drum şi s-au aruncat asupra lui.

Tulburat peste măsură, mă dusei acasă la Iunus Ciavuş. Acolo îmi povestiră din nou cele întîmplate. Îşi exprimau compătimirea faţă de învăţător şi-i blestemau pe vinovaţi. Iunus Ciavuş povesti:

— Am auzit de afară un strigăt: „Vecine, vecine!" şi n-apucai să mă scol, că hop, intră învăţătorul! Îl întrebai „Ce s-a întîmplat?", îmi răspunde: „Vecine, cît pe ce să mă omoare". Îmi povesti cum cei doi se repeziseră asupra lui lîngă rîu, îl aruncaseră în apă, dar el scăpase înot şi o luase apoi la fugă. Atunci au început să arunce în el cu pietre, iar Avni l-a ajuns din urmă şi l-a pocnit cu mînerul revolverului în cap. Învăţătorul mi-a spus: „Aici nu mai rămîn. Dă-mi cîţiva bani de cheltuială, mă duc să mă plîng la oraş." Nu de mult vîndusem douăzeci de kile de ceapă, aşa că aveam la mine două lire şi jumătate. I le-am dat. A luat banii şi a plecat, iar eu te-am vestit pe dumneata, gîndindu-mă că e bine să ştii şi dumneata ce s-a întîmplat!

Ce puteam să fac eu? Mă pregăteam să plec la oraş, dar tocmai atunci veni cineva de acolo şi dădu de veste că învăţătorul se întoarce în curînd. L-am aşteptat pînă a venit. Capul rănit îi era învelit tot în bandaje: nu i se vedeau decît ochii. Hainele păstrau încă pe ele sînge închegat. La întrebarea mea, dacă a reuşit să facă ceva, îmi răspunse:

— Nu mă întreba! Aveam de gînd să mă întîlnesc cu colegii noştri şi să le povestesc prin ce-am trecut, dar cînd m-au văzut, au rîs, strigîndu-mi: „Du-te de povesteşte jandarmilor păţania ta".

Şi după aceea ce-a mai fost? Dacă n-ai proptele, neamuri sus-puse şi bani, n-ai făcut nimic. Pînă la urmă vinovaţii au mîncat cîte o mică bătaie şi li s-a dat drumul, iar învăţătorul a fost mutat din satul G. în satul A. In felul acesta victoria a fost de partea bătăuşilor. Ba încă la judecată i s-a şi spus lui Kenan: „Dacă-ţi vedeai liniştit de treabă, nu ţi se întîmpla nimic. Pe alţii de ce nu-i bat?"

După o astfel de logică înseamnă că, dacă ţi se va întîmpla ceva, dacă eşti snopit în bătăi, tot tu eşti vinovat... Ai mai văzut asemenea dreaptă judecată? Trebuia să te străduieşti să nu mănînci bătaie, altfel, fără îndoială că tot tu vei fi socotit vinovat!

Adunarea învăţătorilor

La începutul şi la sfîrşitul anului şcolar se convoacă, la Direcţia învăţămîntului public, adunarea învăţătorilor. Eu speram că la adunarea de la începutul noului an şcolar se vor interesa de munca noastră din anul şcolar trecut şi mă pregăteam să pun în discuţie cîteva probleme.

Mă aşteptam că la adunarea din primăvară să ni se vorbească despre unele evenimente pe care trebuia să le cunoaştem mai bine şi despre altele de care poate nu auzisem nimic în cursul anului. Presupuneam că la adunare se va vorbi despre greşe-

lile făcute în acest an şcolar şi că ni se vor arăta căile pentru îndreptarea lor.

Dar totul s-a dovedit altfel.

Să vă povestesc cum a fost la ultima noastră adunare. Şedeam toţi în bănci. Veni un inspector şi declară:

— Unii colegi de-ai voştri se duc în oraş pentru treburile personale, fără să facă cerere către şeful lor de vilaet şi fără să aibă aprobare. Asta să nu se mai întîmple!

După ce spuse aceste cuvinte, ieşi din sală, iar un funcţionar al Direcţiei învăţămîntului public însemnă în procesul verbal primul punct: „S-a discutat problema plecărilor în oraş fără aprobare...“

Apoi am luat eu cuvîntul şi am vorbit despre situaţia grea a şcolilor noastre. Am întrebat ce au de gînd să facă în această direcţie?

Funcţionarul mi-a răspuns:

— Tot scrii şi scrii într-una despre şcoală, că s-a dărîmat, că nu vi se dă ajutor... Dar vezi că nici în bugetul ministerului, nici în bugetul vilaetului nu sînt prevăzute fonduri pentru construcţia şcolii voastre! Ce ne tot baţi la cap cu acelaşi lucru? Învaţă copiii lîngă gard ca pînă acum, iar dacă nu mai vrei aşa, n-ai decît să aduni ouă de prin sat, să le mănînci şi să dormi liniştit...

Şi în procesul verbal fu trecut al doilea punct: „S-a discutat problema construcţiei de şcoli“.

CA ÎNTR-UN BASM

In vremea noastră unii, chiar curaţi fiind, se duc regulat la baie, iar alţii umblă totdeauna murdari. Unii domnesc, alţii suferă. Unii sînt sătui şi se bucură, iar celorlalţi nevoia şi foamea le-au încovoiat spinarea. Unora le-a fost dată fericirea, altora durerea. Dar despre asta e interzis să vorbeşti, şi n-ai voie să te plîngi de soarta ta. Omul trebuie să-şi muşte limba şi să îndure, fără a crîcni, nevoile şi foamea. Altfel va fi rău de el.

Se spune că soarta e cocoşată şi că nu ascultă nici de sfaturi nici de rugăminţi. Destulă hîrtie s-a înnegrit, dar celor sus-puşi nici nu le pasă : sătulul nu crede flămîndului. Necazul la necaz trage.

Pe unii soarta îi hrăneşte cu pepeni, pe alţii cu bostan sălbatic. Şi dacă se plînge vreunul, ea îşi rîde de el. Poate că tot ce spun eu aici să pară unora un lucru de rîs, dar ascultaţi un basm pe care am să vi-l povestesc şi o să aflaţi cîte mai sînt pe lume. S-ar putea ca pe unii basmul acesta să-i înveselească, dar altora le va strînge inima de milă. Se cheamă basm, dar multe lacrimi adevărate au curs asupra lui. Aşadar, să-l ascultăm.

A fost odată un învăţător de ţară. Intr-o toamnă a primit o sumă de bani. Cu jumătate din aceşti bani şi-a plătit datoriile şi a pornit apoi resemnat către sat. Avea o traistă cu crupe şi un sac cu făină. Astea îi erau de ajuns pentru o bucată de vreme. N-avea

nici protectori, nici neamuri. Dar foarte mulţi oameni veneau la el şi-l rugau să-i ajute, iar el nu putea să refuze pe nimeni.

La trei-patru zile o dată tînărul învăţător îşi fierbea un terci de crupe fără grăsime şi îl mînca, dar îi aluneca pe gît noduri-noduri. N-avea nici piper, nici untură. Afară de sacul de făină şi de traista cu crupe, nu mai avea în cameră decît un pat. Aşa trăia el, pe jumătate sătul, pe jumătate flămînd. În casa lui era frig şi tot frig şi în sufletul lui. Ziua îşi mai stăpînea amarul, dar noaptea plînsul îl podidea. Un cîntec îi plăcea mai mult ca orice: „O mamă, mama mea, ce singur sînt, ce singur...“ Îl îngîna încetişor, întins în aşternut şi dîrdîind de frig. Într-o zi, o carte i-a spus: „Eşti singurul om care poate lumina satul ăsta; de aceea ai venit aici, ca să munceşti.“ El îi răspunse cărţii: „Sînt cu totul lipsit de putere şi de ajutor, n-am putut să mă luminez nici măcar pe mine. Cum ar putea să ridice satul un om atît de neputincios? Luminează-mă întîi tu pe mine, iar pe urmă voi lumina la rîndul meu satul. Şi eu am năzuinţele şi visele mele. Dar, prietenă carte, tovarăş adevărat ce-mi eşti, acum nu pot face nimic. Nu-mi rămîne decît să plîng cu amărăciune...“

Dar deşi vorbea aşa, nu-şi pierduse totuşi nădejdea. Învăţa el, îi învăţa şi pe ceilalţi şi pe calea asta lupta mai departe. Mîngîierea şi-o găsea numai în cărţi.

Uneori i se făcea silă de terciul fără grăsime, dar n-avea încotro, şi tot terci mînca. Slăbise şi se gălbejise. Ochii i se afundau în fundul capului. N-avea decît şaptesprezece ani, dar părea de treizeci.

Ajunsese un schelet, în care numai sufletul rămăsese. Picioarele i se subţiaseră ca nişte beţe de trestie. Îi crescuse părul lung. Haina îi era jerpelită, paltonul rupt.

Într-o zi, cînd părea că a ajuns la capătul răbdării, cineva-i bătu la uşă. Intră inspectorul. Învăţătorul trecuse prin neînchipuite suferinţe, dar inspectorului nu-i păsa de loc de ele. Se interesă numai de treburile şcolii. Era firesc, aşa-i regula. Dar de ce,

cînd a intrat, n-a dat bună ziua, n-a întrebat „ce mai faci", ci a început dintr-o dată cu întrebările „Ce-ai spus copiilor despre cooperative? Dar despre disciplină?"

Aceste preocupări lipseau din rapoartele mele. Inspectorul nu se gîndea că a ridica aici asemenea probleme e ca şi cum ai întreba un scapet unde-i sînt copiii. Poţi oare să faci toate lucrurile astea între patru pereţi goi? Şi chiar dacă ar exista asemenea preocupări, la ce rezultat ar duce? Inspectorul nu-şi punea astfel de întrebări, el îşi vedea de treaba lui. Pentru el lucrul de căpetenie era să-şi scrie raportul. Cuvîntul lui era suveran: dacă voia, trîntea cea mai aspră rezoluţie!

Învăţătorul suferea şi din pricină că nu avea ce să ofere oaspetelui. Nu se gîndea la colţunaşi cu carne de găină, dar n-avea putinţa să-i dea măcar o ceaşcă de cafea fără zahăr. Inspectorul plecă, iar învăţătorul, a cărui răbdare fusese pusă la grea încercare, munci mai departe cum putu mai bine, din tot sufletul. Cît despre inspector, putem spune ca şi zicala populară: geaba vii, geaba te duci... Dar noi?

Noi rugăm cocoşata soartă să nu ne otrăvească viaţa şi să găsească mijlocul de a pune capăt necazurilor eroului acestui basm.

Aşa să fie!

CUPRINSUL

	Pag.
Cuvînt înainte	5
Cîteva cuvinte (Prefaţă la ediţia turcă)	13
Viaţă de chinuri	17
Tablouri din viaţa satului	67
Credinţe	103
Şcoala şi învăţătura	127
Ca într-un basm	165

Responsabil de carte : A. Mirea
Tehnoredactor : S. Malcaş
Corector : P. Cioculescu

Dat la cules 22.I.55. Bun de tipar 06.04.55. Tiraj 7000+1100 ex. Hîrtie cărţi şcolare sat. de 65 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 8,12. Coli de tipar 5,37. Preţul unui exemplar broşat 2,75—1/2 legat 5,60 lei. Ediţia I. Comanda 584. A. nr. 06670. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A—R.

Tiparul executat sub com. nr. 1197 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti R.P.R.

lei 2,75